

DOKTORI PhD ÉRTEKEZÉS

Fácányi Zsuzsanna

Budapest

2017.

Szent István Egyetem
Tájépítészeti és Településtervezési Kar

Budapesti közösségi kertek tájépítészeti és szociológiai értelmezése

Doktori PhD értekezés

Fácányi Zsuzsanna

Budapest

2017.

A doktori iskola

megnevezése: Szent István Egyetem
Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola

tudományága: agrárműszaki

Vezetője: Dr. Bozó László
egyetemi tanár, DSc, MHAS
SZIE, Kertészettudományi Kar,
Talajtan és Vízgazdálkodás Tanszék

Belső témavezető: Dr. Balogh Péter István
egyetemi docens, PhD, DLA
SZIE, Tájépítészeti és Településtervezési Kar,
Kert- és Szabadtértervezési Tanszék

Külső témavezető: Dr. Kocsis János Balázs
egyetemi docens, PhD
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
Szociológia és Kommunikáció Tanszék

A jelölt a Szent István Egyetem Doktori Szabályzatában előírt valamennyi feltételnek eleget tett, az értekezés műhelyvitájában elhangzott észrevételeket és javaslatokat az értekezés átdolgozásakor figyelembe vette, ezért az értekezés védési eljárásra bocsátható.

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A belső témavezető jóváhagyása

.....
A külső témavezető jóváhagyása

A Szent István Egyetem Egyetemi Doktori és Habilitációs Tanácsának 2017.december 7-i határozatában a nyilvános vita lefolytatására az alábbi Bíráló Bizottságot jelölte ki:

BÍRÁLÓ BIZOTTSÁG

Elnöke

Mezősné Dr. Szilágyi Kinga, CSc, DLA

Tagjai

Báthoryné Dr. Nagy Ildikó Réka, PhD

Dr. Fonyódi Mariann, PhD

Dr. Takács Dániel, PhD

Dr. Kappel Noémi, PhD

Opponensek

Dr. Herczeg Ágnes, CSc

Dr. Csurgó Bernadett, PhD

Titkár

Dr. Takács Katalin, PhD

Tartalom

<i>1</i>	<i>TÉMAFELVETÉS</i>	<i>1</i>
1.1	Bevezetés	1
1.1.1	A témaválasztás indoklása	1
1.1.2	A téma jelentősége	1
1.2	A kutatás célja.....	4
1.3	Anyag és módszer	7
1.3.1	A kutatás gondolatmenete	7
1.3.2	Adatgyűjtés és feldolgozás formái	9
1.4	Irodalmi áttekintés	12
1.4.1	Természeti környezet igénye a városban.....	13
1.4.2	A falusi és városi életmód változása	14
1.4.3	Városhasználati fogalmak és kérdések.....	15
1.4.4	Termelést előtérbe helyező városi kertek.....	19
1.4.5	Közösségi célú városi közösségi kertek	23
1.4.6	Budapesti közösségi kertek és városi kontextusuk.....	26
<i>2</i>	<i>ADATGYŰJTÉS ÉS FELDOLGOZÁS</i>	<i>34</i>
2.1	Budapesti közösségi kertek áttekintése.....	34
2.1.1	Kerthelyszínek adatai és területi eloszlása	34
2.1.2	Közösségi kertek területhasználata	36
2.2	A közösségi kertek csoportosítása	41
2.2.1	A megvalósult közösségi kertek résztvevői igénye.....	42
2.2.2	Közösségi kertek kezdeményezése és szervezése	46
2.3	Esettanulmányok.....	51
2.3.1	A mintaterületek kiválasztása.....	51
2.3.2	A felmérés és feldolgozás folyamata	53
2.3.3	A mintaterületek rövid jellemzése.....	59
<i>3</i>	<i>EREDMÉNYEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK</i>	<i>64</i>
3.1	A kutatási elméleti eredményei – tézisek.....	64
3.2	A kutatás gyakorlati eredményei	68
3.3	Új és újszerű tudományos eredmények összefoglalása.....	69
3.4	Következtetések és javaslatok.....	71
	<i>ÖSSZEFOGLALÁS</i>	<i>73</i>
	<i>SUMMARY</i>	<i>74</i>

<i>MELLÉKLETEK</i>	75
Melléklet 1 Közösségi kertek teljes adattáblázata	76
Melléklet 2 Kérdőíves felmérés.....	79
Melléklet 3 Interjú adatgyűjtés.....	103
Melléklet 4 Esettanulmányok háttér-anyagai	104
Irodalmi források	137
Témával kapcsolatos saját publikációk	145
Ábrák jegyzéke	147
Táblázatok jegyzéke	148
<i>Köszönetnyilvánítás</i>	149

1 TÉMAFELVETÉS

1.1 Bevezetés

1.1.1 A témaválasztás indoklása

Doktori kutatásom témaválasztását személyes és szakmai érdeklődésem határozta meg. Építészként a vidék és a mezőgazdaság épített kereteinek céltudatossága, a „gazdálkodó építészet”¹ egyszerűsége, funkcionalitása és szépsége nagyon közel áll hozzám. Városi emberként keresem a városban az otthonosság helyeit, a lakó-környezethez és a szomszédsághoz való kötődés fontos számomra, és ezt az igényt látom az utóbbi évek egyre erősödő közösségi városhasználatában is megjeleneni. A két érdeklődési kör közös metszetei a városi, kiemelten a budapesti közösségi kertek, amelyek számos vizsgálatra érdemes kérdést vetnek fel: kapcsolatban vannak az élelmiszer előállításának hagyományos szükségletével és a termőfölddel, a helyhez való kötődéssel, a közösséghez való tartozás élményével, a természet körforgásának, teljességének megélésével, a környezettudatossággal, egy újfajta városhasználat szemléletmódjával. Településtervezők, építészek, tájépítészek, város- és vidékszociológusok, környezetpszichológusok, ökológiával foglalkozó szakemberek, valamint a várost használók számára is új szerepet és hozzáállást követelnek e kérdések nagyvárosi vetületei, melynek egy szeletét szándékozom jelen kutatással megérteni.

1.1.2 A téma jelentősége

A közösségi kertek európai elterjedése nagy lendülettel történt, nyugat-európai országokkal összehasonlítva Kelet-Közép Európa városaiban megjelenése később, az ezredforduló első évtizedében kezdődik – vélhetően azt a városi „nyitást”, újfajta városhasználatot kihasználva, amit az utóbbi években Budapesten is tapasztalhatunk (Polyák, 2012, p. 15). A kisközösségek által gerjesztett változások, a városlakók által kifejezett igények megvalósításaként átalakulnak a közterek és szabadterek, a gazdátlan belvárosi épületek belső udvarában romkocsmák működnek, közösségi veteményes- és pihenőkertek nyílnak, bevásárló-közösségek és kistermelői piacok alakulnak. A fizikai és épített környezethez való viszony megváltozott, fontosabbá vált a helyi identitás, a közösséghez tartozás és a közösség által használható köztér és

¹ Reischl Gábor építész fogalma.

zöldfelület iránti igény (Kocsis, et al., 2017). Az egyre fokozódó újfajta városhasználati szándék és az evvel egy időben jelenlévő, sok esetben inkább „reprezentáló” beruházásokat célzó városfejlesztési hozzáállás erősítik a közösségi urbanizmus megnyilvánulásának létjogosultságát. Annál is inkább, mert a közösségi szabadtérhasználatot, annak kihasználtságát a használók jelenléte, közvetve a városi „hely” otthonossága határozza meg (Polyák, 2012, p. 14) (Schneller, 2005, pp. 123-125) .

A kertészkedés – a földdel való kapcsolat, az élelmiszer megtermelésének élménye és a kertben való megnyugvás ősi alapszükséglet (Alexander, et al., 1977, p. 304), ahogy az embertársainkkal való kapcsolat, a közösségre való támaszkodás is az. A természethez, és az élelmiszer előállításának képességéhez való kötődés visszaállítása egyre hangsúlyosabbá válik (Horx, 2009, p. 342) in: (Elsen, 2011, p. 115). Ezen erős motiváció által fenntartott igény hatására kertek nyílnak, melyek jelentős lehetőséget rejtenek – résztvevőik a városban a veteményezésből egyes esetekben tudatos, máshol észrevétlenül „átbillenek” és kisközösségeket hoznak létre – a kertek a közösségépítés helyszínévé válnak (Vercseg, 2004, p. 8). Kisközösségek alakulnak, melyek tagjai gyakran nem pusztán a városi kikapcsolódást és megpihenést keresik, hanem tevékenyek saját érdekképviseletük, sőt akár azon túlmutatóan, szociális problémák célzott megoldásában is. Megtapasztaltam, hogy lakótelepi kertközösségek „beletanulnak” abba, hogy megfogalmazzák érdekeiket, párbeszédet kezdeményezzenek az önkormányzat, oktatási intézmények, a helyi vagy országos sajtó, vagy akár a közterületfenntartók képviselőivel. A kert kapcsán megtapasztalják azt a lehetőséget, hogy saját, közvetlen lakókörnyezetük sorsát ott lakóként közvetlenül alakíthatják is.

Mindeközben e városi kertközösségek olyan időszerű kérdésselvetésekkel is szembesülnek, mint a városban elérhető élelmiszer minőségének kérdése, vagy a rövid élelmiszerláncok tematikája (ACGA, 2007). A budapesti kerteknek nem tulajdoníthatunk nagy szerepet az élelmiszerellátás terén, ám gondolkodásra készítő és szemléletformáló erejük jelentős – érzékenyebbé teszik, cselekvésre ösztönzik a résztvevőket (Fácányi, et al., 2016, pp. 593-599) (Müller, 2002, pp. 34-38, 60-67) (Müller, 2007, pp. 55-67). Németországban ennek a szemléletformáló hatásnak nyilvánvaló helyszínének tartom a helyben termelt zöldségekből városi kertvendéglőt üzemeltető berlini *Prinzessinengärten* kertet (Nomadisch Grün, 2012)², vagy a közel 300 jelenleg működő, kisebbségeket, menekülteket – a Duden értelmezése szerint

² Még az 1.4.5 fejezetben.

(Duden, dátum nélk.) – integráló³ interkulturális kertet⁴ (anstiftung&ertomis, 2017) (Fácányi & Balogh, 2015, pp. 2-19). A városi kertészkedés, tovább gondolva és kiterjesztve számos probléma-területen alkalmazható célzottan. Európa szerte számos nagyvárosban működtetnek időseket, ill. fogyatékosokat foglalkoztató kerteket, különféle tematikus és oktatókerteket. Néhány magyar példát is idesorolhatunk – így a Pro Lecsó programot, amely ugyan vidéki helyszíneken, de hasonló szellemiséggel működő közösségi mezőgazdálkodási modell megvalósítása (Pro-Cserehát Egyesület, dátum nélk.). A közösségi kerteket, elsősorban szemléletformáló hatásuk miatt a szakpolitika is pártolni szándékozik, a Földművelésügyi Minisztérium 2017-ben szakmai nap keretében ismertette kidolgozás alatt álló „Városi agrárstratégia” szakpolitikai programját, melynek egyik kiemelt célterülete a közösségi kertek támogatása.⁵

Budapesten az elmúlt öt év közel 40 kerthelyszíne jelentős érdeklődést, városi igényt tükröz, de kevés ezt feltáró, magyar kutatás érhető el. A városhasználát erősen kultúra- és társadalomspecifikus (A. Gergely & Bali, 2007, p. 147), a nemzetközi kutatási eredmények magyar viszonylatban történő értelmezését időszerűnek ítélem. A nemzetközi példákkal összevetve magyar környezetben egyedi jellemzőnek tartom a közösségi kertek lakótelepi beépítéssel való domináns kapcsolatát. A kertek „szoft-elemként”⁶ hozzá tudnak járulni a lakótelepi rehabilitációs programok sikeréhez, szociális és zöldfelületi fejlesztésként kiegészítve a műszaki megújítást (Budapest Főváros Önkormányzata, 2014) (Karlóciné Bakay, 2012). A belváros átalakuló területein is nyíltak közösségi kertek, amelyek az itt zajló dzsentifikációs⁷ folyamatok eredményeinek is tekinthetők (Fácányi, et al., 2016, pp. 593-599) (Tomay, 2008, pp. 7-10) (Egedy, 2005, pp. 201-229).

A közösségi kert-funkció értékét számos kutatás bizonyítja, pl.: (Bitušíková, 2016, pp. 32-44) (COST European Science Foundation, 2012) (Carrot City Research Group, 2014) (Gavriliadou, et al., 2015, pp. 60-85) (Madlener, 2009, pp. 21-44) (Müller, 2012, pp. 22-54) (Rosol, 2006, pp. 281-296) (Tappert, 2016, pp. 16-441) – a kertek által létrehozott érték számomra vitathatatlan. A magyarországi közösségi kertek kisközösségeket létrehozó, lakókörnyezet közösségekben alakító hatását jelentősnek tartom az erősen atomizált magyar társadalomban (Valuch,

³ Duden értelmezése nem tartalmazza az önfeladás és az asszimiláció szükségességét: „az integráció az egész helyreállítása, a különböző részekből létrehozott egység.” Idézet fordítása Fácányi, Zs.

⁴ Fácányi, Zs., Balogh P.I által megfogalmazott definíció: „az interkulturális kert egy olyan városi, legtöbbször korlátozott használatú közkert, melynek elsődleges célja városi kisebbségek szociális integrációjának elősegítése a közösségépítés, a kertészkedés, a környezetvédelem és –építés, valamint az öngondoskodás által.”

⁵ „Közösségi kertészkedés a városban” szakmai nap, Budapest, Földművelésügyi Minisztérium, 2017. 01. 24.

⁶ A városfejlesztés társadalmi megújulást célzó elemei.

⁷ A dzsentifikáció az a városmagba irányuló költözés, melynek során jobbmódú, általában fiatalabb, magasan képzett, gyakran kis létszámú háztartásokban élő társadalmi csoportok korábban alacsonyabb státuszú területre. Részletesebben 1.4.6 fejezetben.

2005, pp. 98-118). Jelentőséget tulajdonítok továbbá a közösségi kertek által megvalósult, újszerű, közösség által fenntartott szabadtér-használatnak is (Studio Metropolitana Urbanisztikai Kutató Központ Kht, 2006, pp. 73-75).

1.2 A kutatás célja

Kutatási céljaimat a közösségi kertekhez kapcsolódó tématerületek pontosítása, majd lehatárolása után fogalmazom meg.

Mivel a „közösségi kert” széles értelemben használt fogalom, mely jelentősen eltérő háttérű kerteket is jelöl, munkám során értelmezni kell a fogalomhasználatot és meg kell határoznom az általam vizsgált kertek definícióját. Az urbanisztikai, ill.város-szociológiai szakirodalomban, továbbá a köznyelvben egyaránt *közösségi kertként*⁸ szerepelnek például az élelemhiány által előhívott válságkertek, ill. a kubai gazdasági rendszer összeomlására kényszerből megoldást jelentő kertek; a svájci felső középosztály divatos szabadidős tevékenységének helyszínéül szolgáló kiskertek; a budapesti telepszerű beépítés úszótelkei közötti szabadtéren működő, a szomszédokból kisközösséget formáló kertek egyaránt. A *közösségi kertek*-kel foglalkozó nemzetközi szakirodalom széleskörű pl.: (Halder, et al., 2011, pp. 266-278) (Madlener, 2009) (Pudup, 2008) (Solnit, 2012) (RUF, 2001). Érdeklődésem olyan budapesti, lakóterületekhez kapcsolódó közösségi kertekre irányul, ahol közösen fenntartott kertgazdálkodást folytatnak, zöldséget és gyümölcsöt termelnek, legalább 30 fős közösséggel. Ezekre a kertekre nem jellemző az állattartás. Ilyen közösségi kertek 2010 óta a fővároson kívül számos magyar városban is működnek⁹ (KÉK, 2017), de a fővárosi kertek több fajta kontextust érintő helyszíneikkel szélesebb feltárási és összehasonlítási lehetőséget jelentenek. A vizsgálat tárgyát képező kertek lehatárolását követően ezek áttekintésével készítem elő e kertek értelmezését, a részletes vizsgálatra legalkalmasabb kertek kiválasztását, valamint alapot képezek további átfogó vizsgálatoknak. Összefoglalva:

Cél 1 Definíció megfogalmazása. A Budapesten 2010-2017 között nyílt közösségi kertek adatbázisának felállítása és dokumentálása.

Újfajta városhasználatként a közösségi kertek az ezredforduló után kezdődő, új jelenségekhez kapcsolódnak, melyek átalakították Budapest társadalmát. A belvárosi területekre addigi jel-

⁸ A tágabb értelemben használt fogalmat az értekezésben dőlt betűhasználattal jelzem.

⁹ pl.: Debrecen, Eger, Győr, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár, Szekszárd, Tata, Tatabánya

lemző hanyatló lakosság számot, elöregedést, slumok kialakulását előrevetítő tendenciákat, fiatal, tehetősebb rétegek központi részekbe meginduló beköltözése váltotta föl, ami a köztér új szemléletű használatában is megnyilvánult (Kocsis, 2007, p. 187). Ez a reurbanizációs folyamat a belváros részeinek újraeledését jelentette, a megjelenő átalakuló városhasználat hatása további, belvároson kívüli területeken is érzékelhető – többek között az átmeneti és elővárosi zóna közösségi kertjein is. A közösségi kertek által egy új jellegű, korlátozott szabadtérhasználati forma jött létre, amely közösségi üzemeltetésével egyedi értéket képvisel a fővárosban. A szokatlan funkció miatt a kertek nem minden esetben illeszkednek a városi szövetbe. Viszont a kert belső világa legtöbbször gondozott, rendes vetemény, amely értéket képvisel, a megjelenés és a kertközösség általi használat összefügg. Céлом, hogy elemezzem a kertekben megjelent újfajta szabadtérhasználati formát, tájépítészeti megközelítéssel és eszközrendszerrel értelmezzem tájépítészeti értéküket, a városi szövetbe való beágyazódásukat. A közösségi kertek, mint a városi zöldfelületi rendszer elemei ökológiai hatással is bírnak, fontosnak tartom a zöldfelületi-intenzitás¹⁰ és a hősziget-jelenséggel való összefüggésüket, a csapadékvíz-kezelés és -visszatartás kérdésének, a városi komposztálás lehetőségének vizsgálatát is – ezek a kérdések azonban doktori kutatásom kereteit meghaladják. Összefoglalva:

Cél 2 Kiválasztott budapesti közösségi kertek részletes szabadtérépítészeti elemzése.

A budapesti közösségi kertek kezdeményezésében és szervezésében kezdetben két civil szervezet tevékenysége volt meghatározó, melyekhez 2014-ben csatlakozott néhány kerületi önkormányzat, valamint megjelent a céges kezdeményezés és mecénatúra¹¹ is. Mindenképpen célom megismerni e szereplők indíttatását és eltérő munkamódszerüket, és vizsgálni a szervezés és a kertek működése közötti összefüggést. Különösen érdekes a kerületi önkormányzatok szerepének feltárása: az a nemzetközi gyakorlatra nem jellemző önkormányzati hozzáállás, amely a közösségi kert gondolatot a szabadtér-fejlesztés, ill. lakótelepi szociális rehabilitáció elemeként alkalmazza. Nagyvállalatok tulajdonában lévő ingatlanon, „szárnyaik alatt” létrejövő kertek esetében pedig alapvető kérdés, mennyire alkalmasak ezek a fejlesztések a nyilvánvaló reklámhatásukon túl a résztvevő kert-közösség érdekeinek kiszolgálására is.

A nyugat-európai gyakorlatban működő szociális indíttatású közösségi kertek, például a menekülteket és bevándorlókat befogadó interkulturális kertek, szociálisan hátrányos helyzetben lévőket foglalkoztató kertek bemutatását a közösségi kert jelenségének értelmezéséhez szükségesnek gondolom (Müller, 2002, pp. 15-21) (Nomadisch Grün, 2012), meghonosításának

¹⁰ A zöldfelületi arány meghatározásával mégis foglalkoztam a kertek szerepének meghatározása érdekében.

¹¹ Részletesebben a 2.2.2.1 fejezetben.

kérdéseit nagyon időszerűnek ítélem, de e kérdések részletes vizsgálata jelen értekezés kereteit meghaladja.

A közösségi kertek szemléletformáló hatását a magyar környezetben jelentősnek tartom; fokozódó szerepük lehet a városi élet fenntarthatóvá tétele, a környezettudatosság, a gazdálkodó újrahasznosítás folyamatában¹² (Müller, 2012, pp. 38-40) – így célom e szemléletváltás, e hatások feltárása és bemutatása. Kiválasztott kertek megismerésével szeretném feltárni a kert-közösségek lehetséges szociológiai háttérét, működését, a kertszervezők és résztvevők motivációját. A részvételi motiváció eltéréseket mutat és összefüggésben áll a résztvevők társadalmi státuszával és az épített struktúra jellemzőivel. Néhány kert esetében a résztvevők aktív, öntevékeny közösséggé tudtak válni. Vizsgálandó, milyen feltételek esetén teljesül ez, milyen szerepe van a kert-szervezőnek a működés során, hogy függ a kert működése a környék társadalmi státuszától? Célom, hogy feltárjam a kertek közösség létrejöttét ösztönző képességét és a „helyszín” „helylyé” válását (Schneller, 2005, pp. 265-268) (Janáky, 1999)¹³. Összefoglalva:

Cél 3 Kiválasztott budapesti közösségi kertek társadalmi háttérének részletes elemzése.

A termelési célú városi kertek tovább-fejlesztéseként nyugat-európai országokban a közösségi városi kertgazdálkodás egyre kreatívabb és hatékonyabb megvalósítását tapasztalhatjuk. E projektek a közösségi kert eszméből gyökereznek, céljuk azonban a gazdaságilag hatékony termelés lett. A svájci UrbanFarmers AG (UrbanFarmers, 2017) által végzett kutatások szerint a jövőben a városban elfogyasztott élelmiszer akár 20%-nak helyi megtermelése volna elérhető ilyen projektek széles körű megvalósításával,¹⁴ bár az ehhez szükséges beruházások és az üzemeltetés költsége gyakran nem csekély. A városban való termelésre néhány magyar fejlesztés ismert, melyeket figyelemreméltónak értékelek pl. a Biopólus Intézet „biológiai gyárjai”¹⁵ (Kenyeres, 2017). Mivel Magyarországon a városokhoz kapcsolódó vidéki termőterületek és feltételek rendelkezésre állnak, az élelmiszerellátás szempontjából a környezettudatosabb logisztika, helyi élelmiszerláncok, tudatosabb és alkalmazkodóbb fogyasztói magatartás fejlesztését tartom elsőként lényegesnek. Így e termelés-orientált városi kertek bemutatását ugyan szükségesnek tartom a közösségi kertek termelő potenciáljának felmérése érdekében,

¹² Christa Müller szociológus gondolatmenetére utalva.

¹³ A kertek megjelenését, illeszkedését elemezve a tervező szakma szerepe is nagyon érdekes. Kristály Anikó tájépítész foglalkozik jelenleg a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem doktori iskolájában végzett kutatása keretében a tervezési szerepkör feltárásával.

¹⁴ Bővebben az 0 fejezetben.

¹⁵ Integrált, intelligens és fenntartható városi struktúrák, úgynevezett „biológiai gyárak”, amelyek városi folyamatokat körkörösé és fenntarthatóvá tételét segítik.

de magyar megvalósításukat jelen kutatásomban nem vizsgálom.

Budapest tekintetében közösségi kertek alapítása leginkább a lakótelepi beépítéssel kapcsolatban, és a belvárosi területeken jellemző. Lakótelepi megjelenésük első megközelítésben a beépítési mód hiányosságai által létrehozott fokozott igény, másrészt tudatos kertalapítási, ill. területfejlesztési szándék egymást erősítő hatásaként értelmezhető. Ezek a kertek a résztvevők számára jelentős élettérbővülést jelentenek, ami a budapesti telepszerű beépítések ingatlanjának méretét és kialakítását ismerve (Egedy, 2005, pp. 246-247), ill. a városi zöldfelület-használat tükrében kap hangsúlyt (Studio Metropolitana Urbanisztikai Kutató Központ Kht, 2006, p. 73). A belvárosi, dzsentifikációs folyamatok által változó területek kertjei a zöldfelületfejlesztés, valamint a társadalmi mozgósítás eszközei is lehetnek. A város tekintetében pozitív ökológiai hatásuként értékelem, hogy a kertek a „low-cost” szabadter-fejlesztés eszközei¹⁶, mérsékelt kezdeti beruházással adott kereteket és civil szerepvállalás által mozgósított társadalmi erőt használnak. Összefoglalva, az első három cél szempontrendszerét is figyelembe véve:

Cél 4 Budapesti közösségi kertek városhasználatra gyakorolt hatásának értelmezése.

1.3 Anyag és módszer

1.3.1 A kutatás gondolatmenete

A közösségi kertek hazai elterjedése relatív „fiatal” társadalmi jelenség. Létrejöttük „civil” karakterű folyamata, a közösségi kezdeményezés sokszínűsége – szemben a deduktív¹⁷, elméletből felállított hipotézisek megfigyeléssel való igazolásával – induktív¹⁸, feltáró megismerésből általánosító folyamatot indokol. A feltáró társadalomtudományi megközelítésként a leborgonyozott vagy *megalapozott elméletet*, vagy *grounded theory* módszerét tartottam megfelelőnek. (Továbbiakban a magyar *megalapozott elmélet* terminust használom Kucsera Csaba módszert bemutató publikációja alapján (Kucsera, 2008), szemben az *alapozott elmélet* (Babbie, 1995) (Vicsek, 2006); *leborgonyozott elmélet* (Rácz, 2006) fogalmakkal.) Ezt a módszert a tájépítészeti elemzés keretén belül is értelmezhetőnek találtam, a két alkalmazott szakterület kutatási módszertanát a kutatómódszertani gyakorlat szerint közelíteni, majd összehangolni tudtam (Babbie, 1995).

¹⁶ Csekély kezdeti beruházását és üzemeltetését tekintve alacsony költségű fejlesztésnek értékelem.

¹⁷ Általános értelemben: levezetés, bizonyítás, amely a meglévő tudásból, ismert, igaz állításokból kiindulva újabb igaz állításokhoz, érvényes ismeretekhez vezet.

¹⁸ Általános értelemben: speciális esetből az általánosra következtető.

Marit Rosol a berlini közösségi kerteket tanulmányozva a zöldfelületek fenntartásában megjelenő civil szerepvállalás potenciálját vizsgálta kvalitatív megközelítésben, a *megalapozott elmélet* szerint (Rosol, 2006, pp. 10-11). Kutatási területe kapcsolódik az én témámhoz, több helyen támaszkodtam az általa végzett kutatásra, megerősített a kutatási metodika választásában.

A *megalapozott elmélet* alkalmazása során a kérdésfeltevés kezdetben tudatosan nyitott, és csak a kutatási folyamat során válik határozottá. A felderítő kutatásokra jellemzően, az adatgyűjtés során, a kapott ismeretek mentén rögzítettem annak kereteit. E megközelítés célja, hogy az empirikus adatok és megfigyelt jelenségek módszeres értelmezése által új, elméleti tudáshoz jussunk. Ennek során nem a vizsgált esetek száma a meghatározó, hanem az eltérő „kategóriák” felfedezése kap jelentőséget. Ennek értelmében a budapesti közösségi kertek áttekintő adatgyűjtését bejárással, szakirodalmuk feldolgozásával, valamint egy kérdőív összeállításával és lekérdezésével kezdtem. Több kertközösségben a személyes lekérdezés nehézkesnek bizonyult, mert bár a közösségi kertekről elérhető kutatás kevés van, de rendszeresen látogatják kérdőív, film vagy riport készítése céljából a kerteket. A kertek megismerése során néhány szempont, körülmény különösen hangsúlyossá vált, miközben az összes kert részletes megismerése kevésbé fontossá vált. Az adatgyűjtés előrehaladtával a kutatás kezdeti kérdései és vizsgálati módszerei a tapasztaltak alapján változtak, szűkült a problémafelvetés. Az adatfelvétel, adatelemzés és elméletgyártás lépései nem egy egyirányú folyamatot képeztek (lineáris folyamat), hanem közöttük oda-vissza lépések történtek, szimultán módon zajlottak (cirkuláris folyamat).

Kutatóként a folyamat minden vizsgálat-fajtájában részt vettem, kutatásomat a konstrukcionizmus, ill. Kathy Charmaz konstruktivista megalapozott elmélete szerint fogtam fel. (Charmaz, 2006) Ezen értelmezés szerint a kutatás interpretatív¹⁹, „*figyelembe veszi ... hogy a kutató és a kutatás résztvevője (az „adatközlő”) egyaránt interpretálja a jelentéseket és a cselekvést, még akkor is, ha a végső cél a résztvevők világának, cselekedeteinek, jelentéstulajdonításainak a feltárása és megmagyarázása*” (Kucsera, 2008, p. 104). Ez érvényesült kutatásomban az esettanulmányok helyszínének kiválasztásánál, a kertek tájépítészeti és szociológiai értékének megítélésénél, valamint az interjúalanyok véleményének beemelésénél is.

¹⁹ Általános értelmezése: értelmező, magyarázó.

1.3.2 Adatgyűjtés és feldolgozás formái

Szekunder adatgyűjtésként feldolgoztam szakirodalmat (56 magyar/43 idegennyelvű tudományos publikáció; 3 magyar /2 idegennyelvű szakdolgozat, ill. TDK munka; 5 magyar / 1 idegennyelvű közlemény, kézikönyv, szabvány, 7 magyar /12 idegennyelvű internetes forrás), amely során elsődleges forrásként a kertek, ill. kertszervezők honlapjait, másodlagos forrásként a közösségi kertekről készült kutatások és adatainak értelmezését és rendszerezését végeztem. Ezt folytattam primer adatgyűjtéssel, a kertek bejárásával, majd a kertek első ütemben végzett kérdőíves felméréssel. A kertek áttekintő adatainak feldolgozását a budapesti közösségi kertek releváns adatait dokumentáló adattáblázatban végeztem,²⁰ mely táblázatot „kontextus szerint szabdalva” több helyen alkalmaztam az értekezésben – a táblázat bemutatja az összes budapesti (általam 2017. júliusig megismert) aktív, megszűnt, ill. tervezett közösségi kertet; áttekinti a kertszervezőket, a telepítési és ingatlan-használati paramétereket. Ez alapján kiválasztottam az esettanulmányok helyszíneit.

A budapesti kertközösségek társadalmi hétérték megismeréseként rögzítettem a kezdeményezés jellegét, valamint a szervezői szándék és a városlakók igényeinek összefüggését. A kezdeti motivációt inkább a területhasználat, a kültéri szabadtéri tevékenység vonzereje jelenti. Kezdeti tapasztalataim szerint Budapesten a közösségi kertek nem a termelés céljából alakultak, annak ellenére, hogy a résztvevők számára egy kisebb méretű ágyás is jelentős termést biztosíthat. A kezdetekben is érzékelhető két igényterület a lakótelepi beépítésű területi igény, ahol a részvétel jelentős élettérbővülést jelent, valamint a jellemzően első-generációs városlakók saját kertjének hiányát pótolja. Ezt befolyásolhatja a zártkert, ill. nyaraló használat is; erre a kiválasztott kertek adatgyűjtésénél kitérek, de nem célom teljes körű feltárása. A lakótelepi szabadteret rendelkezésre áll és átalakulást igényel; befolyással van a kertek alakulására. A belvárosi dzsentifikációval²¹ összefüggő igény a központi területekre költöző, fiatal 23-35 év közötti rétegé, akik még család nélkül élvezik a központ adta lehetőségeket. Találkozóhelyeket, szabadter-fejlesztést, közösségi élményt keresnek, fontos a zöld-környezet, a közösségi városashasználat, melyek többek között beépítetlen belvárosi ingatlanok, gyakran átmeneti hasznosításaként valósulhatnak meg.

A kertek társadalmi háttérének felméréséhez úgy ítéltm, hogy a környezetpszichológiai megközelítéssel szemben a szociológiai megközelítés a célravezetőbb. A szakirodalom megismerése során egyértelművé vált számomra, hogy a városi közösségi kertekben való részvétel az

²⁰ A teljes adattáblázat mellékletként megtalálható.

²¹ Részletesebben a 2.2.1.2 fejezetben.

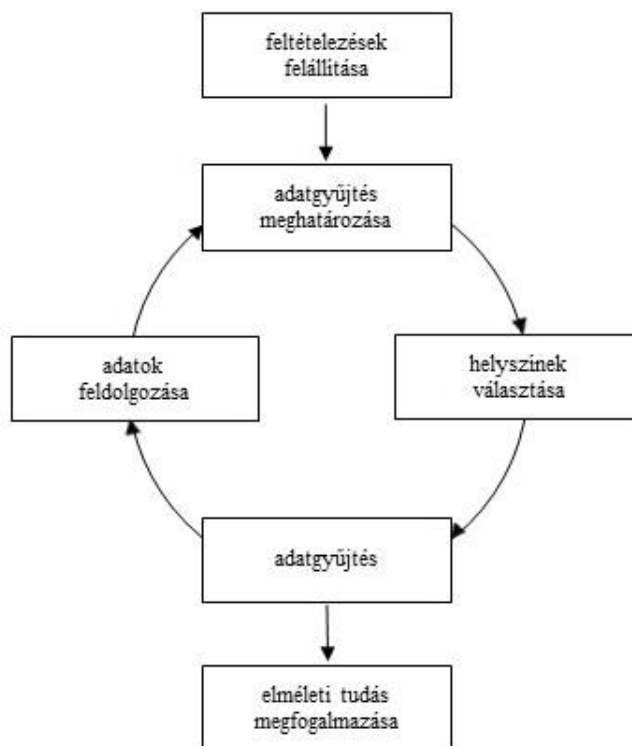
egyénnek otthonosságot, biztonságérzetet, ezáltal személyes helykötődést jelentenek, ezért a résztvevők számára környezetpszichológiai hozadékuk vitathatatlan. Szociológiai módszerként kvantitatív adatokat gyűjtöttem a kérdőíves felméréssel, amely kérdőív széles spektrumban kérdez rá a kertész motivációjára, személyiségére, a közösségi kert, továbbá lakókörnyezeti zöldfelületeinek használatára, minőségére. A kutatás feltáró jellegéből adódóan, valamint megfelelő anyagi háttér hiányában a kérdőív nem reprezentatív, a feltárt összefüggéseket az esettanulmányokban tendenciaként, kiegészítő információként használok. A kérdőíves felmérés zárt kérdéseire kapott válaszokat SPSS adatelemző program²² segítségével, azok kódolása után értékeltem – az összes válaszadó válaszából a közösségi kerteket érintő általános következtéseket vontam le, a kiemelt esettanulmányokat összevetve azok jellegzetességeit határoztam meg (Sajtos & Mitev, 2007, p. 8). Kvalitatív adatgyűjtésem kertközösségeket feltáró módja a terepkutatás, a kerttagokkal, szervezőkkel, ill. tervezőkkel való interjúkat a kérdőíves felmérés félig nyitott, ill. nyitott kérdései egészítették ki. Az interjúk félig strukturáltak voltak, kezdetben lehetőséget hagytam kötetlen beszélgetésre, később közbevetett kérdéseket feltéve. A kérdőívben feltett félig nyitott és nyitott kérdésekre adott szöveges válaszokat tartalomelemzéssel értékelem.

A tájépítészeti felmérés egy része kvalitatív vizsgálat volt, nem mechanikus adatgyűjtést végeztem, a hangsúly kertenként változott. Az egyes elemeket sorban áttekintve a jelentősen értékes, ill. értéktelen elemeket rögzítettem. Ez az értékelés szubjektív, az eddigiek értelmében interpretatív, az értékelés során azt is rögzítettem, hogy a használók, a szervezők, és a szomszédság, ill. a felmérésben résztvevő kutatótársak hogyan értékeli a kert környezeti és használati minőségét. A kertek összehasonlító, szabadtérépítészeti elemzéséhez szükséges (kvantitatív) adatokat terepmunka során, ill. szekunder adatgyűjtéssel szereztem.

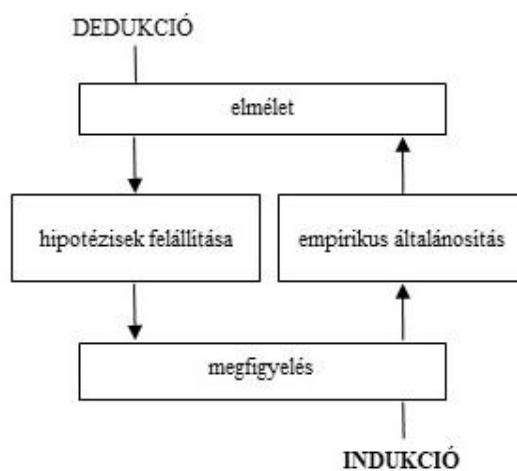
A két szakterülethez tartozó adatokat egy egyesített táblázatban rögzítettem, amely a kert és környezet kapcsolatát, valamint a kert belső kialakítását mutatja – a nyolc esettanulmányt összehasonlítva.

²² Az IBM SPSS Statistics statisztikai adatelemző szoftver, amelynek segítségével kvantitatív adatokat kiértékelni tudtam.

A KUTATÁS ALAPJELLEMZŐI

1. ábra Adatfelvétel, elemzés és elméletgyártás cirkulatív folyamata
(Fáczányi, Zs. 2017.)

2. ábra Induktív és deduktív kutatási módszer
(Fáczányi, Zs. 2017.)

1.4 Irodalmi áttekintés

Kutatásomban azokat a legalább 30 fős közösséggel működő városi zöldség- és gyümölcsstermelő kerteket vizsgálom, amelyek 2010 óta alakultak Budapesten. A vizsgált kertek fontos jellemzője, hogy a nyilvánosság számára – ha csak korlátozottan is – de nyitottak. Először a „közösségi kert” fogalom” szakirodalmát ismerttetem, majd a vizsgált közösségi kertek értelmezéséhez szükséges, minden *közösségi kertnek*²³ (*community garden*²⁴) nevezett kertet bemutatok, melyek adott esetben teljesen eltérő társadalmi és gazdasági háttérrel rendelkeznek – Mary Beth Pudup is úgy fogalmaz, hogy a „közösségi” kifejezés az elnevezésben félrevezető lehet (Pudup, 2008). Eltérő motivációs-háttérük szerint áttekintésükhöz két alap-kategóriát vezetek be – ezek a kertgazdasági termelést előtérbe helyező városi kertek, valamint a közösségi célú, városi kisközösségek mozgósításának és a lakókörnyezet alakításának szándékával létrehozott kertek. E két kategóriához tartozó kertek karakterét geopolitikai háttérük is tovább árnyalja. Angol elnevezését, a „*community garden*” kifejezést valószínűleg Charles Lathrop Pack használta először az Egyesült Államokban a „The War Garden Victorious” mozgalom első írásos útmutatójában (Dobránszky, 2013). A magyar szaknyelvben Kristine Faurest így definiálta irodalmi áttekintése alapján: „*A közösségi kert kifejezés alatt általában olyan nyitott tereket értünk, amelyeken a helyi közösség tagjai élelmiszereket vagy virágokat termesztnek*” (Faurest, 2007) in (Dobránszky, 2013, p. 18). Rosta Gábor a következőképpen határozza meg e kerteket, a *városi kert* kifejezést használva, az általa szervezett közösségi kertekre: „*A városi kertek élő zöld felületek a város szövetében, sokféle funkciót látnak el: haszonnövények termeszthetők bennük, közösségi események színterei, a pihenés és rekreáció területei*” (Rosta, 2012). A Leonardo Közösségi Kert szabályzatából: „*a Közösségi kert a közösségépítés, öngondoskodás, környezetvédelem, -építés és kertészkedés céljából civil önszerveződés útján létrehozott és gondozott zöldtér, korlátozott használatú közkert. Elsődleges célja, hogy a közösség tagjainak életét és háztartásának fenntartását megkönnyítse, emellett hozzájárul az egészség megőrzéséhez. A Közösségi kert Parcellákból és a Közös művelésű területekből áll*” (KÉK, 2012). Glover meghatározása már utal a közösség kiemelt szerepére: „*a közösségi kertek olyan kezdeményezések, amelyek a városi térben alakulnak ki; a kertet egy közösség tagjai művelik, és általában zöldségtermelésre vagy virágültetésre használják. A kertészet tagjai megosztják egymás közt az művelési eszközöket, hozzájárulnak a kert működéséhez saját forrással, közös célokat fogalmazznak meg és a kert eredményeiből egyaránt részesülnek*” (Glover, 2003). A talált definíciók teret hagynak a tágabb értelmezésnek.

²³ Általános értelemben használt fogalom, mely jelentősen eltérő háttérű kerteket is jelöl. Ezt a tágabb fogalmat az értekezésben dőlt betűhasználattal jelzem.

²⁴ A magyar fogalommal azonos módon, általános értelemben használt fogalom.

Az elméleti áttekintés felépítése a következő: az 1.4.1 és 1.4.2 fejezetek a közösségi kerteket létrehozó és fenntartó szándék elemzését segítik, az 1.4.3 fejezetben tájépítészet és szociológia később használt fogalmait vezetem be, az 0 és 1.4.5 fejezetekben a tágabb értelemben használt *közösségi kert* elnevezéssel jelölt jelenséget mutatom be. Végül az 1.4.6 fejezetben a budapesti kertek kontextusát jellemzem.²⁵ Az irodalmi áttekintés elemeit a fejezet végén található összegző táblázatba fogaltam, kiemelve az ismertetett tématerületek lényegét és a kutatásomra való hatását (1. táblázat).

1.4.1 Természeti környezet igénye a városban

A városban lakók számára különböző korszakokban, különböző okokból vált hangsúlyossá a természeti környezet iránti igényük. E fejezetben ezt az igényt két kontextusban – az iparosodást követő nagyvárosok kialakulásának korában, majd a 21. század elején megjelenő, közösségi urbanizmus megnyilvánulásával kapcsolatban – mutatom be. Úgy gondolom, a természeti környezet iránti igény jelentős motivációként megjelenik a közösségi kertek iránti érdeklődésnél is.

Az ember természeti környezettel való kapcsolata, ennek elemi igénye hozzájárul a városi kertek „visszatéréséhez”²⁶ (Müller, 2012) – ez a kapcsolat a városi ember számára a 19. század elején a városszövet drámai sűrűsödése és terjeszkedése által változik meg jelentősen. Az európai ipari nagyvárosok történeti központjainak, munkásnegyedeinek rossz életkörülményeire változást keresve „*az urbanisztikai gondolkodás szükségszerűen a társadalmi és politikai kérdések felé orientálódik (...) Nyugat-Európában ez a szociál-utópiák időszaka*” – képviselői Robert Owen, Charles Fourier, William Morris – „*kialakul az urbanisztikai gondolkodás egyik sajátos ága, megteremtve a társadalmi és életmódkísérletek hagyományát, és vele a tényleges fizikai környezet alakításának új módszerét is*” (Meggyesi, 2005, p. 15). Az Amerikában megjelent antiurbánus modellek (ismert képviselői Frederick Law Olmsted és Frank Lloyd Wright) a városból kivonulást, a rurális világba való visszatérést látták megoldásnak; Európában a munkáslakótelepek koncepcióját tovább gondoló kertváros-elképzelés képviselői, mint Ebenezer Howard és Raymond Unwin, az urbánus és rurális értékek egyensúlya érdekében, a várost gyógyító szándékkal strukturálták át (Meggyesi, 2005, pp. 15-66). Howard egyszerűen fogalmaz: „*önmagában sem a város, sem a vidék nem alkalmas arra, hogy teljes egészében*

²⁵ Mivel kutatási témám két szakterületet érint és az érintett témakörök szerteágazóak, a szakirodalom jelentős. Ahol rendelkezésemre állt, áttekintő, összefoglaló forrásokat részesítettem előnyben, hogy az értekezés terjedelmét jónak keretek között tartsam.

²⁶ Christa Müller szóhasználata.

megvalósítsa azt az életformát, amely valóban összhangban van az emberi természettel. Az embernek egyaránt kell részesednie a társas élet és a természeti szépségek örömeiben” (Vidor, 1979, p. 90).

A városban lakók természet iránti igénye utóbbi évtizedben, a *közösségi urbanizmus* kategóriájába sorolható civil kezdeményezésekben került felszínre, vált „láthatóvá, egyik megnyilvánulási formájaként különböző közösségi kert-projektek megvalósítva. Ennek a folyamatnak pontos leképezése a 2012. évi Velencei Építészeti Biennálé, USA Pavilon: *Spontaneous Interventions: design actions for the common good* kiállítása (Institute for Urban Design, 2017). Polyák Levente (Polyák, 2012) erre a kiállítási anyagra is utalva úgy fogalmazott, hogy a városok jövőjét a nagyszabású beruházások helyett egyre inkább előtérbe kerülő kisléptékű, gyakran ideiglenes, közösség-orientált beavatkozások határozzák meg, amelyet az építész, táj-építész és designer szakma támogatni tud. *„A közösségi kertek, az informális építész, az önszerveződő városfejlődés gondolata mára kilépett az ellenkultúra és a társadalmi periféria világából, a szakmakritika a szakma részévé vált, (...) a civiltás és szakmaiság, az informális és formális közötti egyensúly kulcskérdés lehet a várospolitikában”*.

1.4.2 A falusi és városi életmód változása

A hagyományos „falu-város szereposztás” átalakulóban van, lakóik jellemző életmódja jelentősen változik. Budapesten megfigyelhető a városi népesség súlypont-áthelyeződése az agglomerációs övezet középső része, valamint a belváros felé – az alacsonyabb státuszú lakótelepek rovására. A folyamat bemutatását fontosnak tartom, mert érinti a közösségi kertek két domináns igényterületét, segít a közösségi kertek által is képviselt, új városhasználati szándék értelmezésében.

Nagy Béla megfogalmazása szerint a falu, mint „energiaakkumulátor” – természeti erőforrásokat szintetizál a mezőgazdasági termelés során – amire a város, mint külső energiabevittel fenntartható „energiafaló” támaszkodik (Nagy, 2005, pp. 30-31). De a város és falu így definiált hagyományos szerepe erőteljesen változni látszik. Nyugat-Európában a falu gyökeresen átalakul, egyre inkább városiassá válik, a mezőgazdaságból élő vidéki népesség is majdnem teljesen városi életet él (Csurgó, 2013, pp. 253-258) (Troßbach & Zimmermann, 2006, pp. 280-287) (Redepenning, 2009) (Antrop, 2000). A falu, mint hagyományos társadalmi gazdasági egység eltűnik, és egy az nagyjából városi életmódot²⁷ folytató „rurbanizált” terület jön

²⁷ Itt az életmódra a fogyasztási szokások, munkakapcsolat és a társadalmi kapcsolatok tekintetében utalva.

létre. A városi életmódot folytatók aránya erőteljesen növekszik a vidékével szemben. A strukturális gazdasági átalakuláson túl az a modernizációs paradigma is szerepet játszik, amely leegyszerűsítve a „*mezőgazdaság – ipar – szolgáltatás – kutatás+fejlesztés*” fejlődési tendenciával jellemezhető. Ennek eredményeképpen az számít modernnek, aki nem folytat mező-, ill. kertgazdasági termelést, vagy csak hobbiból. Visszaszorul a kisgazdaságok kertészeti termelése is, ám az emberek jelentős részének ez hiányzik –nem feltétlenül közvetlen gyakorlati-gazdasági haszna miatt, hanem mert lelki igénye van rá (Kocsis, 2007). Magyarország tekintetében ezt a tendenciát egyéb társadalmi és gazdasági folyamatok is erősíti (Szabó, 2010) (Virág, 2010) (Kovách, et al., 2007).

Ezt tükrözi a városi közösségi kertek termelési módja is. Bár az egyéni ágyások, melyek 3-10 négyzetméteresek, nem elegendőek az önellátásra, azonban bizonyos zöldség- és gyümölcsfajták tekintetében jelentős termést hozhatnak²⁸. A városszociológia kevésbé foglalkozik a városi kertek termelő funkciójával, de annál inkább megjelenik ez a vidékszociológiai irodalomban, az önellátás, fenntartható életforma kérdéskörét vizsgálva (Smith & Jehlicka, 2013) (Mehmood & Franklin, 2013, p. 190). Ennek ellenére azt gondolom, a közösségi kertek termelő képessége nem meghatározó a részvételi motivációk körében.

Budapest esetében a városlakók száma a metropolisz térségben nagyjából stabil lélekszámú, viszont – Nyugat-Európa, ill. Amerika nagyvárosaihoz hasonlóan – a városi népesség súlypont-áthelyeződéséről beszélhetünk. Növekszik az agglomerációs övezet középső része és a belváros népessége a 70-es években épített nagylakótelepek, ill. zsúfolt, kis ingatlanterülettel, nem elegendő infrastruktúrával ellátott családi házas övezetek rovására (Budapest Főváros Önkormányzat, 2013) (Csanádi, et al., 2010). A városi népesség mozgása új városhasználati igényt is eredményez, amely kapcsolatba hozható a belvárosi területeken megjelenő közösségi kertek iránti igénnyel is.

1.4.3 Városhasználati fogalmak és kérdések

Fontosnak tartok néhány később használt fogalmat, ill. témakört részletesen tárgyalni – ilyenek a „hely” és „helyszín” különbsége, a városi szabadterek használatának tájépítészeti és szociológiai fogalmai; a köztér „válsága”; városi szabadterek birtokbavétele. Ezen kérdéskörök

²⁸ Pl. A Lőrinci Kertelő 2015-ben, 35 ágyáson elért hozamának kiemelkedő eredményei: 245 kg paradicsom, 143 kg cukkini, 62 kg sárgarépa, 42 kg uborka, 37 kg paprika, 30 kg eper, 24 kg spenót, 22 kg zöldborsó, stb., (a kertvezető összesítése alapján).

értelmezése során megállapíthatjuk, hogy fontos a köztér differenciált használatának lehetősége – amelynek megnyilvánulását a közösségi kertekben is tapasztalhatjuk.

A közösségi kertek esetén „élhető helyek” lokális kezdeményezések általi megvalósításáról beszélhetünk, melyek ugyan a fővárosi, ill. kerületi vezetés megengedő közreműködését, adott esetben támogatását élvezik, leggyakrabban a szabályozási háttér kidolgozását igénylik, ám kevésbé a városfejlesztői szerepkört. Nem céлом ezért a közösségi kerteket tervezésméleti és városfejlesztési tendenciák összefüggésében elemezni. Azonban fontosnak tartom a „hely” fogalmának értelmezését, a „helyszín” és „hely” különbségének megértését, amely a kertek iránti igény értelmezésében segít (Schneller, 2005, pp. 123-125). A kertek értelmezéséhez a tér Schneller István (Schneller, 2005, pp. 245-249) által megfogalmazott *minőségi dimenziói* jelentettek számomra kiindulópontot, ezek a tér használhatóságán nyugvó minőségi dimenzió, a funkcionalitás-működési dimenzió; a tér érzékelhetőségén, az egyes részeihez való kötődés eltérő mértékén nyugvó, pszichikai-territoriális dimenzió; a társadalom értékhierarchiáján nyugvó társadalmi-szellemi dimenzió; és a „hely és korszellem, a genius loci” hagyományozott értékein nyugvó történeti-közösségi dimenzió. A „hely” fogalmát a közösségi kertekkel kapcsolatban Christine Liesegang elemezte kutatásában, kerttagok megfogalmazásait gyűjtve – melyek különböző módon fejezik ki a helykötődés, a kerttel való kapcsolat lényegét. (Liesegang, 2009, pp. 63-68).

A városi szabadterek használatának tájépítészeti és szociológiai megközelítése nem teljesen azonos - a kettő nem ütközik, szempontrendszerük inkább kiegészíti egymást. Ez a fogalmak árnyaltabb használatát teszi lehetővé. A tájépítészeti megközelítés fogalmainak meghatározásánál Almási, valamint Hutter értekezéseire támaszkodom. Hutter Dóra szerint „*a közhasználatú szabadterek alkotta szövevényes hálózat működőképessége a városi életminőség egyik alapmutatója*” (Hutter, 2015, p. 15). Megfelelő funkcionális működéséhez kialakítása során az „emberi dimenzió” - igényrendszere kell, hogy meghatározó legyen. Almási Balázs meghatározásában a „*közhasználatú szabadtér a nyitott és az időjárás hatásainak kitett, korlátozások nélkül, vagy részben korlátozottan, mindenki számára hozzáférhető külső tér*” (Almási, 2007, p. 12). A közösségi kert meghatározásához fogom a későbbiekben a közkert fogalmat is használni, Nagy Béla definíciója alapján „*a közkertek a lakóterületek zöldfelületi rendszerét kiegészítő közösségi célú zöldterületek. A lakótelepek úszótelken nyilvántartott, szabadon álló épületei közötti közterület, zöldterület szintén közkert*” (Nagy, 2005, p. 378). Úgy a közhasználatú szabadtér, mint a közkert elnevezést használata alapján differenciáljuk, ezek lehetnek teljesen nyilvános, ill. korlátozott használatúak. A tájépítészeti gyakorlatban ezen terek tulajdoni háttére inkább a szabályozási folyamatoknál kap szerepet.

A város-szociológia a közttereket két irányból közelíti meg. Egyik megközelítés a „privát-köz” dichotómia, amely a tulajdonra vonatkozik, másik a használatra utaló „nyilvános-nem nyilvános” dichotómia, tehát a tulajdonosi háttérrel és a nyilvánosságot használja a térérzet és térhasználat értelmezésében. A közhasználatú terület a közösség által birtokolt, lehet nyitott megközelítésű, mindenki számára egyforma feltételekkel használható, vagy bizonyos csoport használata esetén félig nyilvános használatú tér (Watson & Bridge, 2003). A XX. század vége - XXI. század elejétől kezdve a köztterek privatizációja felgyorsult, nem teljesül már az egyforma feltételekkel való használat lehetősége. Evvel párhuzamosan a köztér a „köz”-sége sok helyen azért is elvész, mert eltűnik a közösség mögüle. A köztér válságáról beszélhetünk (Sennett, 2009). A városfejlesztésnek és -tervezésnek egyre inkább feladata, hogy olyan, ismét a köz által használt közttereket hozzon létre, amelynek gazdája van, valamint olyan szabályrendszere, amivel a használó közösség egyetért. Düll Andrea környezetpszichológus a köztér fenntartásának jelentőségére is rámutatott: bármilyen jó egy köztér kialakítása, ha az el van hanyagolva, akkor a használók sokszor nem becsülik, ők is hanyagolják.

A lakóövezetekhez tartozó szabadterek használatának lakossági preferenciáját vizsgálta Maria Spitthöver és kutatócsoportja, az 1980-90-es évek többemeletes bérházak beépítés lakóinak zöldfelülethasználati igényét elemezve német városok belvárosi területein²⁹ (Spitthöver, 2002). Abból indultak ki, hogy a város belső kerületeiből kertes övezetekbe való kiköltözés tendenciája többek között jól használható zöldfelületek, szabadterek iránti igényt mutat, kiemelten kisgyermekes családok esetén. Kilenc olyan belvárosi lakóterületi projekt szabadterehasználatát vizsgálták, amelyek kialakítása során kiemelt hangsúlyt kapott a minőségi, differenciált szabadterek kialakítása. Ilyen, általuk jó minőségüként értékelt zöldfelületek megléte esetén rögzítették a magán, közösségi, ill. nyilvános és korlátozottan nyilvános használatú szabadterek lakók általi használatát és értékelését, elemezték a konfliktusokat és a fenntartásban való részvétel mértékét. A kutatás rámutat a szabadter differenciált használatának pozitív hatásaira. A gyerekes családok nagyra értékelik a közeli és biztonságos játszóterület kialakításának lehetőségét, ezáltal gyerekek és felnőttek számára egyaránt a játszótér alternatívájaként létrejött találkozóhely megvalósulását. A korlátozott, ill. közösségi használatú zöldfelületek fenntartásában szívesen vesznek részt, szemben a teljesen nyilvános szabadterületével. A Spitthöver-i kutatásában tapasztalt fenntartási, részvételi hajlandóságra mutatott rá a Csizmady Adrienne által 2005-ben, a Békásmegyeri lakótelepen a lakótelepi felújítási program megkezdése előtt végzett felmérés is. A kérdezett lakók nem csak passzívan várták a felújításokat, hanem aktívan részt is vállaltak volna benne, ha lett volna, aki ezt megszervezi, 40%

²⁹ Recklingshausen, Kiel, Hannover, Köln, Hamburg és Dortmund.

kifejezte, hogy a felújítás után segítene a parkok fenntartásában – sokan jelezték, hogy szívesen nyírnának fűvet, vagy ültetnének virágot. A magyar viszonyok akkor még nem voltak megfelelőek ahhoz, hogy egy ilyen közösségi kert-karbantartás kialakulhasson. Ennek sem a társasházakban, sem az önkormányzat felől nem voltak meg a feltételei és még olyan civil szervezet sem létezett, mely ennek megfelelő projektbe kezdett volna. A közösségi kert idea pedig még teljességgel ismeretlen volt (Csizmady & Fácányi, 2016).

A városi szabadterek birtokbavételének aktuális kérdéseit foglalja össze Marit Rosol a berlini közösségi kertek szerepét elemző értekezésében. Werner Nohl-t idézi, aki a szabadterek szerepét következőképpen írja le: *„a szabadter használata csak csekély mértékben legyen meghatározva - ösztönözve ezáltal az embereket arra, hogy idejüket ott töltve, tapasztalataik és képességeik birtokában a közösséggel egyetértésben, szabadon alakítsák ki a térhasználatot.”*³⁰ (Nohl, 1984, p. 12), idézet in: (Rosol, 2006, p. 29) A Rosol-i gondolatmenet kiegészítésként fontosnak tartom Stefanie Hennecke és kutatótársai által az 1980-as években megalakított, majd a szabályozásba is bevezetett „dysfunctional urban open space” fogalmát. Ez nem csupán beépítetlen szabad teret jelöl, hanem lehetőséget teremt a szabad használatra, az előre nem tervezett használatra – ami egy közösségi kert is lehet – példa Berlinben a „Gleisdreieck” területe, ahol az ottlakók különböző használatú, állandóan változó egységei mozaikszerű mintát alkotnak (Hennecke, 2016). Hauck, Hennecke és Körner által szerkesztett tanulmánykötet a szabadterek birtokbavételét értelmezi, három megközelítést alkalmazva – ezek a birtokbavétel, mint „hétköznapi használat”;³¹ a „birtokbavétel tervezhetősége” és a „birtokbavétel, mint kritika”, vagy „proteszt” olvasatai (Hauck, et al., 2017, pp. 23-47). A birtokbavétel németországi példákön történő elemzéséhez hozzá kell tenni, hogy a magyar társadalom – szemben a nyugat-európaival, pl. a némettel - sem a politikai, sem a városhasználati érdekképviselet terén nem “civilkedő”, inkább vezetést és jól működő sémák meglétét igényli (Valuch, 2005). A közösségi kert olyan nyugati mintaként vált ismertté, amit lehetett „felülről” is alkalmazni, ill. egyszerűen lemásolni.

³⁰ Idézet fordítása: Fácányi, Zs.

³¹ Szerző.kiegészítése a fogalom jobb értelmezhetősége érdekében.

1.4.4 Termelést előtérbe helyező városi kertek

Az elméleti áttekintés bevezetőjében a *közösségi kertek*³² áttekintéséhez két alap-kategóriát vezettem be – ezek a kertgazdasági termelést előtérbe helyező városi kertek, valamint a közösségi célú, városi kisközösségek mozgósításának és a lakókörnyezet alakításának szándékával létrehozott kertek – melyeket a következő két alfejezetben bemutatok a közösségi kert fogalom értelmezéséhez.

Rosol és Madlener szerint 2003-ig csak non-profit közösségi kertekről beszélhettünk (Rosol, 2006) (Madlener, 2009), de az utóbbi öt évben megmutatkozik a *közösségi kertek* profittermelő potenciálja is (Berndt, et al., 2012). Alábbiakban áttekintem a termelést előtérbe helyező városi kertek néhány történeti vonatkozását, melyeket nevezhetjük profit-orientált városi kertnek is, ennek *közösségi kertnek* nevezett változatait is. Ezek azonban nem képezik a továbbiakban kutatásom tárgyát, szándékom itt a „*közösségi kert*” fogalom tisztázása.

A város területén működő mező-, ill. kertgazdálkodási termelés lehetőségét, ahogy a városokat ellátó földterületek használatát és sorsát is az iparosodás jelentősen megváltoztatta. Példaként vehetjük Pest-Budát, melynek a 19. század elejétől kezdődő erőteljes növekedése során, később Nagy-Budapest létrejöttével az addig a várost körülvevő és ellátó települések kertgazdasági területei a főváros részévé váltak. A közép- és kisbirtokok az árutermelő kertgazdálkodáson, a szántóföldi zöldségtermesztésen keresztül továbbra is kapcsolódtak az immár megnövekedett fővárosi keresletet ellátó mezőgazdasági övezethez. Szerepüket a szállítási árak csökkenése, telekspekulációs szempontok, az 1970-es és 80-as évek lakásépítési hulláma során a lakótelepek, külső városközpontok kiépítése, illetve a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság uralkodóvá tétele gyengítették. Számtottévő, jórészt a nagyüzemi művelésre kevésbé alkalmas földterületek maradtak parlagon (Buskó, 2001). A külső kerületek kertgazdasági területei a rendszerváltás utáni évtizedekben sorra tartalék, fejlesztési területbe sorolódtak át. A fővárosban jelenleg lényegi mező-, ill. kertgazdasági termelés, még a belső agglomerációs gyűrűben sincs (Budapest Főváros Önkormányzat, 2013).

A művelt termőterületek visszaszorulása az urbanizációs folyamatok hatására a várostérségekben általános tendencia. A kertgazdálkodás akkor foglalt vissza területet városi környezetben, amikor gazdasági válság, háború okozta élelemhiány kényszerében városi szabadterek, közterek és parlagok váltak a zöldségtermesztés helyszínévé (Liberty Gardens; Victory Gardens).

³² Általános értelemben használt fogalom, mely jelentősen eltérő háttérű kerteket is jelöl. Ezt a tágabb fogalmat az értekezésben dőlt betűhasználattal jelzem.

A háborús és válságkerek az önellátás megteremtésén túl egyfajta patriotizmust testesítettek meg, létrejöttüket sok esetben politikai propaganda is erősítette – így például 1944-re az USA-ban a zöldségtermelés 44%-át biztosították a „Győzelmi Kertek” (Rosta, 2013, p. 13). E kertek többsége a gazdasági fellendüléssel, az ellátási biztonság javulásával fokozatosan megszűnt.

Gazdasági kényszer okozta Kuba élelmiszerellátásának metamorfózisát. Az 1989-92 években a szovjet blokk összeomlása, valamint az ezt követő USA embargó az ország kereskedelmi kapcsolatainak elvesztését, az importból származó élelmiszer, valamint a műtrágyák, növényvédő szerek és az üzemanyag elmaradását eredményezték, aminek következményeképpen a kubai mezőgazdaságban az 1960-as évektől jellemző kemizált, gépesített, nagyüzemi gazdálkodás és az élelmiszerellátás fenntarthatatlanná vált. A súlyos élelmiszerválság hatására elindult „Revolución Verde”-nek nevezett civil önellátó mozgalmat az állam extenzív városi kertek alapításával, technológiai, információs segítséggel és kedvezményekkel hatékonyan támogatta. Havannában 1997-től a városi termelés 15.092 hektár területen folyt, vegyszermentes módon, ebből 1.854 hektáron közel 5000 közösségi kert működött (Altieri, et al., 1999). 2001. évi adatok szerint a kubai városi mező-, és kertgazdaság az össztermelésre vetítve a rizs 64%-át, a zöldség 58%-át, a gyümölcs 39%-át termelte meg (RUAF, 2001).

Jelentős városi termelő területként tekinthetünk az Európában mai napig elterjedt városi, városkörnyéki kertek is (Kleingärten, allotments). Az urbanizáció fokozódásával világszerte megnövekedett a városi kertek iránti kereslet. Egy civil kezdeményezés példáját követő kiskertek Németországban Schrebergarten³³ néven váltak ismertté. A közös cél a keveset mozgó, rosszul táplálkozó városi fiatalság egészséges életmódra nevelése volt, tornapályákkal, később kialakított kerttel. A kertészkedés a szülőkre maradt, akik később kiskert-egyesületet hoztak létre. Az ötlet elterjedt, példájukat követve városszerte kertközösségek alakultak. Az Európa szinte minden országában, de az USA-ban is megtalálható kiskertek, a városi lakókörnyezetből való kiszabadulás és az élettér bővítésének lehetőségét jelentették, s kezdetben emellett általános volt, hogy a városi lakosság saját fogyasztásra zöldséget, gyümölcsöt termelt. Ám a nyolcvanas évektől ezek a kiskertek kezdtek átalakulni üdülőkertekké, díszkertekké és lakóterületté (Cros Kárpáti, et al., 2004).

Magyarországon az első világháború idejében alakultak ki az első munkás- és bányászkeretek,

³³ Német területen eredetük D.G. M. Schreber lipcsei orvos munkásságához köthető. Tanait megvalósítva E. I. Hauschild iskolaigazgató egy civilkezdeményezés élén 1864-ben Lipcsében „Schreber-platz” néven torna- és játszóteret építtetett ki gyerekeknek. Jelenleg ca.50.000 hektár területet foglalnak el Németországban, átlagosan minden 20 háztartáshoz tartozik egy kiskert (Wollkopf, 2000).

amelyeket további munkáskertek létrejötte követett – amelyeket azonban inkább városi kiskertként definiálnék – pl. a 20. század első felében egységesen tervezett és épített fővárosi munkástelepeket (Óbudai Gázgyári munkástelep, Wekerletelep), ahol a lakáshoz tartozott és ma is tartozik kiskert. Hasonló hazai előzmény a II. világháború utáni nehézipari fejlesztésekhez kötődően a vidéki iparvárosok újonnan épülő lakótelepeihez tartozó kiskertek (pl. Inota, Almásfüzitő). A 20. század hatvanas éveiben, a termelészövetkezeti rendszer földrendezése során a nagyüzemi használatra kevésbé alkalmas területeken kertgazdasági övezeteket, ún. „zártkerteket” hoztak létre, amelyek a faluról városba költöző tömegek számára – többnyire tartós bérleti szerződéssel - a kertgondozás élményét és hasznát nyújtották. A hetvenes évektől kezdődően a városok körüli perifériális zónákban is egyre több kiskertövezet alakult ki. Jelenleg Magyarországon mintegy 200.000 hektár termőterület tartozik a zártkert, ill. a jelenlegi terminológia szerint a „kertes mezőgazdasági övezet” kategóriájába, összesen 1,15 millió nyílvántartott földrészlettel³⁴, ezek azonban nem a városi szövetben, hanem a peremkerületekben találhatóak, ellentétben pl. a prágai kiskertekkel (Pauknerová & Gibas, 2011). A német kiskert-használók egyesületet-alapító szokása sem jellemző a magyar gyakorlatra. A magyar zártkertek ilyen értelemben, szemben az európai gyakorlattal nem is tekinthetők kertközösségeknek. Evvel ellentmondásban, ám az általános európai gyakorlatra való tekintettel a *COST 1201 Action Urban Allotment Gardens in European Cities* (Tappert, 2016) a közösségi kerteket is besorolja az „urban allotment” fogalom alá, mindkettő közösségi használatát feltételezve. Evvel összefügg, hogy Németországban tapasztalható a pihenésre használt kiskertek funkcióváltása, amely ismét az aktív kertészeti termelést célozza (Buhtz, et al., 2008). A kertes, családi házas beépítésnél esztétikai megfontolásból visszaszorul az élelmiszertermelés, párhuzamosan evvel a kiskerteket kezdik fokozottan élelmiszertermelésre használni, nem mennyiségi termelés céljából, hanem a minőségi zöldség örömeért. Divatja lett saját kiskert művelésének.

A fenyegető ökológiai problémák az utóbbi évtizedben egyre többeket foglalkoztatnak. A hártart nem ismerő szállítási logisztika, a megjósolt olajválság, az élelmiszertermelésre rendelkezésre álló földterület és a népesség viszonyának változása által felvetett kérdésekre javasolnak innovatív, ám gyakran csúcstechnológián alapuló, így jelentős energia- és költségigényű megoldásokat nagyléptékű városi mező-, ill. kertgazdasági projektek. A „Vertical Farming” irányzat a városi területből keveset foglalva, egymásra rétegezve alakít ki mesterséges fényforrást használó, víztakarékos, élelmiszer-termelő „épületeket”. A Swiss UrbanFarmers által megvalósított „LokDepot rooftop farm” Baselben (UrbanFarmers, 2017), majd az 1900 m² területen

³⁴ Agrár Élet Magazin, <http://www.agrarelet.hu/2014/07/agrarjog-rovat-agrar-elet-magazin-3-szamabol/> [2017.03.29.]

termelő „UF002 De Schilde” Hágában³⁵ eddig nem hasznosított városi felületek kiaknázását tűzte ki célul; kutatásuk a városi lapos-tetős felületek termőterületként való hasznosításának távlatát nyitja meg. A holland van Bergen Kolpa Architect-en által tervezett, bő 1600 hektáros, termelő „Landscape Supermarket” mesterséges éghajlati paramétereiket előállítva minden fő élelmiszercsoport megtermelését és értékesítését tervezi, Hollandia legsűrűbben lakott – „Randstad” – területére (van Bergen & Kolpa, 2017).

A torontói Ryerson University „Centre for Studies in Food Security” nevű központja az akadémiai és gyakorlati tudást kapcsolja össze az élelmiszerbiztonság területén. Ehhez kapcsolódik Joe Nasr és kutatócsoportja, a „Carrot City - Designing for Urban Agriculture”, fő céljuk a városi termelő kertgazdaság áttekintésének, fejlesztésének érdekében az építész, tájépítész és várostervező szakmák aktivizálása. Lenyűgöző nyilvános tudásbázist hoztak létre, az egyes példákat a „város”; „közösség & tudás”; „otthon”; „épülettető”; „alkotóelemek” fogalmi alá sorolva és részletesen ismertetve. A megvalósult, ill. tervezett projektek bemutatásának célja a város és a kertgazdálkodás újra-kapcsolása (reintroducing) (Carrot City Research Group, 2014). A termelő városi kertgazdálkodás igen széles körű európai áttekintésére vállalkozott a 2012-2016 között lezajlott *TU 1106 COST-Action Urban Agriculture in Europe*³⁶ – melynek keretében várossal foglalkozó kutatók a nemzeti sajtóságokat kiemelve elemzik, mennyiben tud hozzájárulni a városi növénytermesztés az európai városok fenntartható fejlődéséhez, létrehozni a városi kertgazdaság olyan ételtel teli városi területeket, amelyeket egy újfajta szociális és ökológiai minőség jellemez és egyben gazdaságilag nyereségesek, fenntarthatók (COST European Science Foundation, 2012). Megalkották a jelenleg Európában már elég sokoldalú termelő városi mező-, és kertgazdálkodás tipológiáját, a városi mezőgazdaság (urban farming) és a városi kertgazdaság (urban food gardening) két „pólusát” megkülönböztetve (3. ábra) (Lohrberg, et al., 2016). A városi mezőgazdasághoz sorolták az élménygazdaságokat (pl. lovastanyák), ill. egyéb szociális-, oktató és terápiás céllal működő gazdaságokat; az ellátó városi gazdaságokat, amelyek a helyiek ellátása, ill., környezeti célok képviselője jellemeznék; és a védett műemléki gazdaságokat és kísérleti gazdaságokat. A városi kertgazdaságok nagy csoportját alkotják a közösen termelő kertek, amelyhez a közösségi kert, a városi, városszéli kiskert, („allotment”), terápiás kertek, valamint oktatókertek tartoznak – lényegük az élelmiszer előállítása mellett a közösségi jelenlét és együttműködés. Itt szerepelnek még az egyéni

³⁵ Ez a 40 méter magasságban lévő tetőn telepített gazdaság 50 tonna zöldséget és 20 tonna friss halat állít elő egy évben 2016 márciusától. Tulajdonos: UrbanFarmers AG.

³⁶ A COST keretén belül két „action” futott párhuzamosan 2012–2016. Az itt hivatkozott az európai városi termelő mező-, ill. kertgazdasággal foglalkozott, a másik a városi közösségi kertek és kiskertek – tehát a közösségi célú kertek témakörével.

termelés kertjei – azok kiskertek és családi kertek, melyeket nem jellemez a közösség jelenléte. A tipológia ebben a tekintetben „előre mutat” a következő fejezetre - tehát áttekinti a közösségi célú városi kerteket is. Itt kell megjegyezni, hogy a hazai irodalom sok esetben *városi mezőgazdaság* témakörében tárgyalja a városi kertgazdaságokat is, holott a városi zölde- és gyümölcskertészkedés egyértelműen kertgazdálkodási alapú, a kertművelés eszközeivel, annak hagyományaira és tudományos innovációra alapozva zajlik.

1.4.5 Közösségi célú városi közösségi kertek

Az itt, példákkal bemutatott közösségi célú kertek alapkategória a magyar közösségi kerteknek leginkább megfelelő háttérű és kontextusú kerteket jelenti. Jellegzetességeikből érthetjük meg a budapesti kertek szervezését és működését leginkább.

Első tudatosan a szomszédsági közösséget mozgósító városi kertként jegyzik azt a közösségi kert, amelynek alapítása az 1970-es évek elején New Yorkban egy városi aktivista csoportnak köszönhető. Liz Christy és a „Green Guerillas” (GreenGuerillas, 1973) a városi környezet minőségének romlását, beépítetlen telkek elhanyagoltságát megelégtelve „virágmag-bombákat” dobáltak át a kerítéseken, a földterület újrahaznosítását hirdetve, majd megvalósították a „Bowery Houston Farm and Garden” közösségi kert. Fő céljuk tehát nem a termelés volt, hanem a városi környezet minőségének javítása öntevékeny szomszédsági közösség létrehozása által. 1978-ban a példájukat követő kertek megalkották a jelenleg is tevékeny ACGA-t, az „American Community Gardening Association”-t, mozgalmukra épül a közösségi kertészkedés gondolata Európában is (ACGA, 2007).

Nyugat-Európában a 21. századi gazdasági válság paradigmaváltást eredményezhet a város-használatban – ahogy minden válság magában hordozza a megújulás lehetőségét. Ennek sarokpontjait a közösségek tudatos alakítása, az önellátás kultúrájába való betekintés, vagy visszaemlékezés (Rosta, 2013), valamint a kizárólag közelben termelt élelmiszer fogyasztásának szándékai alkotják. Az új városi élet fontos helyszínei lehetnek a városi közösségi kertek. *„Ha csak élelem-termesztésként fogjuk fel, a városi mezőgazdaság eredményei szerények”*³⁷ – írja a közösségi kertek mozgalmáról Rebecca Solnit. *„De ha a megértés, közösség és társadalmi átalakulás katalizátoraiként gondolunk rá, ezek az eredmények sokkal jelentősebbek. A városi farmok és kertek a világ megváltoztatásának sajátos módjai. (...) Olyan eszközök, amelyek*

³⁷ Az idézetben szereplő „mezőgazdaság” helyett inkább a „kertgazdaság” fogalmát tartom helyesnek.

segítenek gazdaságról, léptékekről, igazságosságról, örömről, munkáról, egészségről és a jövőről gondolkodni” (Solnit, 2012) in: (Polyák, 2012). Christa Müller, a városi kertekkel foglalkozó, témában meghatározó munkásságú szociológus a kertek városra gyakorolt hatásában komoly lehetőséget lát a városi élet fenntarthatóvá tétele, a környezettudatosság, a gazdálkodó újrahasznosítás érdekében.³⁸ A városi kerteket jellemezve hangsúlyozza, hogy *„ez az újfajta kert tudatosan viszonyba állítja magát a várossal, párbeszédet kezdeményez vele. Semmiképpen nem szeretne az urbanitás alternatívájaként, vagy a város kipihenésére szolgáló helyként megjelenni - szándéka, hogy a város hiteles alkotóelemeként érzékeljék*” (Müller, 2012, p. 24).³⁹ Célja, hogy példáját látva a város idomuljon a zöld, „földelt” életmódhoz, és gyakorolja a lassítás⁴⁰ és a helyi sokrétűség élvezetét (Hartmut, 2013, p. 19). Ahogy a kertváros mozgalom célja is inkább a város „gyógyítása” volt, a közösségi kertek esetében is ez szándék a fontos – ám a város gyógyításán túl erősödik egy másik szál, a társadalom gyógyításának szándéka is. A 2013-ban megjelent, újfajta „common” városhasználatról szóló könyv összefoglalója szerint: *„a fiatal városlakók nem ellenállás céljából, hanem a „valós demokrácia” iránti igényüket követve teremtik meg az értékek közösségi elosztásának és cseréjének helyszíneit*” (Baier, et al., 2013).⁴¹ Nagy Béla így fogalmazza meg a mikroközösségek értékét: *„a mikroközösségek társadalmi fontosságának fel- és elismerése, érvényre juttatása, a döntéseknek a lehető legalacsonyabb szintre helyezése nagyban elősegítik, hogy az adott helyen, az adott időpontban a konkrét igényeknek legmegfelelőbb döntések és megoldások szülessenek. Az általános, sematikus válaszok helyett kifejezésre juthat a hely szelleme, a „genius loci”. Napjainkban jól érzékelhető a helyi közösségek, a tágabb értelemben vett helyi erőforrások felértékelődése*” (Nagy, 2005, p. 204).

A közösség-alapú közösségi kertek szakirodalma jelentős, de nem célom az Európában működő, eltérő geopolitikai háttérű közösségi kertek részletes áttekintése. Elegendőnek tartom két áttekintő forrás kiemelését: elsőként a teljes Európa közel összes országát bemutató helyzetképet⁴² kínáló 2012-2016-ig tartó *TU 1201 COST-Action Urban Allotment Gardens in European Cities* (Tappert, 2016). A több mint 100, a témával foglalkozó kutató négy évig tartó munkája során áttekintette a közösségi kertek és városi kiskertek történetét, megismertették egymással a nemzeti sajátosságokat. Négy tematika köré – amelyek a várostervezés, a szociológia, az ökológia és a szabályozás – munkacsoportokba szerveződve közös tanulmányokat, esettanulmányokat, gyakorlati útmutatót publikáltak (COST European Science Foundation,

³⁸ Jelen hivatkozás főleg társadalmi hatásukra utal. A városi kertek számos környezeti hatása ismert és kutatott.

³⁹ Idézet fordítása: Fáczányi, Zs.

⁴⁰ A német „Entschleunigung” fogalom fordítása, Fáczányi, Zs.

⁴¹ Idézet fordítása: Fáczányi, Zs.

⁴² 31 európai állam részvételével. Magyarország nem volt résztvevő.

2012-2016). Másik releváns forrásként a Christa Müller által szerkesztett összefoglaló tanulmánykötetre támaszkodom, amelyben átfogó képet kapunk a német közösségi kertek háttéréről, a megközelítés széles skálájával – ez egyben a nyugat-európai társadalmakban megvalósított közösségi kertek jelenségének jellemzése is (Müller, 2012). Többek között bemutatja a *Prinzessinengärten* közösségi kertet 2009-ben Berlin Kreuzberg kerületében hozta létre Marco Clausen és Robert Shaw, egy városi oktatóközpont megvalósításának szándékával. A 60 éve beépítetlen, parkolóként használt területen azóta ötleteket és csatlakozókat folyamatosan befogadó interkulturális kert működik, a termelt zöldségből városi büfét üzemeltet, „nyitott civil egyetemet” működtet. Az alapítók könyvükben elemzik a kert közvetlen környezetét és annak változását a kertalapítás óta, bemutatják a teljesen nyitott közösségi részvétel által létrejött szomszédsági kapcsolatrendszer is (Nomadisch Grün, 2012).

A közösségi kert társadalmi eszméjére épül az interkulturális kert gondolata – Göttingenben 1995-ben a boszniai háború területéről érkezett menekültekkel megvalósított közösségi kert tapasztalatai alapján 1998-ban megalakítják az Internacionális Kertek Egyesületet,⁴³ felismerve, hogy a kertek menekültek és bevándorlók számára aktív lehetőséget teremt sorsuk feldolgozására, a természeti és szociális környezetükkel való azonosulásra (Shimeles, 2000). A 2003-ban alapított Stiftung Interkultur Alapítvány a társadalmi integráció újraértelmezéséhez akar hozzájárulni, vezetője Christa Müller, szociológus és publicista. A német kezdeményezéseket támogató és koordináló alapítvány kiemelt célja, hogy az interkulturális kertek tevékenységét tapasztalatcserével, tanácsadással és anyagi támogatással segítse, a projektek működését és hatását feltáró kutatásokat összefogja, saját kutatási eredményeit „Skripte zu Migration und Nachhaltigkeit“ című sorozatban rendszeresen publikálja (anstiftung&ertomis, 2017). Müller az alábbi módon foglalja össze a kezdeményezés lényegét és értékét: „veszélyeztetett bolygón, egy információval behálózott világ demokratikus társadalmában élünk. Város-modellünk csakis olyan lehet, amely a szó legmélyebb értelmében befogadó, lakói aktív részvételét elfogadja, igényeit érzékeli; hiszen a városlakók a világ minden részéről érkezett emberek, különböző képzettséggel, különböző képességekkel, különböző vágyakkal, embertársikkal és a természettel aktív kölcsönhatásban”⁴⁴ (Müller, 2012, p. 34). Jelenleg Németországban az alapítvány koordinálásával, egymással aktív munkakapcsolatban közel 190 interkulturális kert működik, (Commons, 2017) ezt a kert-modellt alkalmazzák az USA-ban, Franciaországban, Írországban, Svájcban, Ausztriában és Bosznia-Hercegovinában is (Müller, 2002), (Müller, 2007). A magyar szaknyelv számára az interkulturális kerttípust K. Faurest

⁴³ A bemutatott projekt kezdetben az „internacionális” jelzőt használta, ezt később felváltotta a szociális kommunikációt is előrevetítő „interkulturális” fogalom.

⁴⁴ Idézet fordítása: Fácányi, Zs.

(Faurest, 2007), Severin Halder (Halder, 2009) és a KÉK (KÉK, 2012) közösségi kert meghatározására támaszkodva, gyakorlatát áttekintve definiáltuk⁴⁵(Fáczányi & Balogh, 2015).

Kelet-közép európai közösségi kertek késleltetett elterjedését a már idézett COST akció nemzeti beszámolóí, esettanulmányai is alátámasztják (Tappert, 2016). A 2010-2012 évtől vélhetően nyugat-európai mintát követve megjelentek a közösségi kertek a legtöbb kelet-közép európai országban. Nem célokom ennek teljes áttekintése, néhány aspektusának bemutatására a *Critical Housing Analysis*⁴⁶ folyóirat *Nature-Home-Housing: Greening and Commoning of Urban Space* címmel kiadott, áttekintő különszámát használom, amely a városi közösségi kertek és kiskertek (allotments) társadalmi vonzatát keresi (Gibas, 2016). Ebben Alexandra Bitušíková összefoglaló cikkében bemutatja, hogy az ezredforduló óta Szlovákiában reneszánsza van a szocialista korszakban nagyon keresett kiskerteknek. Evvel párhuzamosan megjelentek a városokban a közösségi kertek is, amelyeket ő főleg fiatal értelmiségiek demonstratív birtokbavételeként értelmez (Bitušíková, 2016). A közterületen megjelenő kertművelési közösségi igény magyar történeti előzményeként fel kell hívnom a figyelmet a lakótelepeken gyakorlatilag a kezdetektől megjelenő, a lakók által létrehozott és művelt, a fenntartó által „megtűrt”, hol virágos, hol zöldegekkel és gyümölcsökkel vegyes előkertek jelenségére.

2014-ben Holm Kleinmann német várostervező, valamint Sarantis Zafeiropoulos építész vezetésével a „*Thessaloniki project – Red and Green*” fél éves MSc kurzus keretében Thessaloniki város 52 hektáros, kihasználatlan területének koncepciótervén dolgoztak hallgatókkal, amely fő célja városi kertgazdasági funkciók telepítése volt, közösségi tartalommal. A projekt – az élelmiszertermelés lehetősége mellett – a társadalmi motiváció és kapcsolati tőke jelentőségére hívta fel a figyelmet (Fáczányi, 2014). Egy évvel később a résztvevők a projekt elméleti és gyakorlati hatását bemutatva azt elemzik, lehet-e egy közösségi, alapvetően „bottom-up” aktivitást feltételező használatot előre tervezni (Gavrilidou, et al., 2015). A kérdés a budapesti közösségi kertek kapcsán is releváns, kapcsolódik a Hauck és szerzőtársai munkájában megfogalmazott „tervezhető birtokbavétel” kategóriához (Hauck, et al., 2017).

1.4.6 Budapesti közösségi kertek és városi kontextusuk

Ebben a fejezetben ismertetem a közösségi kertekkel foglalkozó magyar kutatásokat, amely során képet kaphatunk néhány magyar közösségi kertről és kertszervezőről, valamint a két

⁴⁵ Definíció az 1.1.2 fejezetben.

⁴⁶ Cseh Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének folyóirata.

domináns budapesti kert-kontextusról – melyek vizsgálatát szakirodalmi alapjaik áttekintésével előkészítem.

Magyar nyelven nem sok a nyilvánosan elérhető, közösségi kertekkel foglalkozó, akadémiai publikáció. Kristine Faurest⁴⁷ értekezésében az irodalmi áttekintés részeként bemutatja a közösségi kertek nemzetközi, főleg amerikai történetét. Kutatásában a belvárosi tömbbelső udvarainak közösség által fenntartott kertekkel való megújítási lehetőségeit vizsgálja. Az általa bemutatott kertek inkább esztétikai és pihenő céllal létrehozott, jellemzően díszkertek és a tömbbelső miatti fokozott elzártságuk miatt nem egyeznek meg az általam vizsgáltakkal (Faurest, 2007). A Szegedi Tudományegyetemen, PhD-kutatásában közösségi kertekkel foglalkozik Bende Csaba⁴⁸. Szegedi közösségi kertekben végzett kutatása alapján érdekes megközelítésben vázolja fel a magyar közösségi kertek szervezésének és működésének sémáját, amelyben az „alulról”, ill. „felülről” szervezett közösségi kerteket működésükben is kategórikusan elválasztja egymástól. Az általam megismert kertek esetén én ezt nem látom ennyire elkülöníthetőnek. Érdekes továbbá a budapesti *Leonardo Kert*-ben végzett felmérése, amely a közösségi kert és a területen zajló dzsentrifikációs folyamat összefüggéseit tárja fel, erre a későbbiekben támaszkodok (Bende, 2016) (Bende & Nagy, 2016). Kristály Anikó tájépítész folytat DLA-kutatást a Moholy Nagy Művészeti Egyetemen, „Közösségi fenntartású kertek a városfejlesztésben” címmel. Franciaországi „good practice” példákon keresztül ismerteti a tervező szakma lehetséges szerepét közösségi városi terek participációs tervezési folyamataiban, ennek magyarországi vetületeit keresve (Kristály, 2017). Témájához kapcsolódik Kőszeghy Lea értekezése, amelyben a magyarországi várostervezés szociológiai elemzését végezte, a rendszerváltás előtti és utáni gyakorlatot összehasonlítva, a tervezők és a társadalmi részvétel tekintetében (Kőszeghy, 2010).

Budapesti közösségi kertek korábbi kérdőíves vizsgálatának eredményeire is tudok támaszkodni, a téma interdiszciplináris jellegét jól mutatja, hogy a munkák eltérő szakképzések keretén belül készültek. A korábbi felmérések a mintaterületeim kiválasztását is befolyásolták.⁴⁹ Dobránszky Júlianna⁵⁰ szakdolgozatában a Budapesten 2012-ben működő 4 közösségi kertből az *Első Kispesti Kert*, *Leonardo Kert* és a *Lecsós Kert* közösségi kertekben végzett kérdőíves

⁴⁷ BCE Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola, PhD értekezés, témavezető M. Szilágyi Kinga

⁴⁸ SzTE, Földtudományok Doktori Iskola PhD kutatás, témavezető Kovács Zoltán

⁴⁹ A felsorolt, graduális képzés keretében készült munkák befolyásolták az adatgyűjtésemet. Egyrészt azért, mert eredményeiket használni tudtam, másrészt azért, mert több kertközösség jelezte, hogy nem szeretne több kérdőívet kitölteni, ezeket a kerteket így módon nem vizsgáltam tovább.

⁵⁰ BCE Gazdálkodástudományi Kar, Regionális és környezeti gazdaságtan szakszeminárium, MSc szakdolgozat, szakszeminárium-vezető Kocsis Tamás

felmérést. Eredményeiből az Első Kispesti Kert kertészeinek motivációs eredményeit használok (Dobránszky, 2013). Meríték továbbá György Bálint⁵¹ (György, 2014) és Szaniszló Nóra⁵² (Szaniszló, 2016) BSc szakdolgozataiból, valamint Kovács Fruzsina⁵³ TDK dolgozatából – utóbbi a belvárosi és külvárosi kerteket összehasonlítva végzett felmérést a *Lecsós Kertben*, a *Leonardo Kertben*, a *Grund2 Kertben*, az *Első Kispesti Kertben*, a *reGarden* iskolai kertben és a *ZugKertben*.

A budapesti közösségi kertek alapításában egyik meghatározó szereplője, Rosta Gábor a Városi Kertek Egyesület (VKE) alapítója tapasztalatait két könyvében foglalta össze, melyek a magyar szabályozási és önkormányzati keretben értelmezik a közösségi kertek alapítását és működését. Saját kertalapítási tevékenységéről a VKE honlapján folyamatosan beszámol (Rosta, 2009) (Rosta, 2013) (Rosta, 2012). A budapesti közösségi kertek alapításának másik meghatározó szereplője a Kortárs Építészeti Központ – 2010-óta foglalkozik a közösségi kert idea budapesti meghonosításával. A kezdetektől törekedett egy átfogó magyarországi adatbázis kidolgozására, ezt 2017 augusztusában jelentősen megújította (KÉK, 2017).

Az Európai Unió *Hortis – Horticulture in towns for inclusion and socialization* pályázat keretében akadémiai résztvevők bevonásával gyakorlati alkalmazásra készültek, főleg elektronikus publikációk. Bologna (Olaszország), Berlin (Németország), Budapest⁵⁴ és Cartagena (Spanyolország) kutatói dolgoztak szoros együttműködésben annak érdekében, hogy a városi kertészkedést minél szélesebb keresztmetszetben tudják bemutatni. Ennek a közös munkának az eredménye öt e-book, az alábbi témákban: 1. Fenntartható közösségi kertészkedés a városokban; 2. A fenntartható városi kert szervezése; 3. Városi kertek termesztő rendszerei; 4. Városi zöldségtermesztés egyszerűsített talajnélküli rendszerekben; 5. 0 km mezőgazdaság – A városi fogyasztó kézikönyve. Bár a kezdeményezés „kézzelfogható” eredménnyel zárult, mintha megjelenésekor nem a megfelelő fórumokon kapott volna nyilvánosságot. Kézikönyvükben (Malte, et al., 2013, p. 5) a szakirodalomra támaszkodva így fogalmazták meg a közösségi kertészkedés szociális hasznát: „...a szociális összetartás erősítése és a közösségen belüli és azon túlmutató aktivitás ösztönzése (Rosol, 2006); az etnikai szempontból vegyes társadalmak szociális problémái és a kultúrák közötti kapcsolatteremtés lehetősége (Müller, 2002); a társadalmi és ökológiai képzés, helyszín és lehetőség biztosítása az oktatás folyamatához (Berndt, et al., 2012) (Madlener, 2009)”; valamint a környezettudatosságra nevelés és

⁵¹ ELTE Társadalomtudományi Kar, Szociológiai szak BSc szakdolgozat, konzulens Lányi András

⁵² ELTE Társadalomtudományi Kar, Nemzetközi Tanulmányok Szak MSc szakdolgozat, konzulens Szabó Mátyás

⁵³ BME Építészmérnöki Kar, Urbanisztikai Tanszék TDK dolgozat, témavezető Alföldi György

⁵⁴ BCE Kertészettudományi Kar, Zöldség- és Gombatermesztési Tanszék kutatói részvételével

a környezet iránti tenni vágyók aktivizálására alkalmas fórum megteremtése (Halder, et al., 2011) és a figyelem ráirányítása egyfajta egészséges szellemi és fizikai tevékenységre (Martens, 2012) in: (Malte, et al., 2013).

A budapesti kertek részletes vizsgálata a helyszínek ismeretét, értelmezését is feltételezi. A kezdetektől két jellemző beépítési környezet volt kiemelhető – a telepszerű beépítésen megjelenő, jelenleg domináns, lakótelepi telepítés; valamint a belvárosi dzsentrifikáció területeinek beépítetlen ingatlanjai. A következőkben e városi struktúrákat szakirodalom segítségével a jellemzem.

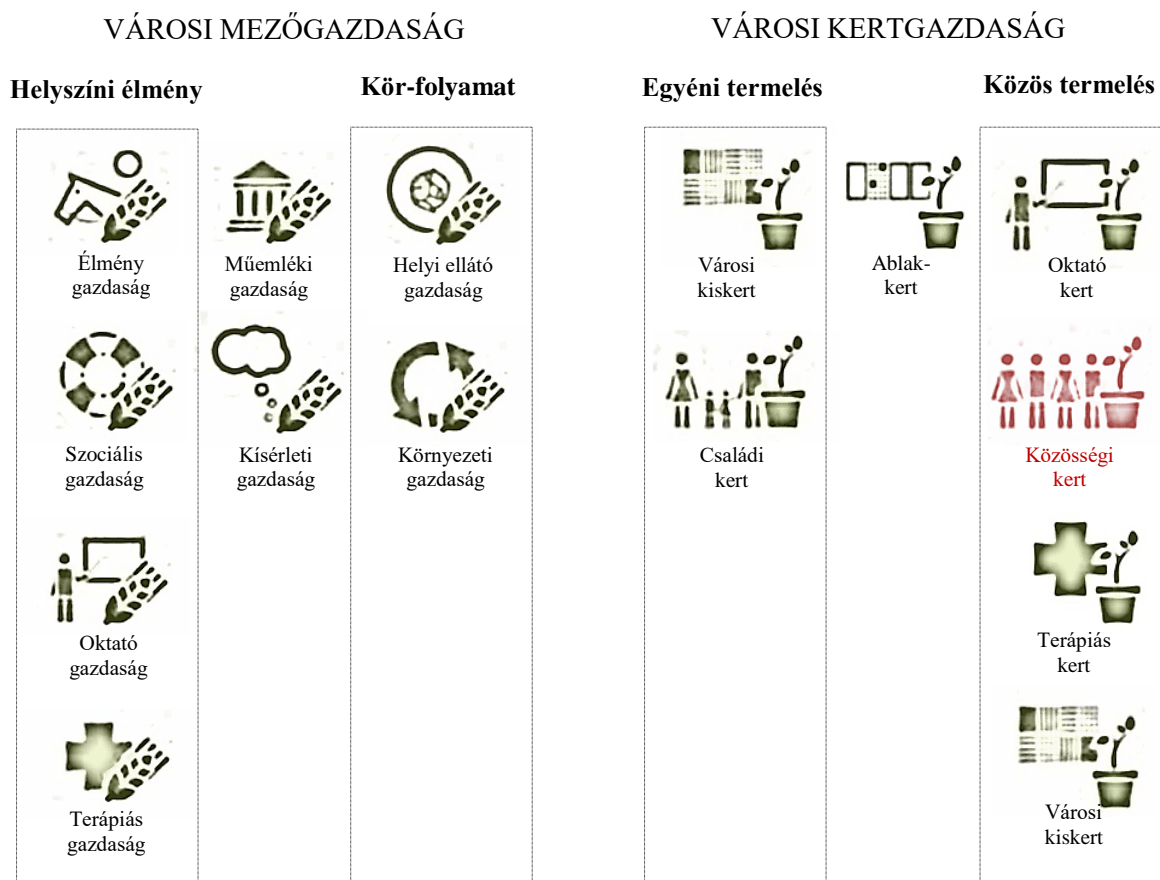
A lakótelepi szerkezet típus és építészeti forma („a panel”) hatvanas évekbeli megjelenése a nemzetközi trendekkel volt magyarázható, tömeges elterjedése részben a lakáshiányhoz, de a szocialista rendszer gyakorlatához is köthető volt. A városszerkezeti pozíció, a fizikai környezet és az építés évtizede egyaránt meghatározta, hogy az új technológiával milyen arányban épültek állami bérlakások és magántulajdonú lakások, ebből pedig következett a lakások első kiutalásánál odaköltöző népesség társadalmi összetétele. Tehát az egyes lakótelepek fizikai környezete, városszerkezeti helye és az először odaköltöztetett népesség társadalmi összetétele között szoros – a szocialista lakáspolitikai döntések változásával magyarázható – kapcsolat volt (Csizmady, 2000). A gyakorlatban a magyar szocialista tervgazdálkodásban az ilyen lakás a hetvenes évek végéig a privilegizáltságnak bizonyos fokát jelentette (Szelényi & Konrád, 1969), és ennek megfelelően a lakótelepek között jelentős volt a különbség (akár térben igen közel eső telepekre is igen eltérő összetételű népesség került). A lakótelepek ekkor kialakult társadalmi státuszában a rendszerváltás sem hozott jelentős változást. A 90-es években lezajló privatizáció nyomán a főváros lakásállományának tulajdonszerkezete jelentősen átalakult, a magántulajdon aránya több mint 90%-ra emelkedett, a 90-es évek végéig a lakótelepi lakások is magántulajdonba kerültek, a bérlakások aránya 6%-ra csökkent. A magasabb státusú, mobilabb rétegek elhagyták a rosszabb lakótelepeket. Az alsóközép-rétegek, és az alacsony státusúak viszont saját lakótelepi lakásuk megvásárlásával olyan anyagi terhet vállaltak, mely tovább rontotta helyzetüket. Ugyanakkor a munkanélküliség is leginkább ezeket a rétegeket sújtotta. Csapdába estek, mert a lakások fenntartása, főleg az ugyanolyan paraméterű, de más típusú lakásokhoz képest, fajlagosan drágább volt (Csizmady, 2003). Ennek ellenére európai összefüggésben vizsgálva a lakótelepek mai fizikai és társadalmi helyzete még viszonylag jónak tekinthető. Találunk olyan lakótelepeket, amelyeket még ma is a felső-középosztály által előnyben részesített területek közé sorolhatók (ilyen például Budapesten a Római lakótelep). Vannak olyanok, ahová előszeretettel költöznek a vidékről érkező elsőgenerációs értelmiségiek (Békásmegyér). Ugyanakkor egyes lakótelepeken egyre nyilvánvalóbbá és láthatóbbá

váltak a fizikai és társadalmi problémák (Havanna, Csepel). Egy lakótelep rendszerváltozás utáni státuszára még mindig hatással van a lakások első kiutalásakor kialakult társadalmi státusz, az esetek jelentős részében e tekintetben nem történt mélyreható változás. Ritka az az eset, amikor egy rossz lakótelep felértékelődött, vagy egy jó leértékelődött. A rendszerváltás utáni folyamatok csak elmélyítették a különbségeket, a „rossz és jó” lakótelepek közötti, a lakáspiacon is érzékelhető különbség tovább nőtt (Csizmady, 2000) (Csizmady, 2008) (Egedy, 2000). Ma a teljes budapesti népesség egyharmada él lakótelepeken, ezen belül kétharmad paneles lakásban lakik (Benkő, 2014). A paneles lakótelepek a népszámlálási adatok alapján három jól elkülönülő státuszcsoportha sorolhatóak (Csizmady, 2002). Mára a legtöbb esetben beállt növényállománnyal találkozunk ezen lakótelepek szabadterein, és a kedvező zöldfelületi aránynak, magas lombkorona borítottsági értéknek köszönhetően kiemelkedő, a közparkokat megközelítő városökológiai hatással bírnak (Bakay, et al., 2011). Méretükből, ellátottságukból és közhasználatukból kifolyólag fontos szerepet tölthetnének be a zöldhálózati rendszerben is, kihasználtságuk azonban kérdéses. Az áttekintő adatgyűjtésem által felmért közösségi kertek közül tizennyolc kert lakótelepi beépítésen található.

A dzsentifikáció budapesti hátterének bemutatására Tomay Kyra „Dzsentifikáció Budapesten az ezredfordulón – a belső pesti kerületek átalakulása” témájú PhD értekezésére támaszkodtam, mert a városrehabilitáció társadalmi hátterét szociológiai szemszögből, a dzsentifikáció elméleti szakirodalmából kiindulva elemzi. Kutatásának célja az volt, hogy feltárja és értelmezze a belső-pesti lakóövezet (VI., VII., valamint a VIII. és IX. kerületek belső lakóöve) térbeni-társadalmi szerkezetének átalakulását, jellegét és okait, elsősorban a városrehabilitációs beavatkozásokra és az ezzel járó átértékelődésre, a lakosságcserének köszönhető felértékelődésre fókuszálva. Megfogalmazásában az 1990-es évtized meghatározó vándorlási folyamata a szuburbanizáció volt, melyet jelentős mértékben elősegítette a bérlakásállomány privatizációja. A jómódú, jó ökológiai helyzetű lakásokat megvásárló családok elsősorban az északnyugati agglomeráció településein találtak új lakóhelyet, a szegényebb, hátrányos helyzetű csoportok különböző okból és különböző célterületek felé hagyták el a fővárost. A felszabaduló ingatlanpiac lehetővé tette a magasabb státuszú társadalmi csoportok szegregálódását. A pesti belváros egyes részei lesüllyedtek, mások – a rehabilitációnak is köszönhetően – elkezdtek felemelkedni, dzsentifikálódni. Tomay értekezésében a dzsentifikációként az a folyamatot vizsgálja, *„melynek során a város belső részeinek egyes – többnyire felújított, vagy felújítás alatt álló – negyedeibe irányuló vándorlás a területen korábban élők társadalmi státuszánál magasabb státuszúak beköltözésével, és a korábban ott élők kisebb-nagyobb hányadának elköltözésével jár. A dzsentifikáció tehát az a városmaga irányuló költözés, amely a*

kedvező társadalmi státusz kifejezésére, megerősítésére szolgál.” Ennek a folyamatnak a megállapításához kritériumokat fogalmazott meg, amelyek kikötik, hogy a területen történjen valamilyen fizikai megújulás, felújítás; a területre történjen új beköltözés, méghozzá általában fiatalabb korstruktúrájú, magasan képzett, gyakran kis létszámú (egy-kétszemélyes) háztartásokban élő társadalmi csoportok költözzenek egy korábban alacsonyabb státuszú területre; a terület ingatlanpiaci helyzete értékelődjön fel; a városi élet, a fogyasztási kultúra alakuljon át, jelenjenek meg új szolgáltatások, kisboltok a területen (Tomay, 2008).

VÁROSI MEZŐ- ÉS KERTGAZDÁLKODÁS TIPOLOGIÁJA

3. ábra A városi mező-és kertgazdálkodás tipológiája (fordítás Fácányi, Zs. 2017.)

Frank Lohrberg, Wolf Lorleberg, Dona Pickard, Lionella Scazzosi, Axel Timpe:
 Presentation „Urban Agriculture and the European Agenda” (published 25/02/2016)

1. táblázat Irodalmi áttekintés vezérfonala és eredményei (Fáczányi, Zs. 2017.)

Fejezet	Kiemelt eredmény, döntő ismeret	Hatása a kutatási folyamatra
1.4.1 Természeti környezet igénye a városban	Természeti környezet iránti igény a 19. század elején az iparosodás, városzövet sűrűsödése miatt fokozódott. Szociál-utópiák, antiurbánus modellek, kertváros-elképzelés. Közösségi urbanizmus a 21. század elején.	Meghatározó-e a közösségi kertek részvételi, ill. szervezői motivációjánál?
1.4.2 A falusi és városi életmód változása	Átalakuló szerepkörök, nő a városi életmódot folytatók aránya falun is. Városi népesség súlypont-áthelyeződése az agglomerációs övezet közepe felé, valamint a belváros felé. Lelki igény a kertészkedésre. Új városasznaleti igény.	A budapesti közösségi kertek domináns helyszíneit érintő változások háttere.
1.4.3 Városasznaleti fogalmak és kérdések	A „hely” és „helyszín” különbsége. Városi szabadterek használatának tájépítészeti és szociológiai megőze-lítése. A köztér válsága. Városi szabadterek birtokbavételének módjai.	Fontos a köztér differenciált használata, érdekes ennek megnyilvánulása a közösségi kertekben.
Közösségi kertek két alap-típusa	1.4.4 Termelést előtérbe helyező városi kertek	A közösségi kert fogalom értelmezéséhez szükséges.
	1.4.5 Közösségi célú városi közösségi kertek	A magyar közösségi kerteknek megfelelő kontextus. Mik a szervezés és működés jellegzetességei?
1.4.6 Budapesti közösségi kertek és városi kontextusuk	Magyar kutatások ismertetése. A lakótelepi kontextus. A dzsentifikációs kontextus.	A budapesti közösségi kertek két domináns kertkontextusának háttere.

2 ADATGYŰJTÉS ÉS FELDOLGOZÁS

2.1 Budapesti közösségi kertek áttekintése

2.1.1 Kerthelyszínek adatai és területi eloszlása

A budapesti⁵⁵ közösségi kerteket áttekintő táblázat tájékoztat az általam ismert aktív, már megszűnt, ill. tervezett kertekről (2. táblázat). Rögzítettem a telek tulajdonosát, a kert tervezőjét, az adott kertekben kitöltött kérdőívek számát és az egyes kertekkel kapcsolatos egyedi információkat – az így teljes táblázat 76. oldalán, 1. számú mellékletként a dolgozat végén található. Itt az áttekintéshez az alapításuk éve szerint rendeztem sorba a kerteket, lehet látni a kezdeményező szervezetek tevékenységének időbeliségét. Leolvasható a kertek alapításának dinamikája: 2012-ben öt, 2013-ban hét, 2014-ben 10 megvalósult/1 tervezett, 2015-ben 9 megvalósult/1 tervezett, 2016-ban 4 megvalósult/1 tervezett nyitás, végül 2017-ben egy kertnyitás és egy tervezett nyitás volt. A 2014-15-ig tapasztalható nagy fellendülés lassulni látszik, ami nek én az okát a két fő kezdeményező-szervező erő – a Kortárs Építészeti Központ (KÉK), valamint a Városi Kertek Egyesülete (VKE) – aktivitásának csökkenésében látom (ezt a későbbi jellemzésükben részletesebben alátámasztom). Az adatgyűjtés során úgy éreztem, hogy a meglévő kertekben folyamatos a jelentkezők, várólistán lévők száma – ami a lakossági igény stabil meglétét, sőt növekedését mutatja. Az áttekintésből leolvasható, hogy e két civil szervezet mellett nem jelent meg ebben az öt évben új, hasonló jellegű szervezet, amely további közösségi kertek alapítását felvállalná. A XI. és XV. kerületi önkormányzatok 2013-ban „csatlakoztak” a közösségi kert kezdeményezőkhöz, és ezt a tevékenységet a 2014-2015-2016 években is folytatták, vállalva további kertek szervezését, megvalósítását. Ugyanakkor a kerületi önkormányzatok szerepe ennél jóval jelentősebb, hiszen több KÉK, ill. VKE által kezdeményezett és szervezett közösségi kert esetén önkormányzatok által alapított kertekről beszélhetünk. Az önkormányzatok tevékenységét befogadó szerepük is tovább árnyalja, ezt részletesebben tárgyalom a szervezőket bemutató fejezetben. A táblázatból, valamint az ezt követő területi ábrázolásból a kerületi aktivitás, a kerteket befogadó kerületi – lakossági, ill. önkormányzati – hajlandóság is leolvasható, amire jellemző, hogy egy környéken megjelenő kert további kertek alapítását indukálja. Domináns a lakótelepi beépítéshez kapcsolódó kertek jelenléte. A kertek ágyásainak száma alapján becsülhető a kert-közösségek tagjainak száma, amely tapasztalataim szerint az ágyások száma 1,5-2,5 szorzóval szorozva – mivel egy ágyást többnyire egy család, vagy néhány barát, ill. szomszéd együtt művel.

⁵⁵ A szentendrei Szélrózsa Kert a VKE kezdeményező szerepe miatt szerepel.

Az adatgyűjtés és -rögzítés részeként ábrázoltam relevánsnak ítélt tematikájú Budapest-térképeken az általam ismert kerthelyszíneket szervezők szerint megkülönböztetve. Ilyen léptékű ábrázolásmód alapján látható az előző fejezetben leírt kerületi tendencia, az egyes kert-kezdemenyezők területi preferenciája, valamint bizonyos területeken a közösségi kertek beépítésből, ill. lakossági státuszából adódó hiánya. A kertek helyszín-választásának konkrét hátterét – ennek összetevőit – az esettanulmányként részletesen vizsgált kertek esetében tudom feltárni. Az első ábrázolás esetén a *budapesti Barnamezős területek katasztere* alapján ábrázolt beépítetlen barnamezős területeket hoztam összefüggésbe a közösségi kertekkel (Budapest Főváros Városepítési Tervező Kft., 2015) (4. ábra). A kataszter ábrázolja a „klasszikus” értelemben vett barnamezős területeket (egykori ipari, közlekedési, katonai funkció), valamint a használaton kívüli/alulhasznosított telkeket és épületeket.

A kertek adattáblázata alapján már egyértelművé vált, hogy nem jellemző a közösségi kert funkció „klasszikus” barnamezős területekre való telepítése, kivételt képeznek a (már bezárt) *Lecsós Kert*, valamint a *Kerthatár Kert* és az *Első Budafoki Kert*. Azonban érzékelhető a közösségi birtokbavétellel kihasználható beépítetlen területekben rejlő potenciál. A közösségi kerteket a fővárosi zöldfelületintenzitással összevető térképen látszik (5. ábra), hogy a kertek telepítése nem független a zöldfelületintenzitástól, de a kertek iránti igényt nem kizárólag a zöldfelület hiánya határozza meg – ezt a résztvevőkkel folytatott beszélgetések és a kérdőíves felmérés is alátámasztja (ld. esettanulmányok). Az összefüggést a szabályozási, ingatlanulajdoni, személyi adottságok is árnyalják, amelyek nem képezik jelen kutatás tárgyát. További vizsgálatra azonban – feltétlenül kisebb léptékben összevetve – érdemesnek gondolom. A közösségi kertek és a beépítési struktúrák, még inkább a különböző státusz szerint ábrázolt lakótelepes beépítés egybevetése mutatja a lakótelepi megvalósulás domináns jellegét. Nem olvasható le a kerthelyszínek és a lakótelepi státusz közötti egyértelmű összefüggés, de irányt jelölhet a közösségi kerteket eszközként használó későbbi, célzott lakóterületi fejlesztés helyszíneire (6. ábra). Az áttekintő adatgyűjtést 2017. júliusban zártam le. Evvel párhuzamosan a Kortárs Építészeti Központ a magyarországi közösségi kertek gyűjtő adatbázisán dolgozott, 2017 augusztusában indult új honlapjuk a kertkezdeményezések hálózatának kialakítását tűzte célul. A folyamatosan bővülő online adatbázist saját adataim ellenőrzésére hasznosnak bizonyult (KÉK, 2017).

2.1.2 Közösségi kertek területhasználata

A kertek területhasználata alapvetően kétféle. Vannak tartós használatként értelmezhető kertek, melyekben a kertközösségeket képviselő szervezetek a területet hosszútávú szerződéssel bérlik – ide sorolhatom a Városi Kertek Egyesület összes kertjét, (pl. XIX. kerület *Első Kispesti Kert*, *Aranykatica Kert*), a civil kezdeményezésű XVIII. kerületi Lakatos lakótelep *Lőrinci Kertelő* kertjét, vagy a Kortárs Építészeti Központ által szervezett IX. kerületi *IBIS Aero Közösségi Kert*-et. A belvárosi magántulajdonban lévő foghíjtelkeken alapított kertek ideiglenes használatuként működnek, a terület esetleges beépítése esetén bezárásra, költözésre vannak ítélve, ennek példája a *Grund Kert* és *Grund 2.0* kert, amely jelenleg harmadik helyszínen *Grundk3rt*-ként⁵⁶ működik, valamint a *Leonardo Kert*, amely idén a terület tervezett beépítése miatt bezár.

Az irodalmi áttekintés 1.4.5 fejezetében bemutattam Marit Rosol elemzését a városi szabadterek funkciójáról, birtokbavételének motivációjáról; a szabadterek nyilvános és magánhasználata között módoszatairól (Rosol, 2006) – itt ezt alkalmazom és kibővítem e kérdések budapesti közösségi kertekre vetített aspektusaival. Ahogy az irodalmi áttekintésben megállapítottam, a városi szabadterek használatának tájépítészeti és szociológiai megközelítése nem teljesen azonos, de a kettő nem ütközik, szempontrendszerük inkább kiegészíti egymást.

A budapesti közösségi kertek addig kihasználatlan, ill. alulhasznosított városi területet – leggyakrabban lakótelepi beépítéshez kapcsolódva, az úszótelkek közti zöldterületet, valamint belvárosi foghíj-telket – használnak. A közösségi kertek minden esetben nyilvánosságot vállalnak. A városhasználat szempontjából a kertek úgy a zöldfelületi rendszer, mint a zöldhálózat – tehát a közcélra megnyitott zöldfelületek hálózatának – részei is. Az eddig megvalósult budapesti közösségi kerteket korlátozott használatú közkertként értelmezem, nem találtam a nemzetközi példák által megismert, teljesen nyitott, korlátlan közhasználatú közösségi kertet.

A szociológiai megközelítés szerint a budapesti közösségi kertek félig nyilvános használatú, közhasználatú területek. A kertközösség tagjai meghatározott célra igénybe veszik a kertet, a használatot a közösség „ellenőrzi”- hiszen egy közösségi kertben nagyon erős szabályrendszer van, amit a közösség betartat. A terület lehet fővárosi, ill. kerületi önkormányzati, intézményi vagy magántulajdon. A magántulajdonú területen működő kertek, például az *IBIS Aero* szál-loda közösségi kertje, vagy a *Leonardo Kert*, *Grundk3rt* szabályrendszerét – felügyeletét a tulajdonos (magánérdeke) határozza meg és ez befolyással van a használat nyilvánosságára.

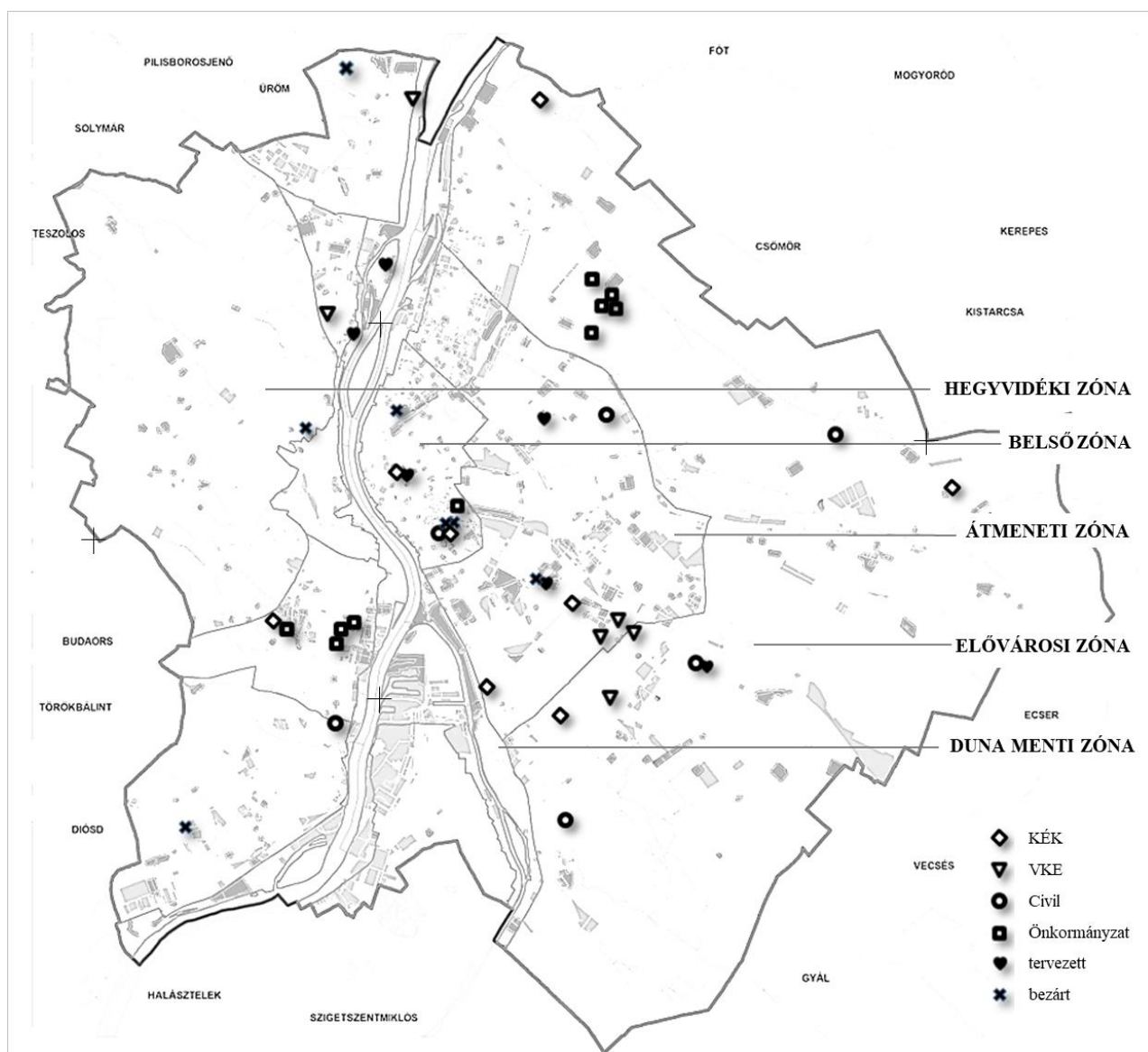
⁵⁶ A kertközösség által meghatározott írásmód.

2. táblázat Budapesti közösségi kertek 2010-2017 (Fácányi, Zs. 2017.)

Projekt	Cím	Városi zóna, beépítés	Nyitás	Zárás	Szervezés	Telek m ²	Ágyás szám
Földkelte Kert	III. Békásmegyér-Ófalu	elővárosi, csh	2010	2013	KÉK	400	közös
7kert (terv)	VII. Dob. u. 37-39.	belső, ekl	terv 2010		KÉK	n.a.	n.a.
Fügés Kert (megszűnt)	VI. Ferdinánd híd lába - Lehel utca 1-3	átmeneti, bm	terv 2011		KÉK	n.a.	n.a.
Grund Kert 1.0	VIII. Corvin sétány vége	belső, ekl	2012	2014	civil	700	34
KALOT kert	XVI. Zsemlekes út 80. számmal szemben	elővárosi, csh	2012		civil	n.a.	15
Lecsós Kert	II. Millenáris	belső, bm	2012	2014	KÉK	800	88
Leonardo Kert	VIII. Tömő utca 14.	belső, ekl	2012	2017	KÉK	1400	91
Első Kispesti Kert	XIX. Irányi Dániel – Bem József utca sarok	átmeneti, lktp	2012		VKE	926	26
Cinege Közösségi Kert	XXII. Barackos út 26.	elővárosi, csh	2013	2015	civil	n.a.	n.a.
Első Budafoki v Parti Kert	XXII. Leányka u. 60.	elővárosi, bm	2013		civil	n.a.	n.a.
reGarden - újraKert	IV. Homoktövis utca 100.	elővárosi, int	2013		KÉK, isk.	640	22
Őrmezei közösségi kert	XI. Menyecske utca és Neszmélyi út sarok	átmeneti, lktp	2013		önk	n.a.	37
Nyírpalota kert	XV. Nyírpalota utca 71.	elővárosi, lktp	2013		önk	n.a.	15
Békási Kert	III. Királyok útja és Juhász Gyula utca kereszteződése	elővárosi, lktp	2013		VKE	1005	27
Aranykatica Kert	XIX. Arany János – Dobó Katica utca	átmeneti, lktp	2013		VKE	1024	26
Grund Kert 2.0	VIII. Bókay János utca 42.	belső, ekl	2014	2015	civil	1500	45
Zug- Zuglói közösségi Kert	XIV. Zsálya utca, Fischer István utca sarok	átmeneti, lktp	2014		civil	n.a.	64
Lőrinci Kertelő (Agora)	XVIII. Dolgozó út	elővárosi, lktp	2014		civil	1400	35
Csárdás Kert	XI. Csárda utca 2.	átmeneti, lktp	2014		KÉK	590	27
Kelenkert	XI. Fehérvári út 135-147	átmeneti, lktp	2014		önk	n.a.	50
Apollón Kert	XV. Neptun utca 88. mögött	elővárosi, lktp	2014		önk	n.a.	24
Zöldpalota kert	XV. Nyírpalota utca 79 a-d és 105-111. között	elővárosi, lktp	2014		önk	n.a.	15
Kórákás parki kert	XV. Kórákás park 35. szám mögött	elővárosi, lktp	2014		önk	n.a.	24
Magdolna utcai kert	VIII. Magdolna utca 24.	belső, ekl	2014		önk, polg.őr.	n.a.	n.a.
Zengő Kert	XIX. Zengő utca – Kasza utca sarok	elővárosi, lktp	2014		VKE	1015	25
Sziget Community Garden (terv)	III. Budapest, Hajógyári-sziget	Duna-menti	terv 2014		VKE	n.a.	n.a.
Grundk3rt	VIII. Apáthy István utca	belső, ekl	2015		civil	n.a.	n.a.
Kerthatár Közösségi Kert	IX. Soroksári út 166/a	átmeneti, lktp+bm	2015		KÉK	2600	90
Kékvirág Közösségi Kert	X. Kékvirág u. 2-4.	átmeneti, lktp	2015	2016	KÉK	560	n.a.
Ibolyás Kert	XVII. Naplás út 62.	átmeneti, int	2015		KÉK	n.a.	n.a.
Lázár utcai iskola kertje	XX. Lázár utca 20.	elővárosi, csh	2015		KÉK	n.a.	n.a.
Albertfalvai közösségi kert	XI. Kondorosi út, Albert utca, Csurgói út és Rátz László utca között	átmeneti, lktp	2015		önk	n.a.	n.a.
Zápor Kert	III. San Marco utca 81.	átmeneti, int	2015		VKE	953	26
Árnyas Kert	XIX. Eötvös-Kosárfonó utcák közötti rész	átmeneti, lktp	2015		VKE	1213	29
Szélrózsa Kert	Szentendre, Püspökmajor, Fehérvíz utca	lktp	2015		VKE	985	28
2.Zuglói közösségi kert (terv)	XV. Angol utca 59-61	átmeneti, lktp	terv 2015		civil	n.a.	50
IBIS Kert Budapest Aero Hotel	IX. Ferde utca 1-3.	átmeneti, vegyes	2016		KÉK	800	30
Kisdíófa Közösségi Kert	VII. Kis Díófa utca 4.	belső, ekl	2016		KÉK, önk.	700	n.a.
Hengermalom közösségi kert	XI. Nándorfejérvári út 16-20.	átmeneti, lktp	2016		önk	n.a.	30
n.a.	XV. Nyírpalota utca 80. számú ház mögött	elővárosi, lktp	2016		önk	n.a.	24
Lakatos lakótelep 2. kertje (terv)	n.a.	átmeneti, lktp	terv 2016		civil	n.a.	n.a.
Dorottya kert	XXIII. Nyír utca 121-123.	elővárosi, beépítetlen	2017		civil	n.a.	
AmfiKert (terv)	III. Árpád fejedelem útja, Timár utca, Lajos utca, Tél utca által határolt terület	átmeneti, lktp	terv 2017		VKE	1210	24

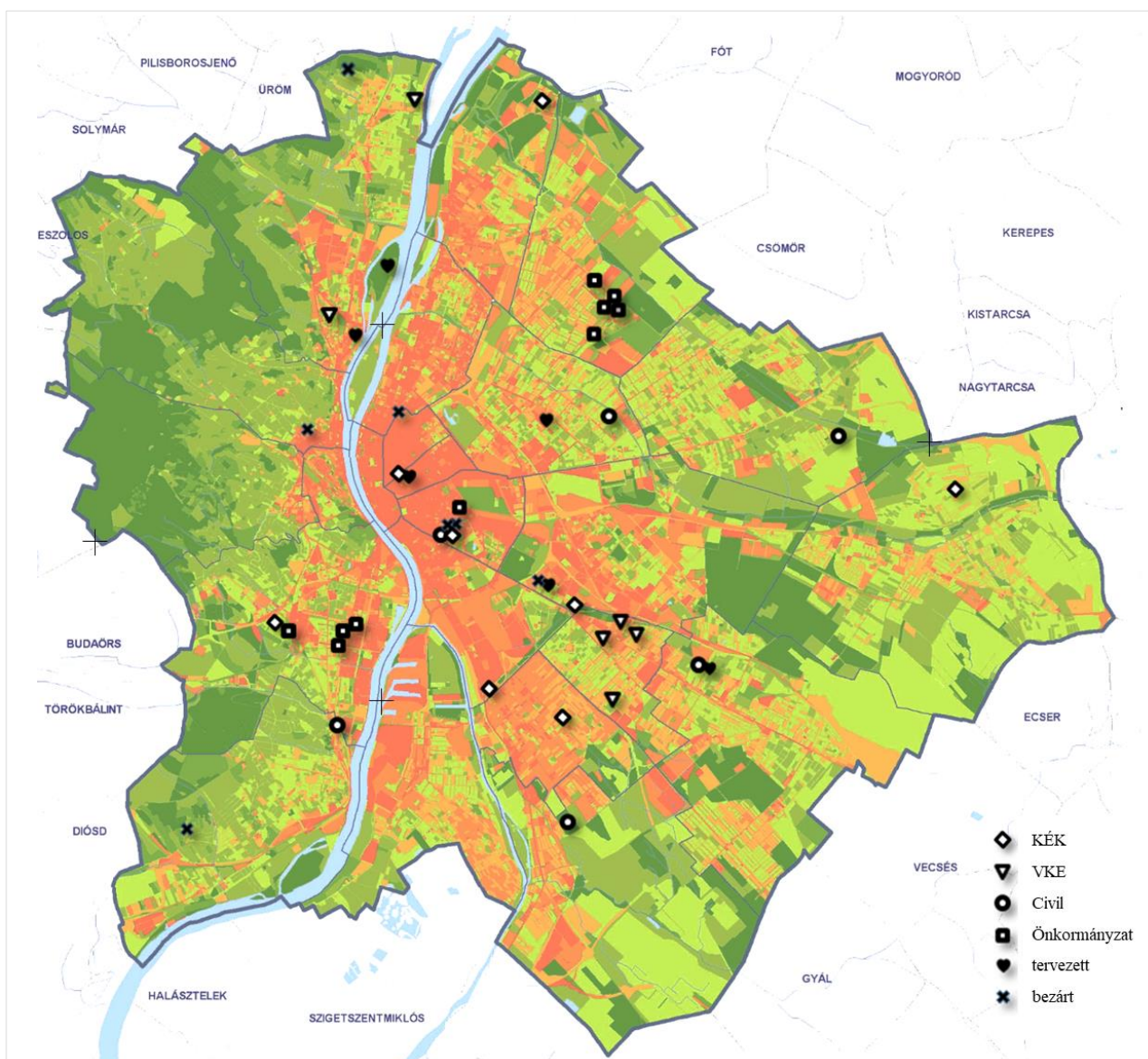
Rövidítések: ekl= eklektikus épületállomány; lktp= lakótelep; csh = családi házas beépítés; bm = barnamezős, volt ipari; int= intézményi; KÉK = Kortárs Építészeti Központ; VKE = Városi Kertek Egyesület

KÖZÖSSÉGI KERTEK ÉS BEÉPÍTETLEN BARNAMEZŐS TERÜLETEK

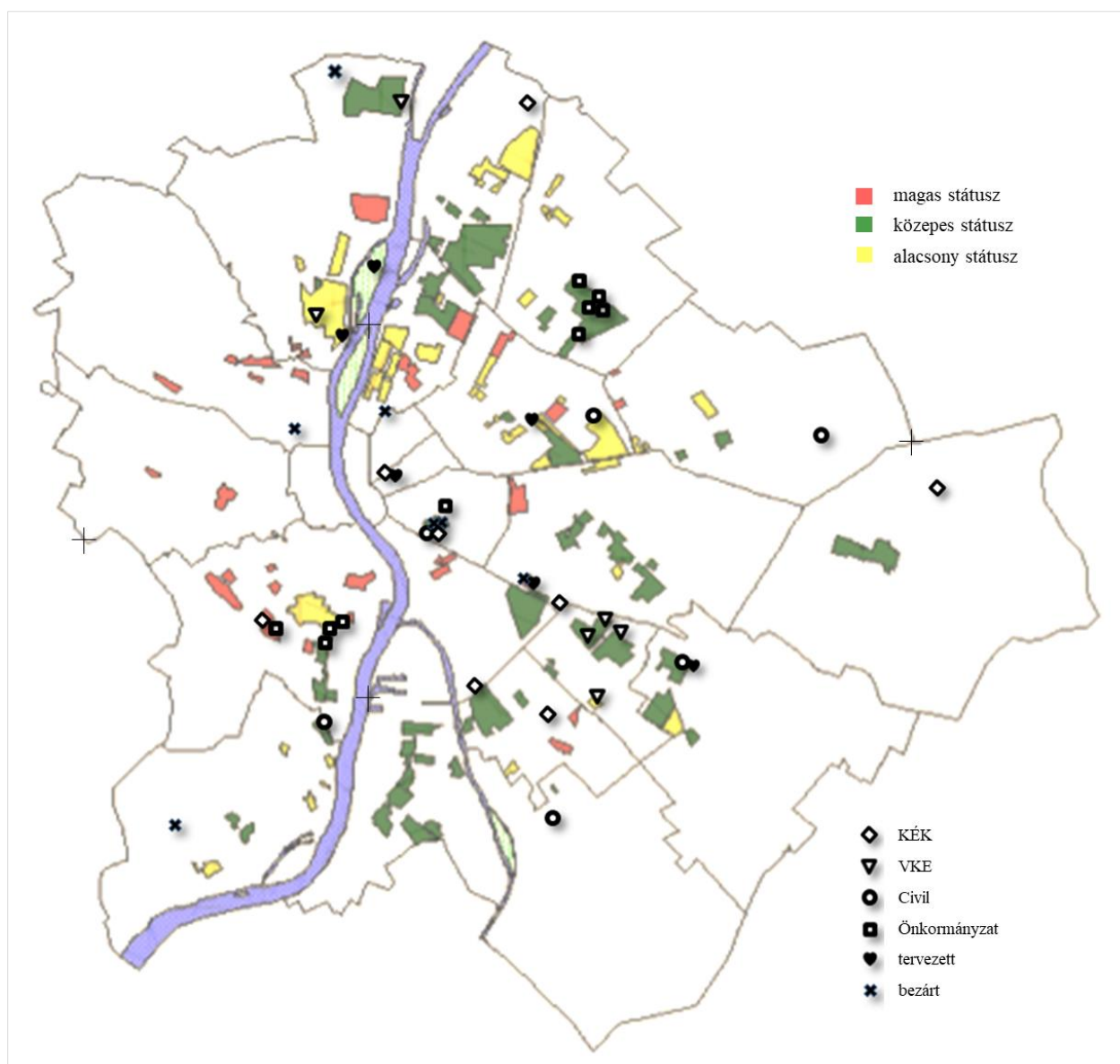
4. ábra Budapesti közösségi kertek a beépítetlen barnamezős területek viszonya (Fácányi, Zs, 2017.)
a Budapesti Barnamezős területek katasztere alapján

KÖZÖSSÉGI KERTEK ÉS ZÖLDFELÜLETINTENZITÁS

5. ábra Budapest zöldfelületintenzitás térképe és a közösségi kertek egybevetése (Fácányi, Zs. 2017.)
a Budapest 2030. Hosszútávú városfejlesztési koncepció ábrája alapján

KÖZÖSSÉGI KERTEK ÉS LAKÓTELEPEK TÁRSADALMI STÁTUSZA

6. ábra Budapesti közösségi kertek a különböző társadalmi státuszú lakótelepes beépítéssel egybevetve
(Fácányi, Zs, 2017.) Csizmady, A. ábrája alapján

2.2 A közösségi kertek csoportosítása

A 2.1 fejezetben bemutatott átfogó ismerethalmaz alapján rendszereztem a budapesti kerteket, hogy a további vizsgálatok helyszíneit, a szignifikánsan eltérő karakterű kerteket ki tudjam választani. Ehhez a jellemző budapesti kert-típusok meghatározása volt a célom. Marit Rosol csoportosítását módszertanilag megalapozottnak tartom, így az ő kerttípusait értelmeztem a magyar kontextusban. Kutatásában a berlini közösségi kerteket három nagyobb csoportba osztotta: *tematikus kertek*, „szomszédsági” *kertek*⁵⁷ és e két kategória ötvözete. Meghatározása szerint a *tematikus kertek* meghatározott célú, vagy célcsoportot megszólító kertek, amelyek résztvevői (jellemzően) nem a közvetlen környezetében, szomszédságában laknak – ennek jó példája az interkulturális kert, vannak kimondottan oktatókertek, terápiás kertek. Ennek a kategóriának jellemző példáját az én általam vizsgált budapesti kertek között nem találtam. A „szomszédsági” kerteket Rosol szerint egy helyi közösség műveli, a kerttagok a közvetlen szomszédságban élő lakosok. Ez a meghatározás a legtöbb budapesti lakótelepi közösségi kertre igaz. A két kategória feltételeinek együttes teljesülését a KÉK által szervezett iskola-kertekben látom megvalósulni (*reGarden* VII. kerület; *Ibolyás Kert* XVII. kerület; *Lázár utcai iskola* kertje XX. kerület) (Rosol, 2006). Tehát Rosol kategóriáit nem tartom adekvátnak a budapesti közösségi kertek rendszerezéséhez és értelmezéséhez, nem fedik le azokat, nem emelik ki a budapesti kertek közti eltéréseket.

Fontos jellemzőknek tartom a kertek helyszínét, a környező épített struktúrát; a terület tulajdonosát és a jelenlét kereteit (átmeneti, vagy állandó területhasználat); valamint a kertek kialakításánál meghatározó kezdeményező és szervező erőt. Kezdetben a típusok elhatárolásánál a kapcsolódó beépítési struktúrát, a kezdeményezőt és a telektulajdonost is azonos jelentőséggel kezeltem. Az adatgyűjtés előrehaladtával a kert alapítását kezdeményező szereplő hozzáállása bizonyult domináns megkülönböztető tényezőnek a közösségi kert későbbi működését illetően, ez alapján tudtam csoportosítani a budapesti közösségi kerteket, összetett tipológia szándékát elvetve. A kezdeményezők meghatározó szerepének magyarázatára először azt ellenőriztem, hogy Budapesten van-e valós igény a közösségi kert funkciójára, vagy vannak szereplők, akik meg akarják a saját, nyugat-európai mintákat követő elképzeléseiket valósítani, ráerőltetve ötleteiket a lakosságra. Azonban a kertekben tapasztalt lelkesedés, újabb jelentkezők, érdeklődők és várólisták jelentős igényt bizonyítanak. Inkább úgy tűnik, hogy azok az emberek, akik szívesen vennének részt közösségi kertészkedésben nem találják meg egymást, katalizátorra ill. közvetítőre van szükségük. Ezt a közvetítő szerepet veszik át civil

⁵⁷ A német Nachbarschaftsgärten fordítása (Fáczányi,Zs.).

szervezetek – Budapesten a Kortárs Építészeti Központ és a Városi Kertek Egyesület – és elképzeléseiket „ráhúzzák” a valós igényre. Közösségi kertet szerveznek, a helyi közösséggel együtt, a látens igényre reagálva. Mindkét aktív szervezet bizonyos társadalmi csoportra rezonál – a KÉK a belváros dzsentrifikációs területeinek lakosságára, emellett városfejlesztő kapcsolatai révén céges igényekre⁵⁸; a VKE az önkormányzatokkal együttműködve a lakótelepi igényre reagál. A magyar társadalom önszervező ereje alacsonyabb fokú, mint a nyugat-európai társadalmaké, így az igények előhívásában a civil szervezetek, ill. az őket képviselők „személyiségének” szerepe meghatározó – és hozzáállásuk leolvasható későbbi a kertek karakterében is.

A kerületi önkormányzatok szerepe a közösségi kertek alapításában összetett. Hasonlóan az előbb leírtakhoz katalizátor szerepkörben is működik. Az önkormányzatoknak vannak erőforrásai, lehetőségei ahhoz, hogy megszólítsanak különböző szereplőket, köztük olyanokat is, akik véleménye egyébként nem jelenne meg nyilvánosan – a kis-, közepes vállalkozókat, az intézményvezetőket, a különböző lakossági csoportokat, véleményvezéreket – tehát fel tudja mérni a látens igényeket és egyben feladata is, hogy összekösse azokat. Rendelkezik erőforrással hosszabbtávú tervezésre, amely során az egyes lakossági igényekre reagálni tud. A lakosság erős bevonása elengedhetetlen, de nem könnyű feladat.

2.2.1 A megvalósult közösségi kertek résztvevői igénye

Egy adott lakóhely, városrész státusza mindig egyrészt fizikai környezetének jellemzőitől függ, másrészt – az ettől nem teljesen független – ott élő népesség társadalmi és demográfiai összetételétől. Egy konkrét terület társadalmi státusát szűkebben véve az a csoport határozza meg, mely a városi lakosság egészéhez képest kiemelkedő számban található meg ott (Csizmady, 2000). Ezt tovább gondolva egy adott városrész fizikai környezetének jellemzői, valamint az ott élő népesség társadalmi és demográfiai összetétele egyéni és közösségi igényeket generál. Akkor válhat egy külső szervezőerő által kezdeményezett és megvalósított közösségi fejlesztés sikeressé, ha „összecsend” a helyi igényekkel. Kutatásom keretein belül azokat az igény-csoportokat tudom vizsgálni, amelyeket az előbbieken ismertetett valamely katalizáló erő már felszínre hozott. Az irodalmi áttekintésre támaszkodva, de azt további releváns forrásokkal kiegészítve részletesebben elemzem az adatgyűjtés által igazolt két megha-

⁵⁸ Jellemzően a városfejlesztés folyamatában résztvevő, ill. ennek terén társadalmi felelősségvállalást felmutató cégek.

tározó budapesti beépítési struktúra – a lakótelepes beépítés, valamint a belvárosi dzsentrifikáció által átalakuló terület – fizikai és társadalmi hátterét, a részvétel motivációját és igényét.

2.2.1.1 Lakótelepi igény és háttere

A létesítésüktől számított 20-30 év elteltével szükséges rehabilitáció a lakótelepeken a magántulajdon magas aránya miatt nehezen indult be. A lakók nem rendelkeztek akkora tőkével (és nem akartak vagy tudtak akkora hitelt felvenni) amekkora a felújítások önrészéhez szükséges lett volna. Mindez hozzájárult a lakótelepek státuszának további csökkenéséhez, egyes telepek stigmatizációjához. A finanszírozási séma átalakulásával 2010 után viszont beindultak az egész lakótelepekre kiterjedő EU-s finanszírozású rehabilitációk, melyek kezdetben főleg a fizikai környezet átalakítását célozták meg. Az utóbbi néhány évben a pályázati feltételek változtatásával egyre nagyobb hangsúlyt kaptak az „ún. szoft” programok, melynek egyik eszköze a közösségépítés, és ezzel párhuzamosan a lakók környezetükért érzett felelősségének felkeltése. Ez hozzájárult az önkormányzatok által kezdeményezett közösségi kertek megjelenéséhez, melyekkel egyszerre előírt zöldfelületfejlesztés és közösségépítés is teljesíthető. A Békásmegyeri lakótelepen élők között 2005-ben – tehát még a lakótelepi felújítási program megkezdése előtt végzett felmérés adatai azt jelzik, hogy – nem csak passzívan várták a felújításokat, hanem aktívan részt is vállaltak volna benne (38,7 százalék már akkor biztos volt abban, hogy közreműködne, 12,5 százalék még nem volt biztos ebben, de lehetségesnek tartotta.) A részvétel különböző formái közül a legnépszerűbbnek az ötletbörze mutatkozott (56,5%), ahol a lakótelepiek elmondhatnák, hogy szerintük mit és hol lehetne javítani, változtatni. Sokan jelezték, hogy részt vennének az információs napokon (50%), vagy részt vennének azokon a gyűléseken, ahol a felújítás tervezésével foglalkoznak (41,7%). Sőt 33% közreműködést vállalt volna a munkálatokban is. De témánk szempontjából az a 40% érdekes, aki jelezte, hogy a felújítás után segítené a parkok fenntartásában (Csizmady & Fácányi, 2016).

A lakótelepi közösségi kertek értelmezéséhez elsősorban az életforma és ezen belül is a közösség kérdéseire fókuszálok. Bár az egyes lakótelepek között jelentős társadalmi különbségek vannak, ezért a problémák is nehezen általánosíthatók, de első helyen szerepel az elidegenedés, elveszettség, atomizáltság. Általánosságban elmondható, hogy növekszik a gyermeküket egyedül nevelők aránya; nő az egyedülálló, főleg idős háztartások száma; növekszik a bevándorlók aránya. A beköltözők gyakran nehezen találnak barátokra, nehezen illeszkednek be a rideg épített környezetbe, kevés a találkozási alkalmas vagy azt ösztönző közterület. Sokan vidékről, elsőgenerációs városiként vásároltak olcsó lakótelepi lakást, és szenvednek a korábban megszokott kert hiánya miatt. Sokan, különösen azok között, akik korábban nem laktak

lakótelepen, idegennek érzik ezt a világot. Az elidegenedettségek érzése azonban a hosszabb bentlakás után némileg lazul, minden negatív feltételezés ellenére kapcsolatok alakulnak, melyek színtere – kortól nem teljesen függetlenül – általában a játszótér, a park, vagy a piac. Az évek multával a szemlélet is változik, és minél régebben lakik valaki a telepen, annál valószínűbb, hogy az ott élők közötti viszonyt inkább pozitívan ítéli meg. Ezt jelezheti például az is, hogy míg a lakótelepi lakások első lakói között alig találunk olyat, aki elégedetlen lenne, addig az utóbbi 5 évben lakásukba költözők között ez az arány valamivel magasabb. A teljesen elégedettek aránya is ennek megfelelően változik, vagyis a mostanában beköltözőknek csak 38-39 százaléka, a korábban ide kerülteknek már a fele érzi jónak a kapcsolatokat. Az elégedettség mértékétől függetlenül azonban sokan érzik úgy, hogy az elmúlt évtizedben az itt élők közönyösebbek lettek egymás és a környezetük iránt is. Az, hogy ki mennyire ismeri a szomszédait, nem csak azzal van szoros összefüggésben, hogy milyen régen él a lakótelepen, hanem azzal is, hogy mekkora házban él. Korábbi és mostani felmérési adataink is ezt támasztják alá. 2015-ben is a 2005-ös kutatáshoz hasonló képet látunk: a válaszolók több mint fele csak néhány szomszédját ismerte közelebről, a többséget viszont nem, egynegyed részük nagyjából a lakók felét, egytized pedig a lakók többségét ismerte közelebről (Csizmady, et al., 2016).

A lakótelepi úszótelkek közötti zöldfelületek, szabadterek használata tulajdonjogi, szabályozási kérdéseket is felvet, mivel az intenzív beépítésű lakótelepi épületek a múlt század végére 90% -ot meghaladóan magántulajdonná váltak (Egedy, 2000), az ingatlanokat „kiszolgáló” zöldfelület azonban önkormányzati tulajdon maradt. Ezek a nyilvános szabadterek bárki számára elérhetőek, használhatóak, ám birtokbavételük ritkán valósul meg. A Hauck és munkatársai által szerkesztett tanulmánykötet birtokbavételi kategóriái (Hauck, et al., 2017) közül a „hétköznapi használatra” vannak példák, ám azok is inkább a beépítés során kialakított, felkínált funkciók szerint – ezek a játszótér, néhol padok, valamint a parkoló funkció (Karlócai Bakay, 2012). A korábbi önkormányzati fejlesztésként megvalósult funkciók a „tervezett birtokbavétel” kategóriájába tartoznak, amelyek azonban nem az igények differenciált érzékelésére és figyelembevételére fókuszáltak. Az önkormányzati eszköztár az utóbbi években bővül, bekerültek a sportolási lehetőséget biztosító „fitness-terek”, a futópályák – és az európai gyakorlattól eltérően Budapesten a közösségi kert funkció is. A funkció nélküli szabadteret, amely leginkább sima gyepes terület kutyafuttatóként használják. A szabadter demonstratív birtokbavételének még kevés példája van a magyar gyakorlatban, amely a magyar társadalom erősen atomizált jellegéből is adódik (Valuch, 2005). Így ugyan a telepés, nagyvárosias beépítések nagy szabadterei jelentős, több évtizedes vegetációjukkal biológiailag aktív zöldfelületet jelentenek a városszövetben (Bakay, et al., 2011), rekreációs értékük, kihasználtságuk csekély

(ld 1.4.6). Maria Spitthöver kutatási eredményeire visszautalva (Spitthöver, 2002) használati rendszerük differenciálása, a nyilvános szabadterrészek korlátozott használatának lehetősége jelentősen fokozhatná kihasználtságukat, valamint az így kialakított zöldfelületek kialakításában és fenntartásában való lakossági részvételt. (Példa e területek differenciált megközelítésére: (Schömer Múterem Településrendezési és Építészeti Kft., 2010)). Visszautalok a város-használati fogalmak szociológiai megközelítésére is (1.4.3) a köztér válságának összefüggéseire. Amennyiben ezeket figyelembe véve közelítünk a lakótelepi beépítés úszótelkei közti zöldfelülethez, közkerthez, akkor egyértelművé válik: gazdátlan; nincs betartott szabályrendszer és igényes fenntartás; a hozzá tartozó lakónépesség akkora, hogy nem tud közösségként működni – így jelen állapotban használata nehezen elképzelhető.

Eddigi ismereteim alapján megállapítom, hogy a lakótelepi közösségi kert résztvevői motivációját leginkább a szűk személyes lakótér kiegészítése iránti vágy, részben a közösségi, ill. szabadidős találkozóhelyek, jól használható zöldfelületek hiánya, valamint a saját termelésű zöldség reménye határozza meg – ezt sokszor a vidéki származás is erősíti. Megállapításomat a kérdőívek eredményei is kiegészítik, melyek eredményei a Melléklet 2 Kérdőíves felmérés fejezetben megtalálhatók.

2.2.1.2 Dzsentrifikációs igény és háttere

Budapest belső részei az 1960-as évektől kezdve népességvesztéssel párosuló hanyatláson mentek át, amely az 1980-as évek második felétől a városon kívülre irányuló szuburbanizáció erősödésével tovább fokozódott. A kiköltözési hullámoknak – mind a szocialista időszakban, mind utána – egyik fontos hajtóereje a rendezett és zöld környezet iránti vágy. Az 1960–70-es évek kiskertjei, hétvégi házai és nyaralói e vágnak egyértelmű jelei, éppen úgy, mint a budapesti városhatáron belül és kívül gyorsan növekvő kertvárosi területek. Ezzel párhuzamosan a városi közterek, benne a zöldfelületek, erősen leromlottak. Az 1.4.6 fejezetben leírt dzsentrifikációs folyamatkét az ezredforduló után fiatal, tehetősebb generációknak a központi részekbe meginduló beköltözése a köztér új szemléletű használatában is megnyilvánult, a fizikai és épített környezethez való viszony megváltozott, fontossá vált a helyi identitás, a közösséghez tartozás és a közösségi köztér, a belvárosi zöldfelület iránti igény. A beköltözők rétegétől nem áll távol – igényeik kielégítése érdekében – a városi kihasználatlan területek birtokba bevételé⁵⁹ (Hauck, et al., 2017) katalizátor szerepkörben a KÉK, kerületi önkormányzat, valamint a polgárórség⁶⁰ van jelen.

⁵⁹ Utalva itt a Hauck és munkatársai által használt kategóriákra.

⁶⁰ Csak ennél a kertenél jelenik meg a polgárórség, még kezdeményező.

A Józsefvárosban a Corvin-projekt területén, ily módon átalakuló terület foghíjain a Kortárs Építészeti Központ szervezésében nyílt 2012-ben a *Leonardo Kert*; valamint civil kezdeményezéssel és szervezésben a *Grundk3rt* (elődei a *Grund* 2012-2014, *Grund 2.0* 2014-2015, majd *Grundk3rt* 2015). Az önkormányzat és a polgárőrség közös kezdeményezésében 2014-ben nyílt a *Magdolna Kert*. Az Erzsébetvárosban 2016-ban nyitott a *Kisdiófa Kert*, amely a kerületi önkormányzat kezdeményezésére a KÉK szervezésében, valamint a fővárosi TÉR_KÖZ városrehabilitációs pályázat támogatásával jött létre és tervezi továbbfejlesztését.

Ezek a közösségi kertek a dzsentifikációs területen nem kizárólag az új beköltözők számára jelentenek új használati lehetőséget. A *Grund kert* „mozgalmának” folyamatosan változó közössége a terület eredeti lakosai közül, ill. nem a közvetlen környezetben lakó, de civilként aktív kerttagokból áll.

2.2.2 Közösségi kertek kezdeményezése és szervezése

Az adatgyűjtés sok esetben alátámasztotta a közösségi kertek kezdeményezésében és szervezésében katalizáló szereplők jelenlétét, amelyek alapítási szándéka, hozzáállása, munkamódszere – „személyisége” – a kertek jellemzőit is nagymértékben meghatározza. A kertek csoportosítása így kizárólag a kezdeményező-k-szervezők szerint készült, négy csoportot alakítottam: ezek a Kortárs Építészeti Központ, a Városi Kertek Egyesület, kerületi önkormányzatok és civil kezdeményezések kertjei. A következőkben a kezdeményező-szervező szereplők szándékát és munkamódszerét mutatom be.

2.2.2.1 Kortárs Építészeti Központ (KÉK)

A Kortárs Építészeti Központ fiatal építészek, városkutatók, képzőművészek, civilek által 2006-ban alapított, független építészeti kulturális intézet – a fővárosban megjelenő kortárs civil kezdeményezések összefogására, „kihangosítására” vállalkozott a városfejlesztés, építészet és a művészetek területén. Saját megfogalmazása szerint a szervezet „*az építészet oktatását, megismerését és fejlesztését kívánja előremozdítani a lehető legszélesebb szakmai és szakmán kívüli környezetben*” (KÉK, 2017). Kezdeményezéseik a 2008 óta megrendezett Budapesti Építészeti Filmnapok a régió első építészeti filmfesztiválja; a 2008-ban, 2010-ben és 2013-ban megrendezett Nemzetközi Építészeti Makettfesztivál; a 2009-2010-ben létrehozott, Budapest és Pécs építészetét bemutató „artur.org.hu”; a centenáriumukat ünneplő budapesti házak megnyitására létrehozott Budapest100 fesztivál, valamint a 2010-ben kezdeményezett programjuk a közösségi kertészkedés budapesti elterjesztésére. Kertjeikben nem egyszerűen

kertészkedési lehetőséget akarnak biztosítani, hanem egy közös programban való részvételt kínálnak; egy oktatási programot élhető városról, az esztétikára nevelés és érzékenyítés lehetőségeiről, a városi közösségépítésről. Kertjeik nagyban hozzájárultak a kertforma népszerűvé válásához (KÉK, 2017).

Kertész Monika⁶¹ összefoglalója szerint a közösségi kerteket külföldi példáit ismerve, elkezdtek dolgozni magyar megvalósíthatóságán. Az első egy-két év csak tájékoztatás, információátadás volt, ezt helykeresés követte. 2010-ben a *Fügés-kert* projekt annak nyitása előtt megkezdődött; a felhalmozódott szellemi és materiális tőkét átcsatornázták a Millenáris-projektbe – 2012 tavaszára megnyílhatott a II. kerületi Millenáris területén a *Lecsós Kert*. Ezt követte a *Leonardo kert*, amely Pest lendületesen átalakuló belvárosi részén indult, a Futureal ingatlanfejlesztő cég tulajdonában lévő, beépíthető területen, átmeneti használatként. A kertbe a nyitáskor 4,5-szeres volt a túljelentkezés, így sorsolással döntötték el, ki kapjon ágyást; volt, aki Csepelről járt be. Az üresedő helyekre viszont a környékbéliek élveztek előnyt. Később belső „KÉK-es” szabály lett, hogy a megszűnt a kertjeik kert-tagjai elsőbbséget kapnak a megüresedő helyekre.

A Magyar Telekom Nyrt. által meghirdetett Vivicitá futáson 2014-ben három iskolakert nyert támogatást kertalapításhoz, amelyhez a KÉK szervezési, szakmai segítségét nyújtott, fontosnak tartva a közösségi kert idea oktatásban való megjelenését. Megnyílt a *reGarden* az újpesti Homoktövis Általános Iskolában; az *Ibolyás kert* a XVII. kerületi Gyurkovics Tibor Általános Iskolában valamint a XX. kerületben a *Lázár utcai Általános Iskola* kertje is. A Magyar Telekom Nyrt.-vel való együttműködés folytatódott, megnyíltak 2014-ben a *Csárdás Kert*, majd 2015-ben a *Kékvirág* és *Kerthatár Kertek*, melyek barnamezős területeken a cég anyagi támogatásával és ingatlanán jöttek létre. A céges mecénatúrát az IBIS Budapest Aero követte és a szálloda területén teremtette meg egy közösségi kert létrehozásának lehetőségét. Legutóbbi kertjét a KÉK a Kisdiófa utcában szervezte, az önkormányzat megbízásából. Kertész Monika szerint az elmúlt öt évben rengeteget változott a civil hozzáállás, a *közösség* fogalom ismert és már nem ijesztő. Községi kertjeikben strukturált közösségépítést nem végeznek, csak támogató jelenlétet és inspirációt kínálnak. Igyekeznek már a tervezésbe bevonni a résztvevőket, amely nem igazán tud participatív tervezés lenni, de az érdeklődők részt vehetnek döntésekben. Fontos, hogy a kezdetektől a fizikai megvalósításban is vegyenek részt a kerttagok, ezáltal kialakul a kert iránti felelősségérzet, közösséggé kovácsolódnak. A résztvevők körében rengeteg fajta motiváció van, szerinte 60 % felett a „közösségben-levés” a cél, belváros esetén

⁶¹ Beszélgetés a KÉK-ben Kertész Monika (KÉK kurátora, a Községi kertek program vezetője) és Kádár Bálint (KÉK), Kocsis János Balázs és Fácányi, Zs. részvételével, 2017.05.23.

persze nagyon fontos a zöld környezetben lévő rekreáció, az élettérbővítés.

A KÉK kertjeiben a kertvezetői tevékenységet fenntartja, szervezési kérdésekben folyamatosan jelen van, vezeti a kertnyilvántartást. Nyitott, kulturális programokat szervez, kezdetben a kertészetről, majd beiktatva egy kert-design, vagy városról szóló témát. Kertjeiket kísérik, hogy kulturális találkozóhely, „do it yourself” helyszínné váljon. Most öt kertjük működik – nem tekintik feladatuknak több kert nyitását, mintakerteket akartak létrehozni és ez gyakorlatilag megvalósult. Terveik között inkább a közösségi kertekhez kapcsolódó új városi termelési lehetőségeket bemutató projektek szerepelnek. Törekednek arra, hogy a közösségi kertenként új tervezőcsapatot bízzanak meg a tervezéssel.

2.2.2.2 Városi Kertek Egyesülete (VKE)

A Városi Kertek Egyesületet alapító Rosta Gábor főleg USA-béli tapasztalatai alapján célul tűzte ki a közösségi kertek budapesti meghonosítását. 2010 körül a KÉK-kel együtt, közös projektben kezdte a közösségi kertek budapesti megvalósítását. Útjaik különváltak és Rosta Gábor a Városi Kertek Egyesület keretein belül kizárólag a lakótelepi lakókörnyezet hiányosságait szándékozik pótolni, minden esetben önkormányzati területen, a kezdeti beruházások önkormányzati biztosításával, végleges használatként. Hét közösségi kert fűződik a nevéhez és folyamatosan újabb helyszíneken folyik kerttervezés. Az együttműködést megelőzően az önkormányzatokkal való hosszú egyeztetés, a jogi keretek kidolgozása, az önkormányzati szerződés, majd helyszínválasztás előzi meg. Tudatos, strukturált közösségalkotás jellemzi az Egyesület munkáját, amely a többnyire a kert tervezésétől a kialakításig, valamint a működtetésig és a teljes önállóságig vezet. Rosta Gábor kijelentése szerint munkája 90% közösségépítés és 10% kert, amelynek során másfél évig kísér egy kertet, mely idő alatt gyakorlatilag a vállalat-menedzsment eszközeivel élve „felépíti” a kertközösséget, átadja a rendszeres kertgyűlések, ünnepek megrendezésének tapasztalatát, segít a szerepkörök kialakításában, konfliktusok kezelésében, közös döntéshozatal gyakorlásában. E folyamat után a kerteket magukra hagyja, így kapacitása elvben felszabadul újabb kertek alapítására, azonban többnyire tovább kíséri a kertközösségek életét, jelen van jeles eseményeken – kötődik a kertközösséghez.

A Városi Kertek Egyesület 2010-ben közösségi kert koncepciójával megkereste az összes budapesti önkormányzatot, ennek eredményeképpen két budapesti önkormányzattal tudott együttműködést indítani, amely azóta szoros munka-kapcsolattá fejlődött – 2013-ban a III. kerületben nyitott a *Békási Kert*, 2016-ban a *Zápor Kert*. A XIX. kerületi önkormányzat 2013-

ben az *Aranykatica Kertet*, 2014-ben a *Zengő Kertet*, majd 2015-ben az *Árnyas Kertet* alapította az Egyesület segítségével. Tavaly, 2016-ban Szentendrén szervezett a VKE kertközösséget a *Szélrózsa Kertben*. Az első kert tervezésénél, amely 2012-ben az *Első Kispesti Kert* volt – egy tájépítész iroda tervezőivel együttműködve alakította ki a kertkonceptiót, részben bevonva a közösség tagjait. Ezt követően a néhány kert tervezéséhez az akkor még Budapesti Corvinus Egyetem, most Szent István Egyetem Tájépítészeti és Településtervezési Kar oktatóit és hallgatóit is meghívta. A tapasztalatok alapján további kertek koncepcióját, ill. terveit önkormányzati tervezők készítették. Rosta Gábor, a VKE vezetője megfogalmazta, hogy a jövőben a közösségi kert funkcióra további közösségi tevékenységgel, és annak helyszíneivel való kiegészítését látja előremutatónak.

2.2.2.3 *Kerületi önkormányzatok*

A kerületi önkormányzatok szerepe a városfejlesztésben – kiemelten a közösségi használatot célzó közterületfejlesztésben – kettős. Egyrészt erőforrásaik és lehetőségeik vannak ahhoz, hogy megszólítsanak különböző szereplőket, azokat is beleértve, akik egyébként önmagukban nem jelennének meg, tehát véleményeket és igényeket tudnak begyűjteni. Másrészt rendelkeznek anyagi és információs erőforrással a hosszabbtávú tervezésre, majd a fejlesztések megvalósítására. A lakosság bevonása sok esetben nehéz – amennyiben a lakosság és a kerületi vezetés között nincs meg a kölcsönös bizalom, közösségfejlesztőre, mediátorra lehet szükség, hogy a hatalmi logikával működő önkormányzati rendszer és lakossági csoportok között eredményes párbeszéd alakuljon ki. Ezt a szerepet töltötte be a KÉK és a VKE egyes közösségi kerteket illetően.

Eddigi tapasztalataim alapján megállapítom, hogy az önkormányzati kezdeményezéseket környezetfejlesztési szándék vezérelti, amely egyben a zöldfelületi fejlesztést és a szociális fejlesztést is lehetővé teszi. Kevésbé tekintik feladatuknak a közösség-építést – ámbar ebben a kérdésben kerületi különbségek érzékelhetőek. A közösségi kertek területének tulajdonosaként, a tervezés és megvalósítás folyamatát saját hatáskörben végzik, a közösségi kert mozgalomra egyébként nem jellemző „top-down” kezdeményezőként. A kész közösségi kert ágyásaihoz általában pályázat útján, ill. jelentkezési sorrend alapján lehet jogot szerezni.

Két, a közösségi kertet több helyszínen kezdeményező és szervező kerületi önkormányzat van: XI. kerület önkormányzata 2013-ban nyitotta az *Őrmezei Közösségi Kertet*, 2014-ben a *Kelenkertet*, 2015-ben az *Albertfalvai Keret*, 2016-ban a *Hengermalom Közösségi kertet*. A XV.

kerületben 2013-ban a *Nyírpalota kert*, 2014-ben – *Apollón, Zöldpalota és Kőrakásparti kertek*, ezt követően 2016-ban a Nyírpalota utca 80. mögötti kert nyílt. A III. és XIX. kerületi VKE által szervezett, valamint a VIII. kerületi KÉK szervezésű kerteknél a kezdeményező szerep már nehezen meghatározható.

A Fővárosi Önkormányzat által meghirdetett TÉR_KÖZ pályázatok kiírásában is megjelent a közösségi kert, mint „hívószó”. 2013-ban, 2014-ben majd 2016-ban meghirdetett közösségi célú városrehabilitációs programok keretében támogatásra lehetett pályázni „a városkép és városi környezet javítását, az épített, természeti és kulturális örökség, valamint a helyi identitás megőrzését, megújítását, és ezáltal az érintett városrészek vonzerejének növelését szolgáló programok megvalósításához”. (Budapest Főváros Önkormányzata, 2015) Ez néhány közösségi kert megvalósulását is lehetővé tette.⁶²

2.2.2.4 Civil kezdeményezések

Civil szándékból, önszerveződő csoport munkájával létrejött közösségi kertek a 2013-ban nyílt *Első Budafoki Kert*; a 2016-ban nyitott *Grundk3ert* (melynek első változata 2014-ben alakult *Grund 1.0*); a 2014-ben nyitott *Lőrinci Kertelő* és *Zug Zuglói Közösségi Kert*. Ezen kertek ugyan a terület használatának érdekében jogi, a kezdeti beruházások elvégzésében anyagi támogatásra szorultak, de kezdeményezésük nem korábbi civil egyesület, ill. kerületi önkormányzat tevékenységéhez köthető. Több esetben a kertek alapításának érdekében hozott létre egy lakossági csoport civil egyesületet. Inspirációként szolgálhattak már működő budapesti, ill. külföldi közösségi kertek. A civil kezdeményezések esetén akár egy aktív ember munkája is lehetővé teszi egy kert alapítását, a kezdeményezések háttere egyedi.

⁶² Példaként a 18. kerület *Lőrinci Kertelő*, ill. a 7. kerületi *Kisdíófa Kert*.

2.3 Esettanulmányok

2.3.1 A mintaterületek kiválasztása

Az esettanulmányok kiválasztásával szándékosan eltérő társadalmi hatású projekteket vizsgáltam, a kertek helyszínét illetően szempont volt, hogy a budapesti közösségi kertek által leginkább érintett beépítési struktúrát és lakossági használatot érintsek. A kiválasztott mintaterületek vizsgálatával tehát a Budapestre jellemző helyszínű kerteket tártam fel, két szakterület megközelítésében. Az esettanulmány-helyszínek közül az elővárosi, családi házas övezet néhány közösségi kertje, ill. az intézményi kertek, valamint az eddig egyedül barnamezős területen működő kert, eltérő használatuk miatt kikerültek, ám a kidolgozott szempontrendszer és felmérésői metodika alkalmazásával a kutatás folytatásaként kerülhet rá sor⁶³. A lakótelepi beépítés, valamint a dzsentrifikációs területeken lévő helyszíneket tovább szelektáltam. Szándékom szerint a közösségi kertek csoportosításánál bemutatott négy kezdeményező-szervező szereplő tevékenységéhez fűződő kerteket azonos arányban képviselik a vizsgált esetek. A választást befolyásolta a terület használatának jellege, a lekérdezett kérdőívek száma és a válaszadási hajlandóság is, amely szempontok összevetését a 3. táblázat tartalmazza. Az esettanulmányok kiválasztott helyszíneit a 3. táblázatban kiemelttem (szürke háttér, fehér betűszín).

⁶³ Ezek az elővárosi, családi házas övezetben a *KALOT kert* és a *Dorottya Kert*; intézményi kertként a *reGarden-Újrakert*, az *Ibolyás Kert*, a *Lázár utcai iskola kertje*; barnamezős kertként az *Első Budafoki Kert*.

3. táblázat Az esettanulmányok kiválasztása (Fácányi,Zs. 2017.)

Projekt	Ke- rület	Városi zóna, beépítés	Nyitás	Szerve- zés	Ágyás szám	Kér- dőív	Elvetés érvei	Kiválasztás érvei
Békási Kert	3	elővárosi, lktp	2013	VKE	27	13		tájépítészeti illeszkedés kérdései
Zápor Kert	3	átmeneti, int	2015	VKE	26	-	intézményi (művelődési ház) területen, de lakossági használat	művelődési ház és közösségi kert funkció kapcsolata
reGarden - új- raKert	4	elővárosi, int	2013	KÉK, isk.	22	-	intézményi (iskolai) használat	nyári szünetben lakossági használata
Kisdiófa Kö- zösségi Kert	7	belső, ekl	2016	KÉK, önk.	48	10		önkormányzat és KÉK alapítású, dzsentifikációs terület
Leonardo Kert	8	belső, ekl	2012	KÉK	91	1	sokat vizsgálták, 2017-ben bezár	
Magdolna ut- cai kert	8	belső, ekl	2014	önk, polg.ör.	n.a.	-	önkormányzat és polgár- ország kezdeményezés	közös kezdeményezés érdekes lehet, dzsentifikációs terület
Grundk3rt	8	belső, ekl	2015	civil	n.a.	-		civil kezdeményezés, harmadik költözés, dzsentifikációs terület
Kerthátár Kö- zösségi Kert	9	átmeneti, lktp+bm	2015	KÉK	90	-	sok ágyás miatt kérdőíves felmérése nehezebb	KÉK kezdeményezés, céges telektulajdon, a lakótelephez közeli barnamezős telepítés
IBIS Buda- pest Aero Hotel	9	átmeneti, vegyes	2016	KÉK, IBIS	30	8		magántulajdonú telek
Órmezei kö- zösségi kert	11	átmeneti, lktp	2013	önk	37	17		első 11. ker. önkormányzati kezdeményezés, lakótelepi beépítés
Csárdás Kert	11	átmeneti, lktp	2014	KÉK	27	1	családi házas beépítésen	lakótelepi beépítés és Órmezei Kert szomszédtságában
Kelenkert	11	átmeneti, lktp	2014	önk	50	6		önkormányzati kezdeményezés, lakótelepi beépítés
Albertfalvai közösségi kert	11	átmeneti, lktp	2015	önk	n.a.	9		önkormányzati kezdeményezés, lakótelepi beépítés
Hengermalom közösségi kert	11	átmeneti, lktp	2016	önk	30	-		önkormányzati kezdeményezés, lakótelepi beépítés
Zug- Zuglói közösségi Kert	14	átmeneti, lktp	2014	civil	64	5	sok ágyás miatt kérdőíves felmérése nehezebb	civil kezdeményezés, lakótelepi beépítés
Nyírpalota kert	15	elővárosi, lktp	2013	önk	15	4	két lakossági csoport köz- ös használata	önkormányzati alapítású kert, lakó- telepi beépítés
Apollón Kert	15	elővárosi, lktp	2014	önk	24	1		önkormányzati alapítású kert, lakótelepi beépítés, közösség iránti igény nem jellemző
Zöldpalota kert	15	elővárosi, lktp	2014	önk	15	5		önkormányzati alapítású kert, lakó- telepi beépítés
Kórkás parki kert	15	elővárosi, lktp	2014	önk	24	2		önkormányzati alapítású kert, lakó- telepi beépítés
n.a.	15	elővárosi, lktp	2016	önk	24	-		önkormányzati alapítású kert, lakó- telepi beépítés
KALOT kert	16	elővárosi, csh	2012	civil	15	-	családi házas helyszín	
Ibolyás Kert	17	átmeneti, int	2015	KÉK	n.a.	-	intézményi (iskolai) használat	
Lőrinci Kert- elő (Agora)	18	elővárosi, lktp	2014	civil	35	12		civil kezdeményezés és szervezés, lakótelepi beépítés
Első Kispesti Kert	19	átmeneti, lktp	2012	VKE	26	17		VKE alapítás, lakótelepi beépítés, 19. kerületi első ilyen kert
Zengő Kert	19	elővárosi, lktp	2014	VKE	25	2		VKE alapítás, lakótelepi beépítés
Árnyas Kert	19	átmeneti, lktp	2015	VKE	29	9		VKE alapítás, lakótelepi beépítés
Aranykatica Kert	19	átmeneti, lktp	2013	VKE	26	5		VKE alapítás, lakótelepi beépítés
Lázár utcai is- kola kertje	20	elővárosi, csh	2015	KÉK	n.a.	-	intézményi (iskolai) használat	
Első Budafoki v Parti Kert	22	elővárosi, bm	2013	civil	n.a.	1	nem jellemző helyszín	barnamezős helyszín nem jel- lemző, de érdekes
Dorottya kert	23	elővárosi, beépítetlen	2017	civil		-	elővárosi, beépítetlen helyszín, 2017. kezdés	
Szérlórsa Kert		lktp	2015	VKE	28	3	nem budapesti	

Rövidítések: ekl= eklektikus; lktp= lakótelep; csh = családi házas beépítés; bm = barnamezős terület

2.3.2 A felmérés és feldolgozás folyamata

Kutatásom jellegét tekintve feltáró, az adatgyűjtés folyamatában is nyitott, módosítható megközelítést tett lehetővé (induktív, cirkulatív módszer, vö. 1.3 fejezet). Az adatgyűjtés egyik fő pilléréen, a kérdőíven a felmérés közben módosítani nem tudtam, ám a széles „spektrumú” kérdőív elemzésének szempontrendszeré változott – ahogy az interjúk kérdésfeltevése, a helyszín megismerésének súlypontjai is.

Az esettanulmányok adatgyűjtési eszközei a helyszíni bejárás és a kert megismerése; a kertben, résztvevőkkel folytatott interjú; általam, ill. egyetemi hallgatók által személyesen lekérdezett kérdőív és ennek online változata voltak. A kert-szervezőkkel többszöri alkalommal, a kerten kívüli helyszíneken is beszélgettem alapítási szándékukról és céljaikról. A felmérés során két szakterület – a tájépítészeti és szociológia – eszközrendszerét használtam, ezek azonban a folyamat során nem váltak külön, párhuzamosan zajlottak. Így a kérdőívek lekérdezése gyakran apropó volt a kertbe való „bekéredzkedésre, és legtöbbször hosszú beszélgetéssé vált, amelynek során a kerttagok megmutatták a kertet, így egyben helyszíni felmérése lett.

Kérdőíves vizsgálatom a kutatás feltáró jellegéből adódóan, mind a válaszadók számát, mind a mintavétel módját tekintve nem reprezentatív, öt kérdéscsoportban – melyek a téma megközelítése; a kert; a kertész; a kerttag kerten kívüli és kerten belüli viselkedése; végül véleménye. Az összesen 68 kérdés közül 60 kérdés zárt⁶⁴, 8 kérdés teljesen, ill. részben nyitott⁶⁵. Néhány kertben kimondottan szívesen vették az érdeklődést, fontosnak érezték a kérdőív kitöltését; voltak kertben azonban – részben számos előző megkeresés miatt, ill. zárkózottabb habitusú kertközösség esetén – nem szívesen válaszoltak. Utóbbi kertekben nem is próbáltam ezt erőltetni. Összesen 22 közösségi kert, 144 kerttagja töltött ki kérdőívet, ebből 89 a 8 mintaterület kertjéből. A felmérés, online ill. személyes lekérdezéssel történt, a válaszadók mindkét változatnál jellemzően az aktív kerttagoknak tekinthetők. Ha elemzési egységnek az egyéni ágyások számát tekintem, az esettanulmányokként kiválasztott kertekben a válaszadói hajlandóság az ágyások számának 20-50 %-a között van⁶⁶. Mivel az egyéni ágyásokat azonban jellemzően többen művelik⁶⁷, a válaszadók száma a kertközösségek 8-33%-át jelenti. Ezt a kérdőív eredményeinek használatánál figyelembe vettem: ezek alapján a budapesti közösségi kertekre általánosan feltételezhető, ill. az egyes kertek összehasonlításában és megítélésében jelenlévő

⁶⁴ Megadott válaszok közül lehet választani.

⁶⁵ .Szabadon, szöveges válasz volt adható.

⁶⁶ A kérdőíves vizsgálatot 2017. november elején zártam le, a válaszadást mutató adatok, ill. a kiértékelés kiemelt elemei lásd a Melléklet 2 Kérdőíves felmérés munkarészben.

⁶⁷ Egyéni ágyásonként jellemzően 1,5-2,5 fő tagja a kertközösségnek.

tendenciákat tudtam megállapítani. A közösségek háttérének és működésének megismerése érdekében e kertközösségek két fókusz-csoportjában (kezdeményezők-szervezők és a résztvevők) kezdeményeztem beszélgetéseket, ezek rögzített tartalmát információként kezelem.

A terepmunka során feltárom a koncepció megvalósulását, elemzem a telepítést, a kert szabványrendszerben elfoglalt helyzetét és szerepét. A kert közvetlen környezetének megismerése során felmérem a környező beépítés távolságát és jellegét, az általuk meghatározott tér minőségét; a közösségi kert bejáratát, valamint a bejárat és a csatlakozó köztér „átmenetének” kialakítását; érintem az illeszkedés, térformálás, nyitottság eszközeit és megvalósulását, amely részben szubjektív megítélésnek, annak szociológiai aspektusait is figyelembe véve az értékelésében is megjelenhet. A növényhasználatot elsősorban annak szintezettségét elemezve mutatom be. Rögzítem a közös területek növényhasználatát, a domináns növényeket; az egyéni ágyások során kialakult alapelveket (magaságys, talajcsere); a kertüzemeltetés (komposztálás, esővízgyűjtés, vízvétel) megoldásait, valamint a biológiailag aktív, ill. inaktív felületek arányát. Az épített elemek használati és esztétikai értéket képviselnek, ennek megvalósulását is elemzem. A kert „nyilvánosság” felé való megmutatkozását annak kerítése és bejárata jellemzi leginkább – ennek kialakítása, információs anyagok elhelyezése meghatározó. A kert megjelenésében és használatában egyaránt szerepe van az épített ágyások, kerti burkolatok, tűzrakóhely és pihenő-bútorok, szerszámtároló, vízvételi hely, világítás, gyerek-játszóhelyek kialakításának – ezek anyaghasználatának, minőségének is. A közösségi kertek alapításának történetét, a helyszínválasztás folyamatát és a helyszín előző használatát, az alapítás során tapasztalt nehézségeket, ill. kapott támogatásokat a nyilvánosan hozzáférhető források, valamint a résztvevőkkel és szervezőkkel folytatott beszélgetések alapján ismertem meg.

A kertek felmérésének eredményeit elemző táblázatban rendszereztem A kert és környezetének viszonyát, a kert illeszkedését, otthonosságát mutató, majd a kert belső kialakítását leíró két részbe rendezve (4. táblázat, 5. táblázat) A kertek helyszíneit azonos tájolású és léptékű rajzokon rögzítettem, zöldfelületi értékük meghatározásához a felületek biológiailag aktív és inaktívként való megkülönböztetésével és a kettő arányszámával jellemzem⁶⁸(Almási, 2007). Néhány adatszlopot a végső következtetések levonásához nem használtam, ezeket azonban szándékosan benne hagytam – így további elemzéshez felhasználható⁶⁹.

⁶⁸ A zöldfelületek gyakorlatban használt csoportosításait áttekintve, elemzésükhöz a felületeket tartós (fás és lágyszárú növényzettel borított területek) vagy időszakos (termesztési célú területek) fedettségük szerint különböztettem meg, amelyek összessége jelenti a biológiailag aktív felületek területét. A burkolt vagy beépített felületek összesítésével határoztam meg az inaktív felületek területösszegét.

⁶⁹ Így pl. az övezeti besorolást, amely érdekes lehet a kertalapítás jogi háttérének, nehézségeinek feltáráshoz, vagy az egyéni és közösségi területek arányát.

A kérdőívek kielemezéséhez a zárt kérdésekre kapott válaszokat kódoltam⁷⁰, kérdőív nyitott kérdéseit az egyszerűbb értékelhetőség érdekében kategóriákba soroltam. A kiértékelés során az összes kertre vonatkozóan gyakoriságvizsgálat segítségével feltártam, hogy egy adott válasz milyen gyakorisággal fordul elő az összes válasz tekintetében. Korrelációs vizsgálatot folytattunk le az egyes kérdésekre adott válaszok közötti összefüggések kimutatására. A sokdimenziós skálázás⁷¹ bizonyos kérdésekre (akár több) adott válaszok közötti látens összefüggésekre mutatott rá, az így kapott eredményeket összefüggéseket kétdimenziós térben lehetett ábrázolni a program segítségével (Füstös, 1986, p. 229). Az esettanulmányok összevetésénél a gyakoriságvizsgálaton alapuló átlagok összehasonlítása történt diagramokban. A kérdőív IBM SPSS Statistics szoftverrel történt értékelésének eredményei közül – a szabadtérelemzés szempontrendszeréhez illesztve – néhányat kiválasztottam és a táblázatba beemelttem. Ennek során megállapítottam, hogy a két szakterület együttes, táblázatos értékelése célravezető és látványos.

Végül a kertekről kialakult összegző véleményemet a 2.3.3 fejezetben - kertenként, csak a lényegét megragadó - leírásban fogalmaztam meg.

⁷⁰ A válaszokat dichotóm, nominális ill. ordinális adatsorrá alakítottam át.

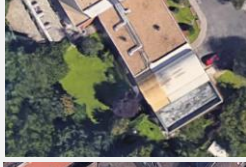

⁷¹ A sokdimenziós skálázás a matematikai eljárások azon csoportjához tartozik, amelyek az adatok rejtett struktúráját vizsgálják, segítségével látens(rejtett) struktúrát keresünk egy feladatot leíró adathalmazon belül.

4. táblázat Közösségi kert és környezet kapcsolatának elemzése (Fácányi, Zs. 2017.)

	KERT ÉS KÖRNYEZET KAPCSOLATÁNAK ELEMZÉSE											
	TÁJÉPÍTÉSZET										SZOCIOLÓGIA	
	Kert helyzete ¹	Környező beépítés, zf.	Kert pozíciója	Területhasználati besorolás	Szomszédos épületek távolsága	Rálátás épületekből	Hány oldalon határos közterülettel, belátás mértéke	Gazdasági terület nyilvánossága	Helyszíni és virtuális tájékoztatás	Átmeneti tér kert és környezet között	Lakókörny. ² ill. válaszadók társadalmi státusza	Kerttagok jellemző lakóhelye
kertek / dimenzió	ábra	jellemzés	jellemzés	adatok	(m)	jellemzés	jellemzés	jellemzés	jellemzés	jellemzés	jellemzés	
ELSŐ KISPESTI KERT		Telepszerű (5, 11 em.) kertvárosias határán	Saroktelket kitöltve, két old, közterület	L7-XIX/INT-SZ, intézményi t.	Családi ház határos, lkt.ép. 15, 20, 35 m	Nincs	Két old, teljes belátás	Egyáltalán nem	Helyszíni infotábla, fb	Árnyékos pihenőrész padokkal	Közepes st. lktp; közepes anyagi st, felsőfokú végz.	5-20 perc gyalog
BÉKÁSI KERT		Telepszerű (5, 10 em) nagyon tágas zf.-e	Lktp. zf-én úszóhelyzet	L7/III-ZF SH, zf. jellegű közt.	Lktp. ép. 55, 22, 66 és 38 m, ipari cs. 60 m	Három oldalról teljes területre	Négy old, teljes belátás	Teljes mértékben	Helyszíni infotábla, virt. nincs	Funkció nélküli, néhány pad	Közepes st. lktp; közepes anyagi st, felsőfokú végz.	5-10 perc gyalog
ÖRMEZEI KERT		Telepszerű (10 em), zf.-e	Lktp. zf-ét közel kitölti	L7-XI/1, lakóterület	Lktp. ép. 5, 12 m	Két oldalról teljes területre	Négy old, teljes belátás	Teljes mértékben	Helyszíni infotábla, virt. önk. honlapján	Padok	Magas st. lktp; köz.-jó anyagi st, felsőfokú végz.	5-10 perc gyalog
APOLLÓN KERT		Telepszerű beép. (10 em), zf.-e, sűrű faállomány	Lktp. zf-én úszóhelyzet	L7/XV/1, lakóterület	Lktp. ép. 17, 19, 40 m	Nincs, Jelentős faállomány miatt	Négy old, teljes belátás	Teljes mértékben	Nincs	Funkció nélküli	Alacsony st. lktp; közepes végz. ⁴	Részenben 5-10 perc gyalog, részben tömegközlekedéssel ⁴
LŐRINCI KERTELŐ		Telepszerű(10 em), zf, magas faállomány	Lktp. zf-én úszóhelyzet	L7-XVIII/LTF-1, lakóterület	Lktp. ép. 10, 50, 65 m	Nincs, jelentős faállomány miatt	Négy old, teljes belátás	Teljes mértékben	Helyszíni infotábla, fb	Funkció nélküli	Alacsony st. lktp; jó anyagi st, felsőfokú végz.	5-10 perc gyalog
GRUNDK3RT		Eklektikus, alacsony zf. ellátottság	Foghíjtelken, beékelődve	L1-VIII-7, lakóterület	Két old. tűzfal; lakóép. 10 m, beép.tlen hátsó szomsz.	Nincs	Egy old, korlátozott belátás	Csekély mértékben	Helyszíni infotábla, fb	Nincs, kert nem érzékelhető	Alacsony anyagi st, felsőfokú végz.	Sokan 15' gy., de sokan tömegközlekedéssel
IBIS KERT		Vegyes szálloda (fszt+4em), erdő	Szálloda és erdő közé beékelődve	I-IX/4, intézményi t.	Szállodaép. határol	Egy oldalról egy részére	Egy old, nincs belátás	Egyáltalán nem	Helyszíni nincs, szálloda fb, KÉK honlapja	Nincs, kert nem érzékelhető	Közepes anyagi st, felsőfokú végz.	Kevesen 15' gyalog, többen tömegközlekedéssel
KISDIÓFA KERT		Magas sűrűségű (fszt+2em+t), rendkívül alacsony zf. ellátottság	Foghíjtelken, beékelődve	VK-VII/3: városközp vegyes t.	Két old. Tűzfal; lakóép. 6, 10 m	Két oldalról egy részére	Egy old, nincs belátás	Egyáltalán nem	Helyszíni nincs, fb, KÉK honlapja	Nincs, kert nem érzékelhető	Közepes st ³ ; közepes anyagi st, középfokú végz.	Többség 15' gyalog, néhányan 30'-nél több, biciklivel

Megjegyzések: ¹ open street map ábrái; ² Cszizmady, A. lakótelepi státuszok besorolása szerint (Cszizmady 2000); ³ információ a kerületi önkormányzat honlapjáról; ⁴ interjúk alapján; ⁵ helyszínrajzon számítással meghatározott, ill. kertek által megadott adat; ⁶⁻⁷ meghatározó ábra mellékletben

5. táblázat Közösségi kertek részletes elemzése (Fácányi, Zs. 2017.)

KÖZÖSSÉGI KERT ELEMZÉSE																	SZOCIOLÓGIA				
Kert helyszín ⁴	Terület tulajdonosa, használat jellege	Alapítás, szervező	Teljes terület ⁵	Egyéni termelő terület	Közös termelő terület	Tárolás helye	Egyéni-közösségi használatú területek aránya ⁶	Biológiailag aktív - inaktív területek aránya a kert előtt (becsült)	Biológiailag aktív - inaktív területek aránya ⁸	Zöldfelületi arány termelési-nem termelési időszak ⁸	Termelő terület beárnyékolása	Növényállomány közös területen, fás: haszon-dísz	Növényállomány , közös területen, cserjeszint: haszon-dísz	Növényállomány , közös területen, gyepszint: haszon-dísz	Vízellátás, komposztálás	Kerítés jellege	Tagok becsült száma	Közösség építés: közösség jellemzői	Ismeretségi kör és bővülése	Legtöbbet jelzett kezdeti motiváció	Nyilvános programok
																	fő	jellemzés	adat	adat	
rajz azonos léptékben és tájolással	adat, jellemzés	adat	nm	db, nm, jellemzés	jellemzés	jellemzés	%/%	%/%	%/%	%/%	jellemzés	jellemzés	jellemzés	jellemzés	jellemzés	jellemzés					
	19. ker. önkor, hosszútávú haszn.	2012, VKE	926	36 x 4,5 nm; magas és talajszint.	Fűszerkert, kerítés menti széles sáv	Fa ép, kült. tár. kijelölt, hátsó ter.	56 /44	100 /0	máj.95	95 /76	Nincs jelentős árnyékoló	Új telepítésű gyümölcsfák; megtartott lombos fa	Bogyós gyümölcs kerítés mentén; kerítés mentés sok fajta	Fűszerek, virágok - sok fajta, gyep	Vezetékes víz, komposztálás van	Zártszelv, drótfonat	90	VKE, tudatos, aktív épít. összetartó köz.	Nagyon sok ismerős, duplázódott	Saját termés, büszkeség, változatosság, otthonosság, gyerekek	Igen; kertés
	3. ker. önkor; hosszútávú haszn.	2013, VKE	1063	27 x 7nm; magas	Fűszer- és sziklakert, kerítés menti sáv	Nincs ép, kült. tárolás sok helyen	54 /46	100 /0	51 /49	51 /31	Nincs jelentős árnyékoló	Nincs; két megtartott lombos fa	Néhány bogógyüm. kerítés mentén; kevés telepített kúszónövény kerítésen	Tölkfélék, gyógynövények kerítés mentén; sziklakert, virágok	Pumpás, fűrt kút, komposztálás van	Zártszelv, drótfonat	50	VKE tudatos, aktív ép, barátságok alakultak	Sok ismerős, háromszorosa lett	Saját termés, büszkeség, területhaszn, föld	Igen; kertés
	11. ker. önkorm, hosszútávú haszn.	2013, önk.	955	37 x 6 nm magas.	Fűszerkert	Fa ép.	47 /53	100 /0	50 /50	50 /33	Nincs jelentős árnyékoló	Új telepítésű gyümölcsfák; meglévő, kerten kívüli lombos faáll.	Diszcszerjék, telepített kúszónövény kerítésen, pergolán	Gyep. Haszon: közös részekben fűszerek	Vezetékes víz, komposztálás van	Zártszelv, drótfonat	90	Nem volt, de környékbéliek; összetartó köz.	Nagyon sok ismerős, majdnem duplázódott	Saját termés, büszkeség	Néha; kertés
	15. ker. önkorm, hosszútávú haszn.	2014, önk.	651 (min)	24 x 3,5nm, magas.	Nincs	Nincs ép, nincs tárolás	55 /45	85 /15	88/12%	88 /75	Körülvevő faállomány, szomsz. épületek jelentősen árnyékolnak	Nincs	Néhány helyen kúszónövény	Napos részen gyep	Fűrt kút szivattyúval, komposztálás van	Játékos léckerítés	35	Nem volt; nem ismerik egymást, nincs köz.	Nagyon kevés ismerős; nem bővült	Othonosság, megtakarítás, gyerekek	Nem
	18. ker. önkorm, hosszútávú haszn.	2014, civil	1447 (max)	33 x 10 nm, magas.	Fűszerkert, óvodai ágyás	Fa ép.	45 /55	70 /30	44 /56	44 /18	Nincs jelentős árnyékoló	Nincs, kerten kívüli jelentős lombos faáll.	Nincs	Fűszerek, kerítés melletti sávban gyep	Vezetékes víz, komposztálás van	Zártszelv, drótfonat	60	Lendületes civil szervezés; összetartó köz.	Sok ismerős, háromszorosa lett	Öko-tudat, föld, saját termés, közösség, változatosság, otthonosság	Igen; kertés, buli, oktatás
	Magán (Futureal Kft.), ideiglenes haszn.	2015, civil	610	28 x ca.9 nm, talajszint. + 10 x 2,5 nm magas.	Nincs	Fa ép, kült. tár. néhány helyen	61 /39	100 /0	98 / 2 %	98 /56	Határoló épületek közepes mértékben	Nincs; megtartott lombos fa	Nincs	Nincs	Vezetékes víz, komposztálás van	Zártszelv, OSB	60	Lendületes, rutinos civil szervezés; összetartó köz.	Nagyon kevés ismerős, négyeszerese lett	Saját termés, kíváncsiság, közösség, föld, öko-tudat, büszkeség	Igen, buli, kertés, oktatás; civil
	Magán (IBIS Hotel), hosszútávú haszn.	2016, IBIS-KÉK	800	40 x 7 nm; talajszint.	Szállodai ágyás	Fa ép.	34 /66	100 /0	70 /30	70 /45	Faállomány közepes mértékben	Nincs; néhány megtartott díszfa, szomszédos erdő sűrű faáll.	Nincs; elválasztó díszövény sok helyen	Fűszerek; virágok, gyep és ágyás szegélyen is virág	Vezetékes víz, komposztálás van	Zártszelv.	60	Nem volt; minta, programok felkínálása; barátságok alakultak	Többi kerthez képest kevés ismerős, de ez is duplázás	Büszkeség, öko-tudat, saját termés, föld, közösség	Igen; kertés, buli
	7. ker. önkorm, hosszútávú haszn. (tervezett fejlesztés)	2016, önk.-KÉK	700	44 x 6-7 nm; talajszint.	Fűszerkert, iskolai ágyások	Fedett, zárt ép (vizesblokk), kült. tár. kijelölt helyen	56 /44	100 /0	71 /29	71/20	Határoló ép. közepes mértékben	Két megtartott haszon; dísz nincs	Nincs; kerítésre kúszónövény	Nincs; közös részekben, ágyásszegélyen virágok	Vezetékes víz, komposztálás van	Tégla, fémszerk kapu	120	Nem volt; minta, programok felkínálása; nem összetartó köz.	Többi kerthez képest kevés ismerős, de ez is duplázás	Saját termés, gyerekek, területhaszn, büszkeség, nincs más	Nem

Megjegyzések: ¹ open street map ábrái; ² Csizmadya, A. lakótelepi státuszok besorolása szerint (Csizmadya 2000); ³ információ a kerületi önkormányzat honlapjáról; ⁴ interjúk alapján; ⁵ helyszínrajzon számítással meghatározott, ill. kertek által megadott adat; ⁶⁻⁷ meghatározó ábra mellékletben

2.3.3 A mintaterületek rövid jellemzése

A következőkben a mintaterületeken tapasztaltak lényegét emelem ki: a kertek leíró bemutatása - azok tájépitészeti és szociológiai elemzésére támaszkodva - felvezeti a tézisek megfogalmazását.

2.3.3.1 *Első Kispesti Kert, 19. kerület, (2012)*

Az *Első Kispesti Kert* a telepes és kertvárosias beépítés között, saroktelekre telepített. Északon és keleten szabadon álló, kertvárosi léptékű beépítéssel határos, melyekre – meglévő kontextusként – „támaszkodik”. A kerítésmenti szomszédos növényzet előnyös hatásai az északi magas fák nyári árnyéka és a kert vizuális védelme. Jól kihasználja a kert továbbá a kertben lévő két nagy lombos fát az alatta kialakított pados pihenővel. Elmondható, hogy a helyszínválasztás, kertterv és a megvalósítás is megfelelőek voltak. A kert mellett, közterületen kialakított árnyékos pihenő, valamint a kert melletti gyalogút kialakítása jó átmenetet képez a csatlakozó struktúrához. A kertközösség, ennek megfelelően a kert kialakítása is nyitott, befogadó, sőt „beinvitáló”. A kerttagok nagyon büszkék a kertre. A kertközösség tevékeny, nem csak a kertközösség számára, hanem további célcsoportoknak (pl. oktatási intézmények), valamint a teljes nyilvánosságnak is kínálnak programokat. Ebben néhány kertkoordinátor, ill. kerttag lendületes személyisége meghatározó. A kert alapterülete viszonylag kicsi, az ágyásméreték is, a növénytelepítés nagyon sűrű, szintezettségét tekintve kiegyensúlyozott és feltűnően fajta-gazdag. Az esettanulmányokat, valamint a budapesti kerteket illetően is egyike az első közösségi kerteknek. Öt éves története alatt a kert „beérett”, nem domináns a magasságyások szokatlan megjelenése, teljesebbé vált a növényzet – ezáltal a kert érzékelt minősége nőtt. Mind az egyéni, mind a közösségi területek igényesen gondozottak. Összefoglalva az *Első Kispesti Kert* hangulatát leginkább a beért, személyesen otthonos, védett jelzőkkel jellemezem.

2.3.3.2 *Békási Kert, 3. kerület (2013)*

A *Békási* közösségi kert nagy kiterjedésű, kevés növényzettel rendelkező szabadtéren, úszóhelyzetben telepített. A kert és a környezet kapcsolatát meghatározza, hogy a nagyléptékű, gyepes zöldfelület és a közösségi kert kisléptékű, osztott területhasználata között hiányzik e léptékváltást segítő átmenet. A kert terve tartalmaz ilyen átmeneti funkciókat - a kert körüli, közhasználatú területen pados, ligetes pihenőrészt; a kerítés meghatározott szakaszai mentén alacsony és magas cserje-telepítést – ezek azonban alig valósultak meg. A közösségi kertben érzékelt tér határai - melyet a környező lakóházak és a szabadter meglévő facsoportjai adják

– nagyon távoliak. Az így határolt tér a jelenlévő, két jelentősen eltérő lépték és anyaghasználat miatt – a kertből kifelé, ill. a kertet kívülről érzékelve is – számomra nyugtalanító, bizonytalan érzést kelt. Nem valósult meg továbbá a kertbe tervezett tároló, esővédő építmény sem, amely segítette volna a tárolást, amely ennek hiányában, a kertben rendszertelenül történik. Az építmény, valamint a kerítés menti növénytelepítés hiánya miatt jelenleg a kert és azt körülvevő szabadter között vizuális határ, takarás nincs. Összefoglalva, a helyszínválasztást nem tartom ideálisnak, amely kezdeti hátrányt a kertterv jobban kezelt, mint a megvalósult kert. Az egyéni ágyások és a közös területek többsége gondozott. A növényzet színezettsége nem teljesen kiegyensúlyozott, kevés a cserjeszintet képviselő növény. Ám leírt hiányosságok ellenére is a kert inkább pozitív benyomást tesz – ezt a személyesen és szeretettel gondozott ágyások és a közösségi jelenlétnek, egyáltalán a rendszeres használatnak tulajdonítok be.

2.3.3.3 *Őrmezei Községi Kert, 11. kerület (2013)*

Az *Őrmezei kert* is lakótelepi beépítés zöldfelületén helyezkedik el, úszóhelyzetben, ám nem érzem a Békási kerthez hasonló illeszkedési disszonanciát. A térérzet szempontjából a térfal – amelyet jellemzően a környező épületek, ill. a magasabb növényzet képez – meghatározó. Itt a kert terét vizuálisan lehatároló térfal, amelyet az 5, ill. 12 méterre lévő 10 emeletes lakóépületek és a köztük lévő facsoportok, fasorok alkotnak távolsága kedvezőbb. A növénytelepítés kiegyensúlyozott, képviselve a kerten belül, ill. körülötte a fás, cserje és gyepszintet egyaránt. Ez a térérzet és az illeszkedés szempontjából is előnyös. Kiemelném a kerítés belső oldalán kialakított, növényfuttató pergolasávot, amely kedvező megjelenést, szerepkört biztosít a kerítésnek. Összegezve a kertet a gondozott, kiegyensúlyozott hangulat, a tágabb környezet szabadter-elemeihez való összhang jellemez.

2.3.3.4 *Apollón Községi kert, 15. kerület (2014)*

Ez az általam ismert egyetlen közösségi kert, melynek kialakítása előtt nem készült terv. Helyszíni döntés alapján kerültek elhelyezésre a magaságyások, a pihenőbútorok. Látványosan hiányzik a tervezés minden tényezőt mérlegelő folyamata – a termelési időszakban az ágyások nagy része jelentős ideig a szomszédos, 10 emeletes épületek, ill. magas fák árnyékában van, a daruval beemelt, beton pihenőbútorok viszont a napos területre kerültek. Kialakításuk miatt ezt a kerttagok nem tudják megcserélni, átrendezni, közösségi összefogás gyakorlatilag nincs, az önkormányzat a kert üzemeltetésében nem kíván továbbra részt venni. További nehézséget jelentett kezdetben, hogy hónapokig nem volt vízvételi lehetőség, nincs közös szerszámtároló

– viszont messzebről bejáró kerttagok is vannak, akik ezért az öntözővizet, valamint a szerzőket minden alkalommal magukkal hozták. Minden nehézség ellenére a közösségi kert működik, amely jelentős igényt bizonyít. Értékes hozzáállásnak tartom az önkormányzat részéről, hogy közösségi kerteket kínál fel a lakótelepeken lakók számára, ám ez a zöldfelület - e lakótelepi beépítés zöldfelületeire jellemzően – a feltűnően sűrű és magas faállomány miatt kertészeti használat számára nem tartom megfelelőnek. Az épített elemek kialakításában is a jó szándékot, azonban a nem megfelelő megvalósítást látom – a falusias, színesre mázolt léckerítés hangulatában nem ide illő, „érzelmileg” is leválasztani próbálja a kertet a környező kontextustól – ez a környéken irigységet, inkább ellenérzést kelt. Tájékoztatótábla nincs, amely által nem értelmezhető a közösségi kert a környezet számára. A kerttagok nyilvántartását az önkormányzat végzi, vannak ugyan kertvezetők, ők azonban nem rendelkeznek erről információval. A résztvevők részéről nem érzem a közösség iránti igényt, inkább az egyéni igény, a „városi veteményezés” lehetősége motiválja őket. Ezt tükrözi a közös területek elhanyagoltsága, kihasználatlansága is. Összefoglalva kiemelném a kerületi önkormányzat jó szándékát, a közösségi kertek alapítására fordított erőfeszítés értékét, amely azonban kertterv, a közösségi fejlesztés és tudatos érdekképviselő hiánya miatt nem tudja a benne rejlő lehetőséget kiaknázni. A kert a közösségi kert ideát nem népszerűsíti, inkább ellenérzést szül a lakókörnyezetben.

2.3.3.5 Lőrinci Kertelő, 18. kerület (2014)

Ezt a kertet nagyon jó telepítés és koncepció, leginkább tágasság és a gyakorlatiasság jellemzik. Ez a vizsgált kertek közül a legnagyobb összterületű, nagyok a 10 négyzetméteres egyéni ágyások is, ágyás száma viszont nem több. Ennek eredményeképpen jól el lehet vonulni a kerten belül is, tehát a kerttagok magánszféra igénye - amely a lakótelepi beépítésre fokozottan jellemző - jelentős mértékben teljesül. Ezen túl az ágyás mérete miatt nagyobb hozam is várható. Az így szellősen kialakított kertet kívülről koros, magas faállomány övezi, amely azonban nem korlátozza a terület használatát, nem árnyékol – és emellett jó távolságban kijelöli a kert terének határait, kiküszöbölik az úszóhelyzetből származó hátrányokat. A kert kezdeményezése és szervezése néhány kiemelkedően aktív civil kezében volt, amelyet a környékbeliekkel történt széles körű egyeztetés, hónapokig tartó előadássorozat, már működő közösségi kertek tapasztalatainak feldolgozása és gondos tervezés előzött meg.

2.3.3.6 *Grundk3rt, 8. kerület (2012/2015)*

A *Grundk3rt*-ről benyomásként azt fogalmaztam meg, hogy rendezetlen, igénytelen, „rumlis”. Ez a véleményem a következő nyilvános összejöveten, amely a 2. Közöségi Kertek Éjszakai keretében tartott kert-ünnep volt, teljesen megváltozott – a *Grundk3rt* otthonos, fiatalos, városi hangulatú kert képét mutatta, nagyon nyitott kertközösséggel. A rendezetlenség inkább forráshiányt tükröz – hiszen ez a közösség, az ingatlanulajdonostól biztosított használati jogon és termőföldön kívül további támogatást nem kapott. Így épített elemeit és növényhasználatát – kerítését, tárolóépítményét, tájékoztatóabláját, a közösségi tér növénytelepítését, burkolat jelenlétét – összehasonlítni egy pl. önkormányzat által ezeket kezdeti beruházásként mind biztosított kerttel nem lehet. A kert illeszkedését „megkönnyíti”, hogy közvetlen környezetének minőségét is leginkább a forráshiány jellemzi. A kert belvárosi foghíj telken van – a meglévő struktúrára való „támaszkodás” előnyeit használja. Így nincs olyan kitett helyzetben, mint a lakótelepi, úszóhelyzetben lévő kertek. Az ily módon, „beékelődött” helyzetben lévő kertek közül – melyek ezen kívül még a *Kisdíófa Kert* és *IBIS Kert* – a *Grundk3rt* közössége szeretne leginkább a nyilvánosság felé nyitni, a környéken lakókat megszólítani, kertelményüket velük megosztani, (pl. közösségi komposztálást megvalósítani). A kert története 2012-ben kezdődött, két ideiglenes területen már működött kertjük, azonban néhány kerttagon kívül minden költözés során teljesen új közösség alakul, jellemzően nem az átalakulás hatására beköltözők, hanem a városrész „öslakosai” köréből. Ez a kertközösség a legtevékenyebb – a leggyakorlottabb is - a felmérték közül, filmklubot, olvasóesteket, rendszeres összejöveteleket szerveznek, amelyek egy részét nyilvánosan is meghirdetik.

2.3.3.7 *IBIS Budapest Aero Kertje, 9. kerület (2016)*

Az *IBIS Kert* városi helyzetét, amelyet heterogenitás, a Határ úti közlekedési csomópont minden uraló hangulata jellemez, tökéletesen ellensúlyozza a szállodaépület és a turisztikai erdő közé való beékelődése. A „támaszkodás” ismét védettséget, a jelenlét folyamatosságának biztonságát adja. A kertterv íves vonalvezetésű, talajszinti ágyásokat határoz meg – kialakítása, anyaghasználata, hangulata a tradicionális, szépen gondozott veteményeskertté. Az ingatlan tulajdonosa az *IBIS* szálloda, így a kialakított kert nyilván ennek a magántulajdonnak az érdekeit szolgálja – emellett azonban lehetőséget teremt a közösségi kertészkedésre. A kertközösség kevésbé öntevékeny, a kertszervező KÉK és a szálloda igényei meghatározóbbak. A kert „kifelé” gyakorlatilag nem jelenik meg, így a környezethez való illeszkedés kérdése nem merül fel.

2.3.3.8 Kisdiófa Községi Kert, 7. kerület (2016)

A *Kisdiófa Kert* az *IBIS* kerttel rokon – „beékelődött helyzetükön kívül kertszervezőjük és tervezőjük is azonos. A kert-„dizájn” minőségi, városias, friss, anyagkultúrát és használatot határoz meg, amely összhangban van a dzsentrifikációs folyamat új beköltözőinek habitusával. A *Kisdiófa kert* sem törekszik az illeszkedésre – a kert léte jelenleg nem jelenik meg semmilyen módon, betekintést nem enged, összejövetelei inkább a kertközösségnek szólnak. Ez az elnyert TÉR_KÖZ támogatás segítségével változni fog, amely során új, nyitottabb kerítés, valamint a szomszédos tűzfalra egy szerelt, „zöld-fal” kerül kialakításra, amely „kilátóként” tud majd működni. A kertnek a kerület zöldfelületellátottságának ismeretében, mint zöldfelület is jelentős szerepe van. A „beékelődött” helyzetű kertek feltárásával megállapítom, hogy a házhelyen létrejött kertek a magukban hordozzák a magánkert otthonosságát, amely egy úszóhelyzetben, lakótelepi zöldfelületen létrejött kert esetén nehezebben valósul meg.

3 EREDMÉNYEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Munkám eredményeinek összefoglalása előtt áttekintem kutatásom kitűzött céljait:

Cél 1 Definíció megfogalmazása. A Budapesten 2010-2017 között nyílt közösségi kertek adatbázisának felállítása és dokumentálása.

Cél 2 Kiválasztott budapesti közösségi kertek részletes szabadtérépítészeti elemzése.

Cél 3 Kiválasztott budapesti közösségi kertek társadalmi háttérének részletes elemzése.

Cél 4 Budapesti közösségi kertek városhasználatra gyakorolt hatásának értelmezése.

A kiinduló feltételezéseim vizsgálata nem minden esetben vezetett igazolt eredmény megfogalmazásához. Így a kertek tipologizálásának szándéka, amelyet a helyszín, a résztvevők, ill. szervezők karakterének együtt hatása alapján terveztem, ebben a formában nem volt megvalósítható. Némely kezdeti feltételezés feltárása doktori kutatásom kereteit meghaladó további, az összes budapesti kertet átfogó vizsgálatot kívánna, ezekre javaslatot fogalmaztam meg a kutatás folytatásaként. Az alábbiakban elméleti eredményeimet *tézisek* formájában fogalmazom meg, a gyakorlati eredményeket *megállapítások*ként rögzítettem. Ezt követően a kutatás tudományos eredményeit összefoglalom.

3.1 A kutatási elméleti eredményei – tézisek

TÉZIS 1 A Budapesten 2010-17 között alakult közösségi kerteket, újfajta városhasználati formaként határozom meg, amelynek során a városi zöldség- és gyümölcskertészkedés által közösségi és/vagy zöldfelületi fejlesztés is megvalósul. A kerttípus korlátozott használatú közkertként városi termőterülettel és társadalmi erőforrásokkal egyaránt **gazdálkodik**. Az általam vizsgált közösségi kertek helyszínt és teret adnak az együttműködésre, szabadtérhasználati és társadalmi hatásuk jelentős. Irodalmi adatgyűjtésem alapján megállapítottam, hogy a fogalomhasználat és értelmezés során figyelembe kell venni a „községi kert” fogalom tágabb értelmét és egyértelművé kell tenni, milyen jellegű kertekre vonatkozik, mert ezt a magyar és angol, várossal foglalkozó, ill. város-szociológiai szakirodalomban, továbbá a köznyelvben egyaránt gyűjtőfogalomként használják, jelentősen eltérő városi kerteket is jelölve.

TÉZIS 2 Budapesten az elmúlt öt évben a civil szervezetek és szereplők, valamint egyes kerületi önkormányzatok közösségi kert alapítási szándéka a lakótelepi beépítésen, valamint a belvárosi dzsentrifikációs területeken jelentős lakossági igényt hozott felszínre.

Ez az igény egyéni vagy közösségre irányuló igény lehet. A budapesti közösségi kerteket áttekintve megállapítottam, hogy a közvetlen egyéni érdek megvalósításának lehetősége az egyéni ágyások által mindvégig megmarad, és ez közösségi élmény hiányának esetén is fenntarja a felszínre került igényt. A kertvezetőkkel, szervezőkkel és kerttagokkal készített interjúk alapján feltártam, hogy közösségi kert Budapesten a jelentkezők hiányában még nem zárt be, a felszabaduló ágyásokra folyamatosan van új érdeklődés. Az igény jelenlétét bizonyítja, hogy a használatot majdnem ellehetetlenítő feltételek ellenére – mint a vízvételi hely több hónapig tartó hiánya (*Apollón Kert, Grundk3rt*); kerti szerszámok tárolásának megoldatlansága (*Békási Kert, Apollón Kert*); néhány hetes átköltözési határidő (*Grundk3rt*) – e kertek továbbra is működnek (vö. Melléklet 1 Közösségi kertek teljes adattáblázata).

TÉZIS 3 A budapesti közösségi kertekben végzett termesztési tevékenység elsősorban nem anyagi megtakarítást célzó önellátást, hanem a közösséghez és természethez való kapcsolódás, az élmény, pihenés, sikerélmény lehetőségét nyújtja, tehát rekreációs célt szolgál. Összesen 22 budapesti közösségi kert kerttagjainak kérdőíves felmérése során kapott, 144 kitöltött kérdőívet elemeztem. Kezdeti motivációként kevesen jelölték jellemzőnek az anyagi megtakarítás reményét (12%) – annak ellenére, hogy a saját maguk által megtermelt zöldség és gyümölcs fogyasztását a többség fontosnak tartotta (92%) – így a saját termés, mint büszkeség és élmény értékelhető. Ehhez kapcsolódóan a válaszadók 84%-kezetben fontosnak tartotta, hogy közösségben létrehoz valamit, amire közösen büszkék lehetnek. A válaszadók több mint fele jellemző motivációként választotta a természet és föld közelségét (67%); a környezettudatosságot (59%), az új területhasználat lehetőségét (64%), ill. a remélt változottságot (55%). A működő közösségi kert legfontosabb hasznára nyitott kérdésben kérdeztem rá, a válaszokat kategorizáltam. A választott kategóriák – gyakorisági sorrendben – a következők: közösségi élmény (40%); termelés, megtermelt zöldség (32%); természettel való kapcsolat (19%); hasznos elfoglaltság, élmény, szórakozás (15%); kikapcsolódás (13%); sikerélmény (11%); egészséges mozgás (8%); gyerekek tanítása (7%). Önellátást, anyagi megtakarítást egy válaszadó sem jelzett. Összegezve megállapítottam, hogy a közösségi kertek a résztvevők számára egyéni rekreációs igényeket elégítenek ki. A közösségi kertek rekreációs értékük által a zöldhálózati rendszer növekményeként képviselnek értéket (vö.4-5. táblázat; Melléklet 2 Kérdőíves felmérés).

TÉZIS 4 A közösségi kertek résztvevőinek mezőgazdasági termeléssel való kapcsolatuk jellemzően nincs. A 22 budapesti kertben végzett kérdőíves felmérés eredményeképpen megállapítottam, hogy a válaszadók 23 %-a nem, 51 %-a szülei kertjéből, 14 %-a hétvégi ház kertjéből rendelkezett korábbi kertészeti tapasztalatokkal; további felkínált lehetőséget nem

számottevő mértékben választott, egyéb jelenlegi kertészeti tapasztalatot nyújtó tevékenységet nem jelzett. Kertészeti tapasztalatuk szempontjából tehát leginkább a vidéki származás, a szülők kertjében szerzett kertészeti ismeretek meghatározóak. Korábbi kertészeti tapasztalat és a kert fenntartásának minősége közötti összefüggés nem látható. (vö. Melléklet 2 Kérdőíves felmérés).

TÉZIS 5 A közösségi kert környezethez való illeszkedése, a városi környezetre nem jellemző funkciója és területhasználati léptéke miatt nem minden esetben teljesül. A helyszínválasztás, a kert és a környezet közötti lépték-átmenet kialakítása, valamint a növényzet színtezettsége fokozott mértékben meghatározó. A szabadtéren úszóhelyzetben lévő kertek esetében a környezet és a kert léptékének összehangolása érdekében átmeneti funkció ill. átmenetet képező növénytelepítés alkalmazása előnyös. A házhelyen, foghíjon telepített közösségi kertek esetén az illeszkedés egyszerűbb, a meglévő növényzethez, ill. épített stuktúrához való kapcsolódás – „támaszkodás” – segíti a közösségi kert illeszkedését, egyben védettséget is teremt. Az új funkció illeszkedésének kérdése akkor értelmezhető, ha a kertközösség, ill. a kertszervezők szándékosan kapcsolatot kívánnak teremteni a környezettel – ezt néhány vizsgált kert esetében (pl. *Kisdiófa Kert*, *IBIS Kert*) nem érzékeltem. Ezek a kertek kialakításuk által nem engednek az arra járóknak betekintést, nem tájékoztatnak a kert létéről – így a környezethez való illeszkedésük kérdése nem merül fel (vö. 4-5 táblázat; valamint 2.3.3 fejezet).

TÉZIS 6 A közösségi kert alkalmas a lakótelepi beépítés úszótelkei közötti, nyilvános szabadter használatainak ösztönzésére, amelynek eredményeképpen a kerttagok korlátozott használatú közkertként intenzíven használják és végzik fenntartását. A nyilvános, ezért a lakók által alig gondozott és birtokba vett szabadter részei intenzíven használt, közösen fenntartott, biztonságosként megélt zöldfelületté válik. A vizsgált esettanulmányok közül öt mintaterület lakótelepi beépítéshez kapcsolódik – ezek az *Első Kispesti Kert*, *Békási Kert*, *Őrmezei Kert*, *Apollón Kert* és *Lőrinci Kertelő*. A kert kialakítását megelőzően e kertek helyszínei - a *Lőrinci Kertelő* és az *Apollón Kert* helyszíneit kivéve, ahol egy része aszfalozott volt a kertet megelőzően –gyepes, meghatározott funkcióval nem rendelkező területek voltak. A részletesen vizsgált lakótelepi kertek kerttagjainak kérdőívre adott válaszai alapján összegezhető e kertek használatának tendenciája. Eszerint e kertek tagjai átlagosan 2-5-ször hetente, alkalmanként 1-3 órát, az átlagnál többet az *Apollón* és a *Lőrinci* kert tagjai (4-5-ször hetente, 2-3 órát) töltenek a kertben. Ezek az adatok intenzív zöldfelület-használatot tükröznek. A felmérés során megállapítottam, hogy a kertek fenntartását a kertközösségek végzik. A kérdésre,

hogy ebben milyen segítséget várnak a kerttagok összefoglalható, hogy a tevékeny, jól működő kertek résztvevői egyáltalán nem, vagy csak csekély mértékben igényelnek segítséget a kert fenntartásában (vö. Melléklet 2 Kérdőíves felmérés).

TÉZIS 7 A közösségi kertek kisközösségek kialakulásának helyszínei lehetnek, amelyek magukban hordozzák, ill. több esetben igazolják tevékeny, a városhasználatot illetően progresszív szemléletű közösségek létrejöttének lehetőségét. A nyolc esettanulmány kertközösségeit elemezve megállapítom, hogy az *Apollón Kert* kivételével a kertekben igény volt kisközösség létrehozására és ez a kert működése során meg is valósult. Az *Első Kispesti, Grundk3rt, Lőrinci Kertelő* és *Őrmezei Kert* válaszadóinak közel 60 %-a kertközösségét leginkább összetartónak jellemezte. Feltártam, hogy ezek a közösségek nem csak a kertet érintő programok szervezésében aktívak, szerveznek nyilvános programokat. Kertészkedéssel kapcsolatos programok szervezése a *Békási Kert, Első Kispesti Kert*; oktató jellegű, ill. civil tevékenység az *Első Kispesti Kertre, az Őrmezei Kert* és *Lőrinci Kertelő*-re jellemző. A *Grundk3rt* jellemezhető a legtevékenyebb kertként, aktivitása tükrözi azt a jelentős civil lendületet, amelyet a harmadik kerthelyszínen történt kertalapítás is bizonyít - közösségi ünnepek, kertészkedéssel kapcsolatos programok, oktatás és civil aktivitás terén is tevékeny. Az aktivitás a kertekben progresszív városhasználati szemlélet kialakulásával párosul, ezt igazolja a hulladékkezelés-komposztálás, csapadékvíz gyűjtés és hasznosítás gyakorlata; a lakossági kapcsolat kerületi vezetéssel, közterületfenntartókkal, oktatási intézményekkel. Tevékeny, összetartó kertközösség és jól szervezett kert a kerttagoknak a biztonság és büszkeséget élményét adja, amelyet a kert kialakítása által meghatározott szabadtérépítészeti minőség – célszerűség, védettség, otthonosság, helykötődés – is erősít és nyitottságot eredményez.

TÉZIS 8 A közösségi kertek közvetlen társadalmi haszna a résztvevők ismeretségi körének bővülése, amelynek mértéke a közösség nyilvános aktivitásának függvénye. A kérdőíves felmérés adatai egyértelműen az ismeretségi kör jelentős bővülését bizonyítják. Arra a kérdésre, hogy hány embert ismer a név szerint az épületben, amelyben lakik, az összes válaszadó közül legtöbben (34%) 5-10 főt; a szomszédos épületben legtöbben (37%) 5-nél kevesebbet; valamint a közösségi kertben legtöbben (31%) 20 főnél többet jelöltek meg. Csak látásból ismer, köszönni szoktak saját épületükben legtöbben (34%) 20-nál többnek, a szomszédos épületben legtöbben (27%) 5-nél kevesebbet; a közösségi kertben legtöbben (38%) 20-nál többnek. A mintaterületek összehasonlításából megállapítom, hogy az *Apollón Kert*, valamint a *Kisdiófa Kert* és az *IBIS Kert* ismeretségi köre bővült legkevésbé a közösségi kerttel. Ezek közül az *Apollón Kert* egyáltalán nem alkot közösséget, a *Kisdiófa* és *IBIS* kertek kevésbé vagy ritkán tevékenyek, kezdeményezők a nyilvánosság felé, inkább zárt egységként

működnek.

TÉZIS 9 Egy közösségi kert tevékeny kertközösségének létrehozásához szükség van közösségfejlesztő tevékenységre, amelynek intenzitása és metodikája eltérő lehet, szükséges mértéke a résztvevők társadalmi státuszának függvénye. A kertközösségek nem teljes egészében képezik le a lakókörnyezet társadalmi összetevőit. A kert-lehetőség elterjedése, így az érdeklődők, ill. jelentkezők személye függ a kertszervezés folyamatától – a meghirdetés módjától, megszólított célcsoporttól, kezdeményező-szervező szándéktól. A felmérés eredményeképpen megállapítottam, hogy a kerttagok jellemzően a felsőfokú, ill. középiskolát végzettek, valamint aktívabbak rétegeből kerülnek ki. A kert fenntarthatósága a kerthasználat és a közösségi aktivitás függvénye. Az elemzésből megállapítottam, hogy az aktív kerteket a tudatos közösségfejlesztés (VKE által az *Első Kispesti Kert*, *Békási Kert* esetén; civil lendület által a *Grundk3rt* és *Lőrinci Kertelő* esetén), ill. magasabb társadalmi státusz (*Őrmezei Kert*) egyike jellemzi.

TÉZIS 10 A közösségi kertek rendezettségük, a személyes motiváció, valamint a közösségi jelenlét és gondoskodás által új városhasználati minőséget hoznak létre a budapesti szabadterek kontextusában. A kertek kezdeti szabadtérépítészeti értékét meghatározza a kert-koncepció, valamint az illeszkedés mértéke és szándéka, továbbiakban függ a megvalósítás és fenntartás minőségétől is. A szabadterület egy részének egyéni, egyben közösségi gondozottságát a veteményezés hagyományos rendje fokozza. Amennyiben a növényzet színtettségére arányos, ill. ha idővel teljesebbé válik, a kert „beérik”, kiegyensúlyozottabb lesz – „kertszerűbbé”, otthonosabbá válik.

3.2 A kutatás gyakorlati eredményei

A kutatási munkám gyakorlati érvényű megállapításait eredménynek tekintem, melyek a közösségi kertek értelmezése, tervezése számára nyújthatnak segítséget. Ezeket az alábbiakban *megállapításként* fogalmazom meg.

Megállapítás 1 A közösségi kertek értelmezéséhez a szociológiai és tájépítészeti megközelítés párhuzamos alkalmazása eredményes volt. A két vizsgálatmód kiegészítette egymást, ezt a két szakterületet érintő, integrált tézisek is alátámasztják.

Megállapítás 2 Közösségi kertekkel foglalkozó kutatások már korábban is voltak, nagy részük azonban nem jut nyilvánosságra. A közösségi kertek által képviselt újfajta városhasználat ösztönzése érdekében értelmét látom egy kerteket bemutató, nyilvános tudásbázis létrehozásának.

Megállapítás 3 A jól szervezett közösségi kert a lakóterületek státuszának javítása érdekében végzett rehabilitáció „ún. szoft” elemeként a társadalmi mozgósítás jól alkalmazható eszköze, amelynek jelentős zöldfelületi következménye is van.

Megállapítás 4 Az ideiglenes területhasználatként működő *Grundk3rt* történetét elemezve megállapítható, hogy a közösségi kert funkció itt átmeneti hasznosításként bevált. Alkalmazásánál figyelembe kell azonban venni, hogy mobil kialakítással egyszerűbben megoldható lenne az esetleges helyszínváltás, amely jelentős anyagi, szellemi és mentális ráfordítást takaríthat meg.

Megállapítás 5 A közösségi kertek szerepe nem a zöldfelületi rendszer bővítésében meghatározó. Az eredeti zöldfelületi arány ismeretének hiányában a kertszervezők és kerttagokkal való beszélgetések alapján rögzítettem a mintaterületeken a terület korábbi használatát, majd meghatároztam a biológiailag aktív és inaktív területek arányát – a kertalapítás előtti használatra becsléssel, a jelenlegi állapotra számítással. Bemutattam, hogy a biológiailag aktív területek a közlekedés céljára leburkolt területekkel inkább csökkentek, amely tendencia az alapsíki zöldfelületi arány csökkenését mutatja. A vizsgált kertekben nem jelent meg jelentős, nem alapsíki zöldfelület.

Megállapítás 6 Közösségi kertek tervezésénél ajánlott figyelembe venni, hogy az emelt ágyások körüljárható, ládaszerű kialakítása a városi környezettől idegen hangulatú. Mérete és aránya miatt több helyszínen temetőre, sírhelyekre asszociáló, elutasító véleményt fogalmaztak meg a környékbéliek. Ezt a benyomást a néhány kertben látható ünnepélyes, monumentális elrendezésük, murvával való körül-szórásuk még erősíti. Evvel szemben „kertszerűbb” a talajszinten kialakított, nem szeparált ágyások megoldása. Az emelt ágyások megjelenése idővel, a növényzet színteztettségének kiteljesedésével javul, „beérik”.

3.3 Új és újszerű tudományos eredmények összefoglalása

Kutatásom során tisztáztam a *közösségi kert*⁷² fogalmát – amit körültekintően kell használni,

⁷² Itt utalva a fogalom tágabb jelentésére általános értelemben használom.

mert lényegében jelentősen eltérő városi kerteket is jelölhet. A fogalomhasználat és értelmezés során gondolni kell annak tágabb értelmére és egyértelművé kell tenni, milyen jellegű kertekre vonatkozik. Ezen belül elhatároltam azon kertek csoportját, amelyre vizsgálatom céljaim elérése érdekében kiterjed.

Összeállítottam budapesti közösségi kerteket áttekintő adatbázist, mely alapként szolgált kutatási kérdéseim meghatározásához, az esettanulmányok kiválasztásához és részletes feltárásukhoz. Az adatbázis bővíthető, átrendezhető, kiindulást jelenthet további témában végzett kutatáshoz. A most megjelent KÉK által összeállított közösségi kertek adattárával összevethető, kölcsönösen segíthetik egymást.

Megismertem a budapesti közösségi kertek iránti igény és alapítói szándék összefüggéseit, ennek következtében értelmezni tudtam a Nyugat-Európára nem jellemző „top-down” alapítású önkormányzati kerteket és a Budapesten tevékeny civil szervezetek szerepét. Az értelmezés alapján kimutatható, hol van lehetőség újabb közösségi kert projektek támogatására a magyar kontextusban – akár befogadói, akár szervezői szinten, valamint új szervező erő belépésére. Ez az ismeret tágabb értelemben is használható hasonló, kisközösségekre épülő projektek esetén..

A budapesti kertek az elmúlt öt évben jellemzően azonos koncepciót alkalmaztak - ennek hasznát, háttérét, hatását tártam fel kutatásommal. A nyugat-európai példákat áttekintve megállapítom, hogy azok új irányokat mutatnak a közösségi kert funkcióhoz csatolt, vagy hasonló jellegű kezdeményezések terén, amelyek meghonosításának kérdése érdekes szempontokat vet fel, további vizsgálatra érdemesnek tartom. A kerteket felmérő adatgyűjtés a munkám feltáró jellege miatt szélesebb körben gyűjtött adatokat, a kerttagok háttére, információhoz jutási szokásai, motivációja, környékről alkotott véleménye és fejlesztési javaslatai ezt követő kutatások alapja lehet.

Eredményeimet megállapításokban és tézisekben fogalmaztam meg, melyek mindkét szakma számára vezérfonalat kínálnak a közösségi kertek jelenségének és szerepének értelmezésében. Felhívják a figyelmet a kertek által létrehozott új minőségre, amely mutatja a közhasználatú szabadterek differenciálásában, a korlátozott használat lehetővé tételében, az így generált kisközösségekben rejlő potenciált. A közösségi kertek nyugat-európai jellegét bemutatva előrevetíti a szabadterek birtokbavételének kelet-közép európai kontextusban is várható fokozott igényét. A lakótelepi beépítés rehabilitációjának része a szociális fejlesztés, melynek egyik fontos módja a lakó-közösségek fejlesztése, az ott lakók környezetük iránti felelősségvállalásának, aktivitásának ösztönzése – a közösségi kerteket értelmező kutatásom ennek egy lehetséges

eszközét mutatja be, amely tovább vezethet új közösséget motiváló projektek meghonosításához, fejlesztéséhez. Munkámnak nem célja, hogy minden lakótelepi szabadtéren közösségi kertek nyíljanak – de a megközelítést példaértékűnek tovább gondolásra érdemesnek tartom. Kiemelten azért is, mert e téren megvalósul a közösségi / önkormányzati / szakmai szereplők együttműködése, amit a városfejlesztés jelen kérdéseinek megoldásában elengedhetetlennek látok.

3.4 Következtetések és javaslatok

A céljaim és eredményeim ismeretében a városi közösségi kertek jelenségét további vizsgálatra érdemesnek tartom, az alábbi területekre fókuszálva.

Az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológia, valamint Társadalmi tudományok szakjainak hallgatói szakmai gyakorlat keretében végzik az esettanulmányokként kiválasztott kertet kérdőíves felmérését. A felmérés a tervezettnél későbbre tolódott, így november elejéig még a kérdőívek lekérdezése folyik. Másik feladatrészünk a közösségi kertek környezetének felmérése a kertek közvetlen szomszédságában lévő lakóépületek lakóinak körében. Ez első körben gyors-interjúkkal történik, amelyben a kertről megfogalmazott véleményeket gyűjtjük. A kérdőíves felmérés értékelése a kérdőívek lekérdezésének technikai nehézségei és időbeli csúszása miatt a munka lezárására nem fejeződött be. Így az SPSS szoftver segítségével végzett elemzést idő hiányában nem aknáztam ki, melyet a kutatás folytatásával tervezek befejezni. További kertek és kerttagok bevonásával, ill. a kertről alkotott vélemény-gyűjtés rendszerezett kiterjesztésével az adatállomány is bővíthető. Az elemzés eredményei grafikus, diagramos ábrázolással egyértelműbbé tehetők.

A közösségi kertek kapcsán a résztvevők és a kert szomszédsága körében érdekesnek tartom annak kérdőíves felmérését, hogy a lakótelepi zöldfelületeket, szabadtereket az ott lakók véleménye szerint hogyan lehetne jobban használni. Ez véleményem szerint a kertek környezetében eltérhet általános lakótelepi helyszínektől, mert az itt lakók érzékenységét, kreativitását a közösségi kert magvalósulása fokozza.

Előkészítés alatt áll egy nemzetközi együttműködés keretében tervezett kutatás, amely több kelet-közép országot összehasonlítva értelmezi a városi közösségi kertek és a kiskertek (allotments) használatának összefüggéseit, interdiszciplináris megközelítésben. Ennek alapvető célja, hogy elmélyítse, megújítsa és összehangolja a lakótelepi beépítéssel kapcsolatban álló városi kertek társadalmi-gazdasági környezetének értelmezési metodikáját. Célunk olyan új értékelési módszer kifejlesztése, mely lehetővé teszi, hogy több európai város esetén térbeli

és szociológiai modellek alkalmazásával összevethessük a városi kertek megjelenési formáit és feltárjuk az eltérések hátterét, bevonva a tájépítészet, várostervezés, szociológia, geográfia szakágakat. A tervezett kooperációt a már meglévő, szoros szakmai együttműködésünk kiterjesztéseként gondoljuk, amely során Németország, Csehország, Lengyelország és Magyarországi kutató csoportjai együttműködése folytatódik és fokozódik, eredményeivel helyi döntéshozatalt támogatja. Az interdiszciplináris kutatómunkába egyetemi hallgatók is közreműködhetnek.

Szándékom volt az összes kert résztvevői és szervezői kapcsolati hálójának feltérképezése. Meggyőződésem, hogy e társadalmi tőke aktiválásával, a szereplők tudatos összekapcsolásával, teljeskörű adat- és tudástár létrehozásával lehetőségem volna segíteni további kertek, ill. közösségi projektek létrejöttét. Mivel ez meghaladja értekezésem célkitűzéseit, ezt a későbbiekben, kutatásomra támaszkodva tervezem.

A közösségi kertek jelenségére a tájépítész, várostervező szakma véleménye megosztott. Tervezett beszélgetések várossal foglalkozó szakemberekkel a közösségi kertekről hozzájárulhatnak a kertek értelmezéséhez is. A beszélgetések során a következő kérdésekre keresnénk választ: *Mitől illeszkedik egy közösségi kert a környezetéhez? Tud-e hosszútávon fenntartható lenni? Mi az önkormányzat szerepe a közösségi kert-funkció esetében? Melyik közösségi kert hoz létre új városi minőséget és ennek mi a fő jellemzője? Mi táplálja a közösségi kertek iránti igényt: az erős veteményezés ösztön –vagy a városi tér közösségi birtokbavételének vonzó lehetősége? Milyen más ilyen közösségi területfoglalásnak van ereje, ezáltal szerepe a város-megújításban?*

ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásom a budapesti közösségi kertek megjelenésének és társadalmi háttérének értelmezésére irányult. Munkám során azokkal a fővárosi kertekkel foglalkoztam, ahol kertgazdálkodást folytatnak – olyan városi, közösen művelt zöldség- és gyümölcskertekkel, amelyek létrehozásában a termelés mellett egyaránt cél volt a közösségi és/vagy a zöldfelületi fejlesztés is. A közösségi kertek története a 19-20. századi városi kertekre vezethető vissza, jelenleg egy dinamikusan változó jelenség, amely esetében a kertközösség éppen annyira fajsúlyos és meghatározó elem, mint maga a kert, a szabadtérépítészeti alkotás. Ez indokolta a két tudományterület, tájépítészet és szociológiai eszközrendszer bevonását. A közösségi kertek az atomizált városi mikroközösségek és elszigetelt városi ember közösségi igényei által indukált, újfajta városashasználati formát jelentenek, amelyek a közösségépítés helyszíneivé válhatnak, városi szabadterek fokozott, öntevékeny birtokbavételét és fenntartását eredményezhetik. Céloom volt egy a 2010-2017 között alakult budapesti közösségi kertek adatbázisát létrehozni, amelynek alapját a vonatkozó szakirodalom kritikai elemzése adta, melyet saját terepi kutatási eredményekkel, valamint kérdőíves felméréssel és interjúk készítésével egészítettem ki. Következő célként nyolc kiválasztott kert részletes megismerésével, a kertek és közvetlen környezetük szabadtér-elemzésével feltártam és bemutattam azok tájépítészeti minőségét, értelmeztem megjelenésüket, a városi szövetbe való illeszkedésük kérdését, környezetre gyakorolt hatásukat. A kiválasztott kertek szociológiai felmérésével – a kerttagok széles körű kérdőíves vizsgálatával, valamint a kert-kezdeményezők és /ill. szervezőkkel végzett interjúkkal – feltártam a kertközösségek társadalmi háttérét, részvételi motivációjukat, a kert számukra fontos hasznát, ezeket szocio-demográfiai jellemzőikkel összevetve. Ennek során értelmeztem a közösségi kertek kezdeményező-szervező szereplőinek motivációját és a kertalapítás által felszínre került jelentős lakossági igény összefüggését. Az adatgyűjtés eredményeinek elemzését a budapesti kertek áttekintésével, a kertek kezdeményezők, ill. szervezők szerinti csoportosításával, valamint az esettanulmányokként választott kertek jellemzőinek bemutatásával végeztem. A tájépítészeti és szociológiai vizsgálatok releváns eredményeit egy összesítő táblázatban vettem össze, amely a közösségi kert és környezet kapcsolatának, valamint a közösségi kert kialakításának jellemzőit veti össze. Meghatároztam az általam vizsgált közösségi kerttípus fogalmát, további elméleti eredményeimet tézisekben, a közösségi kerteket tervező, ill. értelmező gyakorlat számára használható megállapításokban fogalmaztam meg.

SUMMARY

The primary goal of the research was to interpret appearance and social background of community gardens in Budapest. The work focuses on urban vegetable and fruit gardens cultivating in common, founded with the intention to contribute to development of neighbourhood-communities and/or green open space– in addition to their potential of growing food. The history of urban gardening dates back to the 19th-20th centuries, more recently, however they can be characterized as dynamically changing phenomena. Garden-communities are as crucial and determining as their physical appearance as semi-public gardens – this explains the application of research methods from the field of both landscape architecture and urban sociology. Community gardens can be seen as a new way of urban space use generated by the social demand of atomized urban micro-communities and isolated city-dwellers. They can become the scene of community building and can result in civil occupation of open space intensified civil use and maintenance. The objective of the work was to create a database of community gardens founded between 2010-2017 in Budapest, based on a critical literature-review completed by own field-work, further on by a census through questionnaires and interviews among gardeners and garden-organizers. In order to accomplish the goal and objectives, a choice of eight gardens as case studies was made following by an analysis of their quality as open space, interpreting their appearance, investigating questions of their conformity to the urban context and impact on their environment. With a detailed census I defined the social background, the motivation of participation, the benefit for the gardeners and I compared them with their socio-demographic characteristics. Meanwhile I understood the correlation between the motivation and working method of garden organizers and I also uncovered its connection with the significant demand of the public demand revealed by developing community gardens. An analysis of all the data I made a comprehensive overview of all community gardens in Budapest, I categorized them according to the initiators and organizers introducing the case studies. I compared the relevant research results of both landscape architecture and sociology I in one sheet – regarding all the eight case studies – in order to cross-check their parameters according the relation garden-environment and the garden itself. I defined the concept of community garden, which I examined, I phrased my further theoretical findings in theses and I expressed them in a useful way for those designing and developing community gardens.

MELLÉKLETEK

Melléklet 1 Közösségi kertek teljes adattáblázata

6. táblázat Budapesti közösségi kertek teljes adattáblázata (Fácányi, Zs., 2017.)

Projekt	Kerület	Cím	Városi zóna, beépítés	Nyitás	Zárás	Kezdeményezés, Szervezés	Telek tulajdonos	Tervezés	Telek m ²	Ágyás szám	Kérdőív	Jellemzés
1 Lecsós Kert	2	II. Millenáris	belső, bm	2012	2014	KÉK	Millenáris Nonprofit Kft	Újirány	800	88	x	A tulajdonos fejlesztésre hivatkozva ki- rakta a kertet, a fejlesztés nem történt meg.
2 Földkelte Kert	3	III. Békásmegyér-Ófalu	elővárosi, csh	2010	2013	KÉK	magán	x	400	közös	x	Baráti kör kertje
3 Békási Kert	3	III. Királyok útja és Juhász Gyula utca kereszteződése	elővárosi, lktp	2013		VKE	önk	BCE kurzushét	1005	27	3+10/1	Nagyon kiszolgáltattott telepítés.
4 AmfiKert	3	III. Árpád fejedelem útja, Timár utca, Lajos utca, Tél utca által határolt terület	átmeneti, lktp	2017 terv		VKE	önk	Hutter Dóra, Varró Dorottya, Gergely Antal	1210	24		Nehezen talált helyszínt, jelenleg a Főváros engedélyére vár.
5 Zápor Kert	3	III. San Marco utca 81.	átmeneti, int	2015		VKE	önk	Jánosi Dóra	953	26	x	Óbudai Kulturális Központ kertjében
6 Sziget Community Garden	3	1031 Budapest, Hajógyári-sziget	Duna-menti	2014 terv		VKE	n.a.	BCE kurzushét, Papp Márton Városov Dóra?	n.a.	n.a.	x	Fesztiválkertként pályázott, de nem kapott támogatást
7 reGarden - újraKert	4	IV. Homoktövis utca 100.	elővárosi, int	2013		KÉK, isk.	önk	n.a.	640	22	x	Telekom Vivicitá futás nyertese, támogatás iskolai közösségi kert létrehozására.
8 Fügés Kert	6	VI. Ferdinánd híd lába - Lehel utca 1-3	átmeneti, bm	2011 terv		KÉK	TriGranit Fejlesztési Zrt.	n.a.	n.a.	n.a.		Telektulajdonos még nyitás előtt kihátrált.
9 Kisdiófa Közösségi Kert	7	VII. Kis Diófa utca 4.	belső, ekl	2016		KÉK, önk.	n.a.	n.a.	700	n.a.	lesz	Önkormányzat megbízásából, KÉK szervezés. 2012 óta tárgyalásban. TÉR KÖZ
10 7kert	7	VII. Dob. u. 37-39.	belső, ekl	2010 terv		KÉK	n.a.	Urban concept	n.a.	n.a.		BÖSKE
11 Grund Kert 1.0	8	VIII Corvin sétány vége	belső, ekl	2012	2014	civil	Futureal	közösség	700	34		Telek beépült
12 Leonardo Kert	8	VIII. Tömő utca 14.	belső, ekl	2012	2017	KÉK	Futureal	Urban concept	1400	91	x	2017-ben a fejlesztő visszaveszi a telket. Sokat kérdőívezték őket, ráadásul megszűnnek.
13 Grund Kert 2.0	8	VIII. Bókay János utca 42.	belső, ekl	2014	2015	civil	Futureal	közösség	1500	45	x	Telek beépült.
14 Magdolna utcai kert	8	VIII. Magdolna utca 24.	belső, ekl	2014		önk, polg.ör.	önk	n.a.	n.a.	n.a.	x	Magdolna utca 35. volt az Élet-Kert Közösségi Udvar. Roma közösség. Polgárőr Közösségi kert néven szerepel.

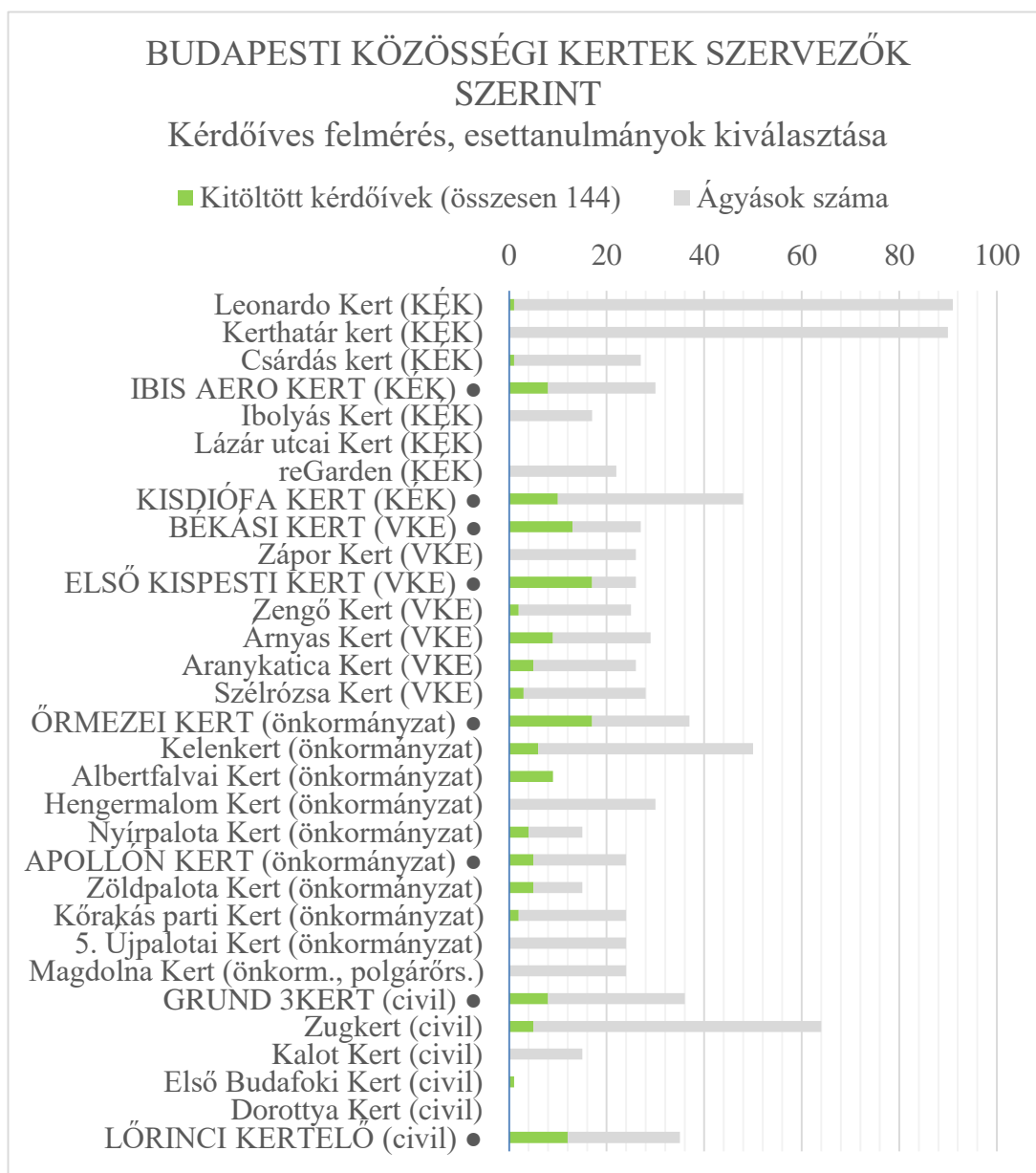
Projekt	Kerület	Cím	Városi zóna, beépítés	Nyitás	Zárás	Kezdeményezés, Szervezés	Telek tulajdonos	Tervezés	Telek m ²	Ágyás szám	Kérdőív	Jellemzés	
15	Grundk3rt	8	VIII. Apáthy István utca	belső, ekl	2015	civil	Futureal	közösség	n.a.	n.a.	lesz	3. helyszín, civil, közösségi szándékkal	
16	Kerthatar Közösségi Kert	9	IX. Soroksári út 166/a	átmeneti, lktp+bm	2015	KÉK	Magyar Telekom	n.a.	2600	90	lesz	További fejlesztési szándékok.	
17	IBIS Kert Budapest Aero Hotel	9	IX. Ferde utca 1-3.	átmeneti, vegyes	2016	KÉK	IBIS Budapest Aero Hotel	n.a.	800	30	lesz	A szálloda udvarán, de a környékbelieknek 2017-ben lett csak parcellázva. További fejlesztési tervek.	
18	Kékvirág Közösségi Kert	10	1107, Budapest, Kékvirág u. 2-4.	átmeneti, lktp	2015	2016	KÉK	Magyar Telekom	n.a.	560	n.a.	x	Parkoló lett, sok kerttag az IBIS Aero Kertben kapott ágyást.
19	Örmezei községi kert	11	XI. Menyecske utca és Neszmélyi út sarok	átmeneti, lktp	2013		önk	önk	n.a.	n.a.	37	14+5/1	Van közösség, szép a kert. A környéken magas színvonalú a szabadter, köztér kialakítás és használat.
20	Csárdás Kert	11	XI. Csárda utca 2.	átmeneti, lktp	2014		KÉK	n.a.	n.a.	590	27	1	Olyan, mintha családi ház kertje lenne.
21	Kelenkert	11	XI. Fehérvári út 135-147	átmeneti, lktp	2014		önk	önk	n.a.	n.a.	50	7+0/0	szervező Újbuda prizma.
22	Albertfalvai községi kert	11	XI. Kondorosi út, Albert utca, Csurgói út és a Rátz László utca között	átmeneti, lktp	2015		önk	önk	n.a.	n.a.	n.a.	9+0/0	Nagyon közel a lakóépületekhez, de nem zavaró. Részbe a zöldfelület fejlesztésnek, futópálya, játszótér, stb.
23	Hengermalom községi kert	11	XI. Nándorfejevári út 16-20.	átmeneti, lktp	2016		önk	önk	n.a.	n.a.	30		Tagok sorsolással.
24	Zug- Zuglói községi Kert	14	XIV. Zsálya utca – Fischer István utca sarok	átmeneti, lktp	2014		civil	önk	Bartha Szilvi, Cserhalmi Marcell	n.a.	64	x	ZUG Közösségi Kertekért Egyesületet, Terv és szervezés.: HORTIS project
25	2.Zuglói községi kert, terv	14	XV. Angol utca 59-61		2015 terv		civil	n.a.	BCE, Rerrich Béla szakkollégium	n.a.	50		Miért nem jön össze?
26	Nyírpalota kert	15	XV. Nyírpalota utca 71. ?	elővárosi, lktp	2013		önk	önk	n.a.	n.a.	15	3+0/0	XV. Nyírpalota utca 71. számú ház lakóközössége. Volt egy bográcsoló, avval nyitotta egybe az önkormányzat. Civil film.
27	Apollón Kert	15	XV. Neptun utca 88. mögött	elővárosi, lktp	2014		önk	önk	PALOTA-15 Nonprofit Kft.	n.a.	24	2+lesz	Volt Neptun kert. A Palota 15 kezdeményezésére és szervezésében, kivitelezésében készült kert.
28	Zöldpalota kert	15	XV. Nyírpalota utca 79 a-d és 105-111. között	elővárosi, lktp	2014		önk	önk	PALOTA-15 Nonprofit Kft.	n.a.	15	4+0/0	A Palota 15 kezdeményezésére és szervezésében, kivitelezésében készült kertek.
29	Kórákás parki kert	15	XV. Kórákás park 35. szám mögött	elővárosi, lktp	2014		önk	önk	PALOTA-15 Nonprofit Kft.	n.a.	24	2+0/0	A Palota 15 kezdeményezésére és szervezésében, kivitelezésében készült kert.
30	n.a.	15	XV. Nyírpalota utca 80. számú ház mögött	elővárosi, lktp	2016		önk	önk	PALOTA-15 Nonprofit Kft.	n.a.	24	x	A Palota 15 kezdeményezésére és szervezésében, kivitelezésében készült kert.

Projekt	Kerület	Cím	Városi zóna, beépítés	Nyitás	Zárás	Kezdeményezés, Szervezés	Telek tulajdonos	Tervezés	Telek m ²	Ágyás szám	Kérdőív	Jellemzés	
31	KALOT kert	16	XVI. Zsemlékes út 80. számmal szemben	elővárosi, csh	2012	civil	KALOT	n.a.	n.a.	15	x	Saját zöldség termelése és a kiskertművelés újra meghonosítása a cél. A közösség már meg volt.	
32	Ibolyás Kert	17	XVII. Naplás út 62.	átmeneti, int	2015	KÉK	önk	n.a.	n.a.	n.a.	x	Gyurkovics Tibor Ált. Iskola kertje. Telekom Vivicittá futás nyertese, támogatás iskolai közösségi kert létrehozására	
33	Lőrinci Kertelő (Agora)	18	XVIII. Dolgozó út	elővárosi, lktp	2014	civil	önk	Illyés Zsuzsa, Vágvölgyi Erika	1400	35	lesz	TÉR_KÖZ pályázat.	
34	Lakatos lakótelep 2. kertje	18	n.a.	átmeneti, lktp	2016 terv	civil	önk	Vágvölgyi Erika	n.a.	n.a.		TÉR_KÖZ pályázatra akarták, de értelmetlen lakossági ellenállás miatt nem adták be.	
35	Első Kispesti Kert	19	XIX. Irányi Dániel – Bem József utca sarok	átmeneti, lktp	2012	VKE	önk	BCE, Jánosi Dóra, Kristály Anikó Szabó Ágnes	926	26	17	Beérett kert, jó telepítés.	
36	Zengő Kert	19	XIX. Zengő utca – Kasza utca sarok	elővárosi, lktp	2014	VKE	önk	Brázainé B. Á. Tácia	1015	25	2+0/0	Élmunkás úti tisztviselő lakótelep	
37	Árnyas Kert	19	XIX. Eötvös-Kosárfonó utcák közötti rész	átmeneti, lktp	2015	VKE	önk	Brázainé B. Á. Tácia	1213	29	x	Volt KRESZ-park területén	
38	Aranykatica Kert	19	XIX: Arany János – Dobó Katica utca	átmeneti, lktp	2013	VKE	önk	Brázainé B. Á. Tácia	1024	26	5+0/0	Kispesti lakótelep szélén, a Wekerle telep szomszédságában	
39	Lázár utcai iskola kertje	20	XX. Lázár utca 20.	elővárosi, csh	2015	KÉK	önk	n.a.	n.a.	n.a.	x	Lázár Vilmos Ált. Iskola kertje. Telekom Vivicittá futás nyertese, támogatás iskolai közösségi kert létrehozására	
40	Cinege Községi Kert	22	XXII. Barackos út 26.	elővárosi, csh	2013	2015	civil	önk	n.a.	n.a.	n.a.	x	Fiatalok a Magyar Vidékért alapítvány szervezésében. Budatétény kertváros, Önkormányzati terület volt dirigálni akart.
41	Első Budafoki v Parti Kert	22	XXII. Leányka u. 60.	elővárosi, bm	2013	civil	céges	n.a.	n.a.	n.a.	1+0/0	Működtető Doktor Natúr Sziget Kft.	
42	Dorottya kert	23	XXIII. Nyír utca 121-123.	elővárosi, beépítetlen	2017	civil	n.a.	n.a.	n.a.		x	Átalakuló közösségek, Jószomszédok Egyesület. Soroksári közösségi kert	
43	Szélrózsa Kert		Szentendre, Püspökmajor, Fehérvíz utca	lktp	2015	VKE	önk	Reith Anita	985	28		Bár nem budapesti, de vonzáskörzet.	

Rövidítések: ekl= eklektikus épületállomány; lktp= lakótelep; csh = családi házas beépítés; bm = barnamezős, volt ipari; int= intézményi; KÉK = Kortárs Építészeti Központ; VKE = Városi Kertek Egyesület

Melléklet 2 Kérdőíves felmérés

A kérdőívek lekérdezését 2017. november elején, a közösségi kertek évadzárása után zártam le, ezt követően készült el a kérdőívek teljes elemzése.

6. ábra A budapesti közösségi kertek kérdőíves vizsgálata, az ágyásszámmal összefüggésben (Fácányi, Zs. 2017.)

BUDAPESTI KÖZÖSSÉGI KERTEK FELMÉRÉSE

Kérdőív a közösségi kertek résztvevőinek

Fáczányi Zsuzsanna

Kitöltés dátuma:

Kedves Kitöltő!

Köszönöm, hogy időt szakít a kérdőív kitöltésére!

A kitöltéssel Ön hozzájárul a budapesti közösségi kertek helyzetének felméréséhez. A vizsgálat egy **tájépítészeti doktori kutatás** keretén belül zajlik a **Szent István Egyetemen, a MTA Szociológiai Intézet és a Budapesti Műszaki Egyetem** közreműködésével. A kutatás elősegítheti a kertforma értékelését, eredményeinek népszerűsítését, fejlődési irányainak kutatását és esetleges negatív hatásainak feloldását. A kérdőív kitöltése anonim, a válaszadók e-mailcíme nem jut tudomásomra. A beérkező válaszokat és adatokat csakis kizárólag statisztikai elemzés céljából kívánom felhasználni. A kérdőív megválaszolása **15-20 percet** vesz igénybe.

Fáczányi Zsuzsanna

I. KÖZELÍTÉS

1. Melyik kertközösség tagja? *

.....

2. Mikor csatlakozott ehhez a kertközösséghez? *

Év, hónap:

3. Honnan kapta a döntő információt a csatlakozáshoz? *

(csak egyet jelöljön)

- Szomszéd
- Bölcsődei, óvodai, iskolai szülőtársak
- Munkahely
- Barátok
- Rokonok
- Szórólap
- Helyi újság
- Internet
- Facebook

Egyéb, éspedig:

4. Mielőtt megismerte ezt a kertet, hallott-e már korábban a közösségi kertekről? *

- Nem
- Igen, erről/ezekről:

.....

5. E közösségi kertészkedés előtt volt-e kertészeti tapasztalata? *

(többet jelölhet)

- Nem volt
 Szüleim kertjéből
 Hétfégi ház kertjéből
 Mostani lakóhelyem kertjéből
 Korábbi lakóhelyem kertjéből
 Erkélyről, ill. függőfolyosóról
 Más közösségi kertből
 Barát/ismerős kertjéből

Egyéb, éspedig:

6. Miért fogott bele a közösségi kertészkedésbe? *

(minden sorban jelöljön egyet)

	Nem jellemző	Semleges	Jellemző
Csak kíváncsiságból.	☐	☐	☐
Tetszett a gondolat, hogy magam termelt zöldséget/gyümölcsöt ehetek.	☐	☐	☐
Azt gondoltam, hogy a kert anyagi megtakarítást jelent.	☐	☐	☐
Az új társaság miatt szerettem volna részt venni.	☐	☐	☐
A természet és a föld közelsége vonzott.	☐	☐	☐
Kevés más kültéri szabadidős lehetőség van a környéken.	☐	☐	☐
Azért, hogy a gyerekeket kertészkedni tanítsam.	☐	☐	☐
Környezet-tudatosságból.	☐	☐	☐
Reméltem, hogy ezzel otthonosabb lesz a környék.	☐	☐	☐
Tetszett, hogy egy területet sajátomként használhatok.	☐	☐	☐
Változatosságot reméltem a kerttől.	☐	☐	☐
Reméltem, hogy a gyerekek jó társaságban, biztonságban játszhatnak.	☐	☐	☐
Örültem az új elfoglaltságnak.	☐	☐	☐
Tetszett, hogy valamit létrehozunk, amire büszkék lehetünk.	☐	☐	☐

Egyéb, éspedig:

* Kötelező mezők

Oldal 2 / 15

7. Járt-e már más közösségi kertben? Ha igen, melyikben? *

- Nem
 Igen, ebben/ezekben a kertekben:

.....

II. A KERTBEN

8. Szokott-e jární kertgyűlésre? *

(egyet jelöljön)

- Mindegyiken ott vagyok
 Nagy részén ott vagyok
 Felén ott vagyok
 Néha elmegyek
 Még nem voltam
 Nem szokott lenni kertgyűlés

9. Gondoljon az július hónapra és jelölje be, hogy milyen gyakran ment ki a kertbe? *

(egyet jelöljön)

- Nem voltam júliusban
 Egyszer voltam júliusban
 2-3 alkalommal voltam júliusban
 1-szer hetente
 2-3-szor hetente
 4-5-ször hetente
 Naponta jártam

10. Júliusban egy alkalommal átlagosan hány órát töltött a kertben? *

(egyet jelöljön)

- 1-nél kevesebbet
 1-2 órát
 2-3 órát
 3-4 órát
 4 óránál többet

11. Júliusban melyik napszakban volt legtöbbször a kertben? *

(egyet jelöljön)

- Reggel
 Délelőtt
 Ebéidőben

Oldal 3 / 15

* Kötelező mezők

- Délután
 Este
 Változó

12. Mekkora az ágyása? *

13. Egyedül műveli ezt az ágyást? *

- Igen
 Nem

14. Ha többen művelik, kérem, jelölje meg kikkel!

(soronként legfeljebb egyet jelöljön)

	1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	4 főnél több
10 év alatti gyerek	☐	☐	☐	☐	☐
10-18 év közötti gyerek	☐	☐	☐	☐	☐
30 év alatti felnőtt	☐	☐	☐	☐	☐
30-50 év közötti felnőtt	☐	☐	☐	☐	☐
50-60 év közötti felnőtt	☐	☐	☐	☐	☐
60 év felett	☐	☐	☐	☐	☐

15. Van-e tisztsége a kertben? *

- Nincs tisztségem
 Kertvezető
 Kertpénztáros
 Kertészeti tanácsadó
 Fűszerkertés
 Komposztmester
 Ezermester

Egyéb, éspedig:

16. Hogyan tart leginkább kapcsolatot a kertközösséggel? *

(egyet jelöljön)

- Nem tartok kapcsolatot
 E-mail-en
 Telefonon
 Facebook-on
 Személyesen
 Valakin keresztül
 Hirdetőtáblán
 Kertgyűlésen

* Kötelező mezők

Oldal 4 / 15

Egyéb, éspedig:

17. Mely állítások jellemzőek most leginkább a kert-közösségükre! *

(legfeljebb 3-at jelöljön)

- Hozzám hasonló emberek alkotják
 Sokszínű, különböző háttérű emberek alkotják
 Nincsenek rossz emberek
 Összetartó közösség
 Barátságok alakultak, de nem összetartó közösség
 Mindenki magának kertészkedik, nem jellemző a barátkozás

Egyéb, éspedig:

18. Kiket látna még szívesen a kertjében kerttagként? *

(legfeljebb 5-öt jelöljön)

- Hozzám hasonlókat
 Gyerekeket
 Fiatalokat
 Itt élő külföldieket
 Nálam gazdagabbakat
 Nálam szegényebbeket
 A környező házak lakóit
 A város más részén lakókat
 Nyugdíjasokat
 Kismamákat
 Munkanélkülieket
 Fogytékosokat

Egyéb, éspedig:

19. Szokott-e a kertközösség nyilvános programokat szervezni? Ha igen, milyen jellegűeket? *

- Nem tudom
 Nem
 Igen, például:

20. Az arrajárók milyen véleménnyel vannak a kertről leginkább? *

(legfeljebb kettőt jelöljön)

- Nem tudom
 Érdeklődőek, kíváncsiak
 Tetszik nekik a kert és megkérdezik, hogyan lehetnének ők is kerttagok
 Dicsérik a kertet
 Ellenzik, amiért csak mi használhatjuk a területet

Egyéb, éspedig:

Oldal 5 / 15

* Kötelező mezők

21. A kertben milyen gyakran vannak konfliktusok? **(minden sorban jelöljön egyet)*

	Soha	Ritkán	Gyakran
A közös döntések meghozatalánál	☐	☐	☐
Anyagi kérdésekben	☐	☐	☐
Termesztési szokásokról	☐	☐	☐
A növényvédelem kérdéseiben	☐	☐	☐
A locsolásról	☐	☐	☐
A közös kert-részeket illetően	☐	☐	☐
A közös pihenőrészt illetően	☐	☐	☐
Közös szerszámok, eszközök ügyében	☐	☐	☐
Lopás gyanúja miatt	☐	☐	☐
Elhanyagolt ágyás miatt	☐	☐	☐

Egyéb, éspedig:

22. És milyen gyakori a konfliktus... **(minden sorban jelöljön egyet)*

	Soha	Ritkán	Gyakran
... azokkal, akiknek nem sikerült bekerülniük?	☐	☐	☐
... a szomszédos házakban lakókkal?	☐	☐	☐
... a kutyát sétáltatókkal?	☐	☐	☐
... összejöveteleik zajossága miatt?	☐	☐	☐
... tűzrakás miatt?	☐	☐	☐
... a betévedő látogatók miatt?	☐	☐	☐
... külső lopás gyanúja miatt?	☐	☐	☐

Egyéb miatt, éspedig:

23. Az alábbiak közül mi jellemző Önre? **(legfeljebb 5-öt jelöljön)*

* Kötelező mezők

Oldal 6 / 15

- Amikor a kertben dolgozom, szívesen beszélgetek az érdeklődőkkel.
- A kertben szívesen beszélgetek a többi kertésszel.
- Amikor a kertben vagyok, leginkább csendben kertészkedek.
- A kertben gyerekekre/unokára figyelek.
- Szívesen találkozom/találkoznék másik közösségi kert tagjával.
- Sokat mesélek a kertemről az ismeretségi körömben.
- Örülök, ha kertészeti tanácsot adhatok valakinek.
- Közös programokon szívesen veszek részt.
- Szívesen megyek a kertbe, amikor sokan vannak.
- Szívesen megyek a kertbe, amikor kevesen vannak.

24. Mennyire jellemző a kerttagokra, kertközösségre, hogy... **(minden sorban jelöljön egyet)*

	Nem jellemző	Semleges	Jellemző
... esőben is lemennék a kertbe, ha lenne fedett terület.	☐	☐	☐
... rossz időben máshol találkozunk.	☐	☐	☐

25. Előfordult-e a kertben, hogy ellopták a termését? *

- Nem
- Igen, egyszer
- Igen, többször

III. A KERTEN KÍVÜL**26. Tagja-e a kertközösségen kívül további kis-közösségnek? ***

- Nem
- Igen

27. Ha igen, melyek ezek?

- Civil szervezet
- Egyházi gyülekezet
- Klub/tematikus kör

Egyéb, éspedig:

28. Hol szoktak a legtöbbet találkozni?*(legfeljebb kettőt jelöljön)*

- Oktatási intézményben
- Kulturális intézményben

Oldal 7 / 15

* Kötelező mezők

- Gyülekezeti helyiségben
 Cukrászdában
 Presszóban, kocsmában
 Bevásárlóközpontban
 Magánlakásban

Egyéb, éspedig:

29. Milyen gyakorisággal szokott általában az alábbiakkal összejárni? *

(minden sorban jelöljön egyet)

	Ritkábban, mint havonta	Havonta	Havonta kétszer	Hetente	Hetente többször
Rokonokkal	☐	☐	☐	☐	☐
Barátokkal	☐	☐	☐	☐	☐

30. Leginkább hol szokta barátaival a szabadidejét eltölteni? *

(legfeljebb 4-et jelöljön)

- Városi köztéren
 Közparkban
 Erdőben
 Duna-parton
 Közösségi kertben
 Cukrászdában
 Presszóban, kocsmában
 Bevásárlóközpontban, piacon
 Kulturális intézményben
 Sportlétesítményben
 Rendezvényeken
 Magánlakásban

Egyéb, éspedig:

31. Hány embert ismer név szerint az alábbi helyeket *

(minden sorban jelöljön egyet)

	5-nél kevesebb	5-10	10-15	15-20	20-nál több	Senkit
Az épületben, amelyben lakik (az Önnel egy háztartásban lévőkön kívül)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Szomszédos épületekben	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A közösségi kertben	☐	☐	☐	☐	☐	☐

* Kötelező mezők

Oldal 8 / 15

32. Hány embert ismer még látásból (szoktak egymásnak köszönni)? *

(minden sorban jelöljön egyet)

	5-nél kevesebb	5-10	10-15	15-20	20-nál több	Senkit
Az épületben, amelyben lakik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Szomszédos épületekben	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A közösségi kertben	☐	☐	☐	☐	☐	☐

33. Mit gondol, amióta a közösségi kert tagja lett, szívesebben ismerkedik-e másokkal? *

- Nem
 Igen

34. Ha igen, mi jellemzi leginkább új ismerőseit/barátaikat?

(legfeljebb 3-at jelöljön)

- A közösségi kertünk tagjai
 A közösségi kertünk vendégei, látogatói
 Nem a közösségi kertbe járók, de itt laknak a környéken
 Más közösségi kertek tagjai
 Nem kert-tagok, de szeretnek kertészkedni
 Nincsenek kapcsolatban a kertészkedéssel
 Szomszédok

Egyéb, éspedig:

35. Milyen kültéri tevékenység jellemző Önre a városban a kertészkedésen kívül? *

(legfeljebb 3-at jelöljön)

- Szabadidő sportok
 Játszóter
 Piknik
 Kerthelyiségben üldögélés
 Kutyasétáltatás
 Séta városias környezetben
 Séta zöld környezetben
 Rendezvényekre látogatása
 Egyik sem

Egyéb, éspedig:

36. Mire használják az itt lakók a lakókörnyezetükben lévő szabad zöldfelületeket? *

(legfeljebb 3-at jelöljön)

- Nem tudom
 Nincsenek szabad zöldfelületek a környéken

Oldal 9 / 15

* Kötelező mezők

- Nem használják
- Kutya-sétáltatás
- Sportolás, játék
- Sétálás
- Piknikezés
- Találkozóhelyként
- Parkolás
- Bulizás
- Életvitelszerű tartózkodás

Egyéb, éspedig:

37. Kik használják a kutyatartókon kívül jellemzően a lakókörnyezete szabad zöldfelületeit? *
(legfeljebb 3-t jelöljön)

- Gyerekek felnőttel
- Gyerekek felnőtt nélkül
- Fiatalok
- Középkorúak
- Nyugdíjasok
- Nem tudom
- Nem használják

IV. A KERTÉSZ

38. Hogyan megy leggyakrabban a közösségi kertbe? *
(egyet jelöljön)

- Gyalog
- Kerékpárral
- Tömegközlekedéssel
- Motorral/Autóval

39. Hol lakik? *

- A kert közvetlen szomszédságában
- 5-10 percre gyalog a kerttől
- 10-20 percre gyalog a kerttől
- Több mint 30 percre gyalog a kerttől
- Tömegközlekedéssel vagy autóval több, mint 30 perc a kerttől
- Még messzebb

* Kötelező mezők

Oldal 10 / 15

40. Hány emeletes épületben lakik? *

- Földszintes
- 1 emeletes
- 2 emeletes
- 3 emeletes
- 4 emeletes
- 5-10 emeletes
- 10-nél több emeletes

41. Milyen jellegű épületben lakik? *

- Családi ház
- Sorház
- Lakópark
- Többlakásos ház kerttel
- Többlakásos ház kert nélkül
- Belvárosi körfolyosós bérház, utcai lakás
- Belvárosi körfolyosós bérház, udvari lakás
- Belvárosi egyéb bérház
- Lakótelep, panel
- Lakótelep, nem panel

42. Gyerekkorában hol lakott leghosszabban? *
(egyet jelöljön)

- Itt nőttem fel
- Budapesten, lakótelepen
- Budapesten, társasházban
- Budapesten, családi házban
- Budapesten, sorházban
- Vidéki városban, lakótelepen
- Vidéki városban, társasházban
- Vidéki városban, családi házban
- Vidéki városban, sorházban
- Falun

Egyéb, éspedig:

43. Ha nem a mostani lakásban nőtt fel, mikor költözött ide?
.....

44. Hány négyzetméteres lakásban lakik? *
.....

Oldal 11 / 15

* Kötelező mezők

45. Tartozik a lakásához erkély? *

- Nem
 Igen

46. Van-e Önnek, vagy a családjának hétfélig háza/nyaralója? *

- Nincs
 Van

47. Ha nem egyedül lakik egy háztartásban, jelölje be, kikkel!

(soronként legfeljebb egyet jelöljön)

	1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	4 főnél több
10 év alatti gyerek	☐	☐	☐	☐	☐
10-18 év közötti gyerek	☐	☐	☐	☐	☐
30 év alatti felnőtt	☐	☐	☐	☐	☐
30-50 év közötti felnőtt	☐	☐	☐	☐	☐
50-60 év közötti felnőtt	☐	☐	☐	☐	☐
60 év felett	☐	☐	☐	☐	☐

48. Önnek van kutyája? *

- Nincs
 Van

49. Az elmúlt évben elutazott-e egy hétnél hosszabb időre pihenni? *

- Nem
 Igen, belföldre
 Igen, külföldre

50. Legmagasabb végzettsége? *

- 8 általánosnál kevesebb
 8 általános
 Szakiskola
 Érettségi
 Felsőfokú végzettség

51. Fő tevékenysége szerint Ön hová sorolható? *

- Alkalmazott
 Vállalkozó
 Alkalmi munkát vállaló

* Kötelező mezők

Oldal 12 / 15

- Munkanélküli
 Nyugdíjas
 Főállású anya/apa
 Tanuló

Egyéb, éspedig:

52. Az alábbiak közül mi jellemző az Ön háztartására? *

- Jól kijövök/kijövünk a fizetésből, félre is tudok/tudunk rakni
 Kijövök/kijövünk a fizetésből
 Szűkösen jövök/jövünk ki a fizetésből
 Nem jövök/jövünk ki a fizetésből, anyagi segítségre szorulok/szorulunk

53. Melyik évben született? *

54. Lakhelyének irányítószáma? *

55. Neme? *

- Nő
 Férfi

V. VÉLEMÉNY

56. Mit szeret a lakókörnyezetben? *

.....
.....
.....

57. Mit nem szeret a lakókörnyezetében? *

.....
.....
.....

58. Közel lakik a közösségi kerthez (gyalog 15 percen belül)? *

- Nem
 Igen

Oldal 13 / 15

* Kötelező mezők

59. Amennyiben igen, otthonosabb lett-e a környék, mióta tagja a közösségi kertnek?

- Nem
 Igen

60. Mi a közösségi kertészkedés Ön számára legfontosabb haszna? *

.....

61. Jobban kötődik a közösségi kert környezetéhez, mióta kertészkedik? *

- Nem
 Igen

62. Gondolt-e arra, hogy abbahagyja a közösségi kertészkedést? *

- Nem
 Igen, egy hónapon belül abbahagyom
 Igen, az év végén abbahagyom
 Nem tudom

63. Ha igen, miért?

.....

64. Mit szeretne termeszteni az ágyásában/ágyásukban idén? *

☐ Paradicsom	☐ Paprika	☐ Uborka
☐ Zeller	☐ Sárgarépa	☐ Gyökér
☐ Pasztinák	☐ Krumpli	☐ Padlizsán
☐ Cukkini	☐ Bab	☐ Sütőtök
☐ Főzőtök	☐ Mangold	☐ Sóska
☐ Spenót	☐ Rebarbara	☐ Torma
☐ Káposzta	☐ Kelkáposzta	☐ Karfiol
☐ Brokkoli	☐ Kelbimbó	☐ Hagyma
☐ Fokhagyma	☐ Saláta	☐ Borsó
☐ Karalábé	☐ Eper	☐ Málna
☐ Szeder	☐ Ribizli	☐ Dinnye
☐ Kukorica	☐ Retek	☐ Spárga
☐ Cékla	☐ Fűszernövény	☐ Virág

Egyéb, éspedig:

.....

* Kötelező mezők

Oldal 14 / 15

65. Mit termesztenek a közös területeken? *

.....

66. Mennyire elégedett a közösségi kerttel? *

- Még nincs elég tapasztalatom
 Egyáltalán nem vagyok elégedett
 Van, ami tetszik, van, ami nem
 Rendben van így
 Nagyon elégedett vagyok

67. Változtatna-e valamit a közösségi kertben? *

- Nem
 Igen, éspedig:

.....

68. Volna-e Ön szerint segítségre, támogatásra szüksége a kertjüknek, és ha igen, milyen jellegűre? *

- Nincs szükség segítségre, támogatásra.
 Igen, szükség van, éspedig:

.....

Köszönöm, hogy segítette munkámat! Amennyiben további közlendője, véleménye van, írja le!

.....

Oldal 15 / 15

* Kötelező mezők

A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS KIÉRTÉKELÉSÉNEK LÉNYEGES ELEMEI

Kérdőíves vizsgálattal felmért budapesti közösségi kertek

		Frequency (válaszok)	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Albertfalvai Kert	9	6,2	6,3	6,3
	Apollón Kert	4	2,7	2,8	9,0
	Aranykatica Kert	5	3,4	3,5	12,5
	Árnyas Kert	9	6,2	6,3	18,8
	Békási Kert	13	8,9	9,0	27,8
	Csárda utcai Kert	1	,7	,7	28,5
	Első Budafoki K.	1	,7	,7	29,2
	Első Kispesti K.	17	11,6	11,8	41,0
	Grundk3rt	8	5,5	5,6	46,5
	IBIS Kert	8	5,5	5,6	52,1
	Kelenkert	7	4,8	4,9	56,9
	Kisdiófa Kert	10	6,8	6,9	63,9
	Kórákás parki K.	2	1,4	1,4	65,3
	Leonardo Kert	1	,7	,7	66,0
	Lőrinci Kertelő	12	8,2	8,3	74,3
	Nyírpalota Kert	4	2,7	2,8	77,1
	Örmezei Kert	17	11,6	11,8	88,9
	Szélrózsa Kert	3	2,1	2,1	91,0
	n. azonosítható	1	,7	,7	91,7
	Zengő Kert	2	1,4	1,4	93,1
Zöldpalota Kert	5	3,4	3,5	96,5	
Zug-kert	5	3,4	3,5	100,0	
Total	144	98,6	100,0		
Missing	System	2	1,4		
	Total	146	100,0		

Legmagasabb végzettsége?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	8 általános	3	2,1	2,1	2,1
	szakiskola	7	4,8	4,9	6,9
	érettségi	47	32,2	32,6	39,6
	felsőfokú	87	59,6	60,4	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

Neme?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	férfi	32	21,9	22,2	22,2
	nő	112	76,7	77,8	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

Honnan kapta a döntő információt a csatlakozáshoz?

		Frequency (válaszok)	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	személyes forrás	62	42,5	43,1	43,1
	szórólap	24	16,4	16,7	59,7
	helyi újság	13	8,9	9,0	68,8
	internet	16	11,0	11,1	79,9
	egyéb	29	19,9	20,1	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
	Total	146	100,0		

E közösségi kertészkedés előtt volt-e kertészeti tapasztalata?

Nem volt

		Frequency (válaszok)	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	110	75,3	76,4	76,4
	igen	34	23,3	23,6	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

Szüleim kertjéből

Valid	nem	69	47,3	47,9	47,9
	igen	75	51,4	52,1	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

Gyerekkorában hol lakott leghosszabban?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	itt	11	7,6	7,9	7,9	
	Budapest lakótelep	26	18,1	18,7	26,6	
	Budapest társasház	19	13,2	13,7	40,3	
	Budapest családi ház	6	4,2	4,3	44,6	
	Budapest sorház	2	1,4	1,4	46,0	
	vidéki város lakótelep	5	3,5	3,6	49,6	
	vidéki város társasház	9	6,3	6,5	56,1	
	vidéki családi ház	40	27,8	28,8	84,9	
	vidéki város sorház	3	2,1	2,2	87,1	
	falun	18	12,5	12,9	100,0	
	Total	139	96,5	100,0		
	Missing	System	5	3,5		
	Total		144	100,0		

Hányan művelik az ágyást válaszadóval együtt?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 fő	49	33,6	34,0	34,0
	2 fő	34	23,3	23,6	57,6
	3 fő	27	18,5	18,8	76,4
	4 fő	20	13,7	13,9	90,3
	5 fő	12	8,2	8,3	98,6
	6 fő	2	1,4	1,4	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

**Mi volt a kezdeti motiváció?
Tetszett a gondolat, hogy magam termelt zöldséget/gyümölcsöt ehettek.**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem jellemző	3	2,1	2,1	2,1
	semleges	6	4,1	4,2	6,3
	jellemző	135	92,5	93,8	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Azt gondoltam, hogy a kert anyagi megtakarítást jelent.					
Valid	nem jellemző	84	57,5	58,3	58,3
	semleges	43	29,5	29,9	88,2
	jellemző	17	11,6	11,8	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Az új társaság miatt szerettem volna részt venni.					
Valid	nem jellemző	27	18,5	18,8	18,8
	semleges	47	32,2	32,6	51,4
	jellemző	70	47,9	48,6	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
A természet és a föld közelsége vonzott.					
Valid	nem jellemző	13	8,9	9,0	9,0
	semleges	33	22,6	22,9	31,9
	jellemző	98	67,1	68,1	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Kevés más kültéri szabadidős lehetőség van a környéken.					
Valid	nem jellemző	59	40,4	41,0	41,0
	semleges	41	28,1	28,5	69,4
	jellemző	44	30,1	30,6	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Azért, hogy a gyerekeket kertészkedni tanítsam.					
Valid	nem jellemző	56	38,4	38,9	38,9
	semleges	23	15,8	16,0	54,9
	jellemző	65	44,5	45,1	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Környezet-tudatosságból.					
Valid	nem jellemző	14	9,6	9,7	9,7
	semleges	44	30,1	30,6	40,3
	jellemző	86	58,9	59,7	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Reméltem, hogy ezzel otthonosabb lesz a környék.					
Valid	nem jellemző	28	19,2	19,4	19,4
	semleges	44	30,1	30,6	50,0
	jellemző	72	49,3	50,0	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

Tetszett, hogy egy területet sajátomként használhatok.					
Valid	nem jellemző	20	13,7	13,9	13,9
	semleges	31	21,2	21,5	35,4
	jellemző	93	63,7	64,6	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Változatosságot reméltem a kerttől.					
Valid	nem jellemző	22	15,1	15,3	15,3
	semleges	41	28,1	28,5	43,8
	jellemző	81	55,5	56,3	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Reméltem, hogy a gyerekek/unokák jó társaságban, biztonságban játszhatnak.					
Valid	nem jellemző	59	40,4	41,0	41,0
	semleges	33	22,6	22,9	63,9
	jellemző	52	35,6	36,1	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Tetszett, hogy valamit létrehozunk, amire büszkék lehetünk.					
Valid	nem jellemző	8	5,5	5,6	5,6
	semleges	13	8,9	9,0	14,6
	jellemző	123	84,2	85,4	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

Mi a közösségi kertészkedés Ön számára legfontosabb haszna? természettel való kapcsolat

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	116	79,5	80,6	80,6
	igen	28	19,2	19,4	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
közösségi élmény					
Valid	nem	86	58,9	59,7	59,7
	igen	58	39,7	40,3	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
kikapcsolódás					
Valid	nem	125	85,6	86,8	86,8
	igen	19	13,0	13,2	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
egészséges mozgás					
Valid	nem	132	90,4	91,7	91,7
	igen	12	8,2	8,3	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
termelés, megtermelt zöldség					
Valid	nem	97	66,4	67,4	67,4
	igen	47	32,2	32,6	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
gyerekek tanítása					
Valid	nem	133	91,1	92,4	92,4
	igen	11	7,5	7,6	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
sikerélmény					
Valid	nem	128	87,7	88,9	88,9
	igen	16	11,0	11,1	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Hasznos elfoglaltság, élmény, szórakozás					
Valid	nem	122	83,6	84,7	84,7
	igen	22	15,1	15,3	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

**Hány embert ismer név szerint az alábbi helyeken?
Az épületben, amelyben lakik (az Önnel egy háztartásban lévőkön kívül)**

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	senki	7	4,8	4,9	4,9
	5-nél kevesebb	35	24,0	24,3	29,2
	5-10 fő	49	33,6	34,0	63,2
	10-15 fő	21	14,4	14,6	77,8
	15-20 fő	10	6,8	6,9	84,7
	20-nál több	22	15,1	15,3	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Szomszédos épületekben					
Valid	senki	38	26,0	26,4	26,4
	5-nél kevesebb	54	37,0	37,5	63,9
	5-10 fő	28	19,2	19,4	83,3
	10-15 fő	10	6,8	6,9	90,3
	15-20 fő	6	4,1	4,2	94,4
	20-nál több	8	5,5	5,6	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
A közösségi kertben					
Valid	senki	2	1,4	1,4	1,4
	5-nél kevesebb	28	19,2	19,4	20,8
	5-10 fő	25	17,1	17,4	38,2
	10-15 fő	29	19,9	20,1	58,3
	15-20 fő	15	10,3	10,4	68,8
	20-nál több	45	30,8	31,3	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

Hány embert ismer még látásból? (szoktak egymásnak köszönni) Az épületben, amelyben lakik					
Valid	senki	4	2,7	2,8	2,8
	5-nél kevesebb	13	8,9	9,0	11,8
	5-10 fő	24	16,4	16,7	28,5
	10-15 fő	32	21,9	22,2	50,7
	15-20 fő	22	15,1	15,3	66,0
	20-nál több	49	33,6	34,0	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
Szomszédos épületekben					
Valid	senki	20	13,7	13,9	13,9
	5-nél kevesebb	39	26,7	27,1	41,0
	5-10 fő	27	18,5	18,8	59,7
	10-15 fő	23	15,8	16,0	75,7
	15-20 fő	18	12,3	12,5	88,2
	20-nál több	17	11,6	11,8	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		
A közösségi kertben					
Valid	senki	4	2,7	2,8	2,8
	5-nél kevesebb	12	8,2	8,3	11,1
	5-10 fő	26	17,8	18,1	29,2
	10-15 fő	30	20,5	20,8	50,0
	15-20 fő	17	11,6	11,8	61,8
	20-nál több	55	37,7	38,2	100,0
	Total	144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

Jobban kötődik a közösségi kert környezetéhez, mióta kertészkedik?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	37	25,3	25,7	25,7
	igen	107	73,3	74,3	100,0
Total		144	98,6	100,0	
Missing	System	2	1,4		
Total		146	100,0		

Amennyiben a kerthez közel lakik, otthonosabb lett-e a környék, mióta tagja a közösségi kertnek?

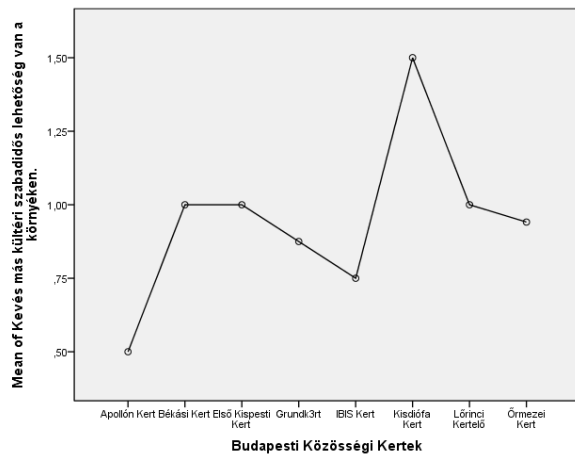
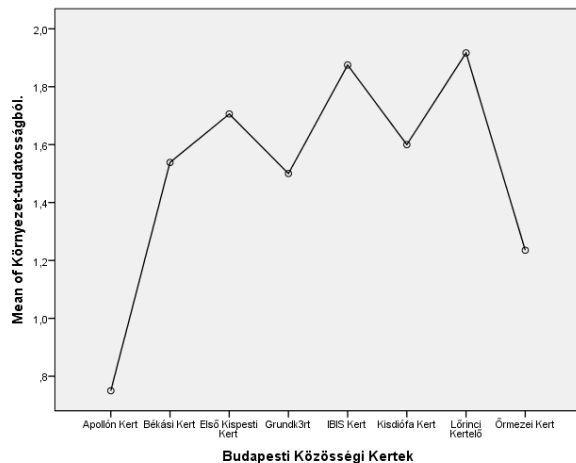
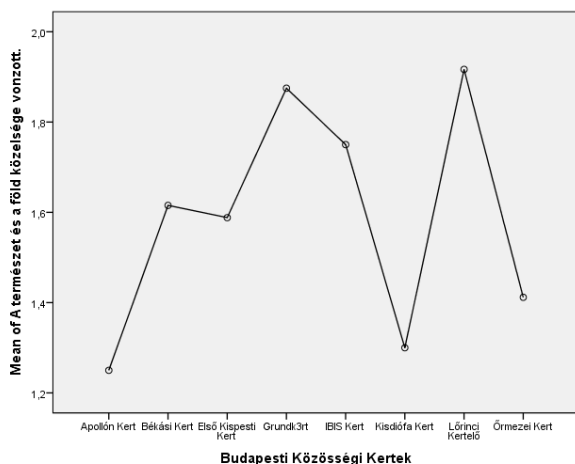
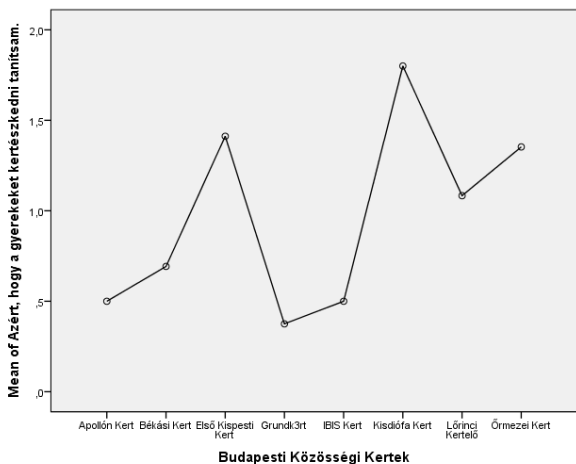
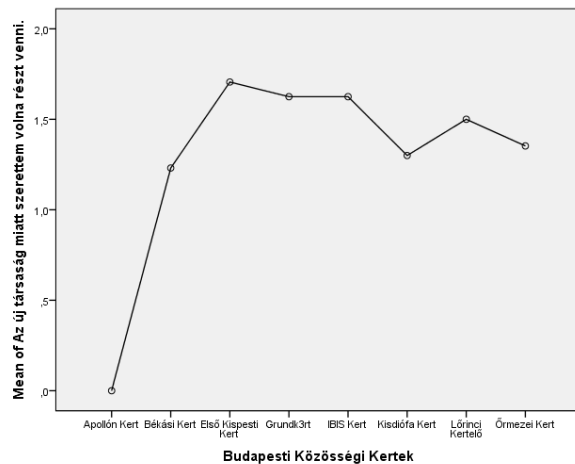
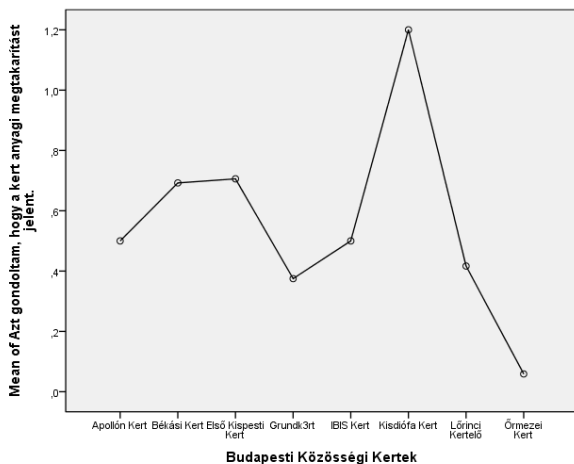
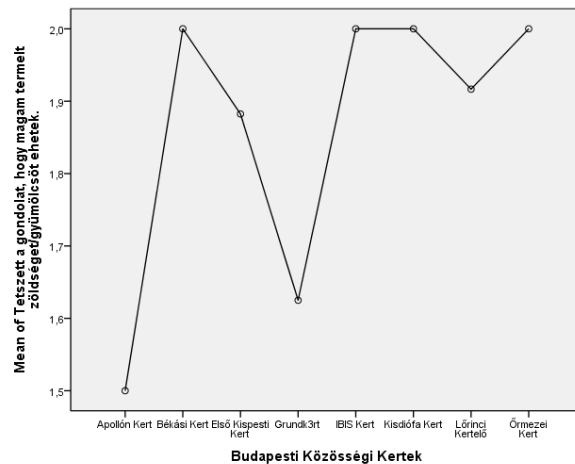
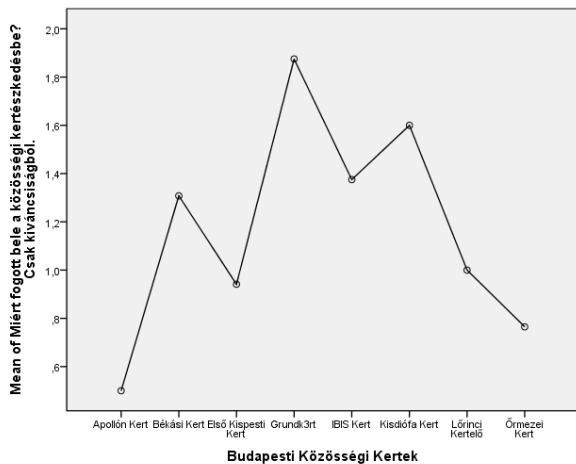
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	22	15,1	15,1	15,1
	igen	94	64,4	64,4	99,3
Total		146	100,0	100,0	100,0
Missing	System	1	,7	,7	100,0

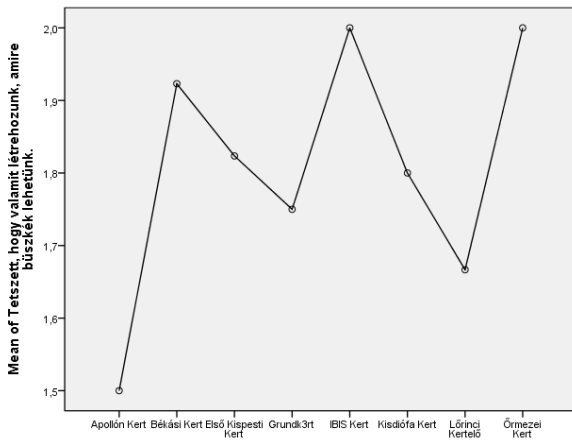
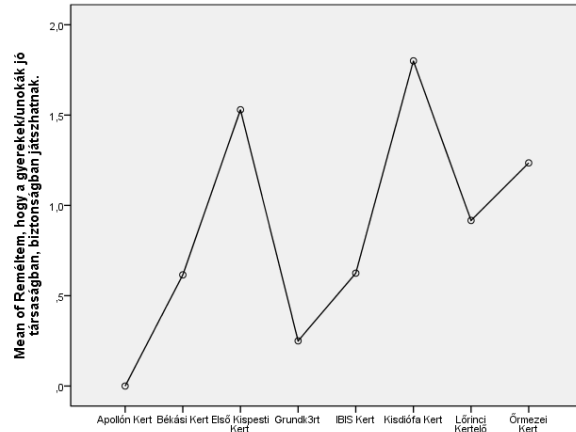
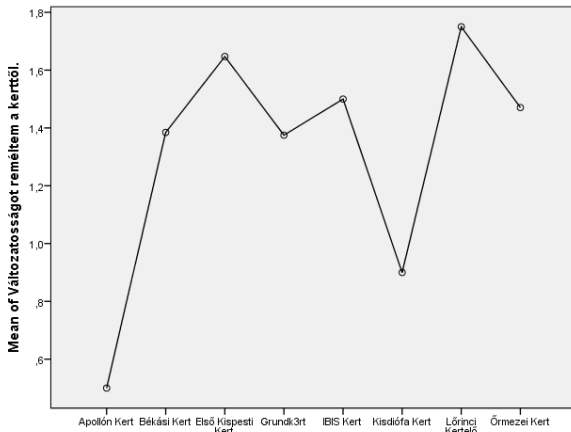
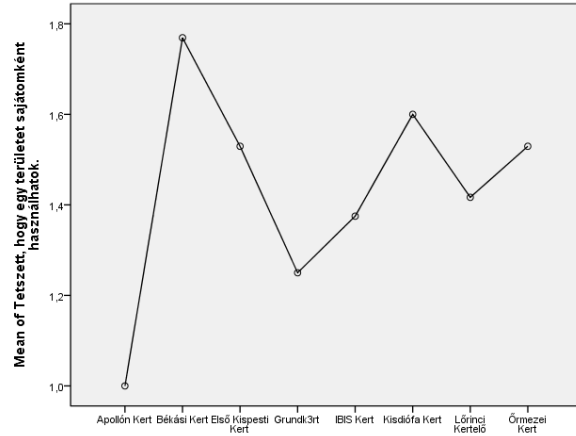
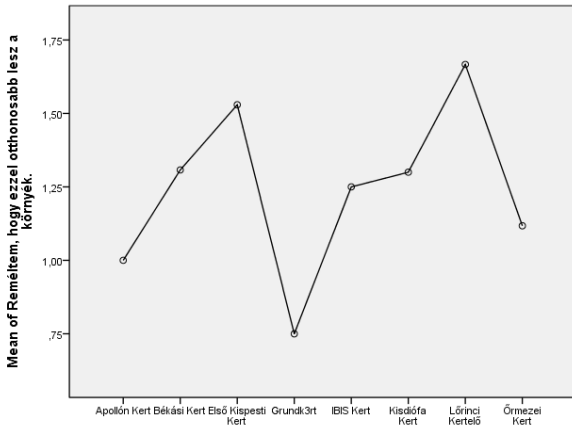
Gondolt-e arra, hogy abbahagyja a közösségi kertészkedést?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nem	131	89,7	91,6	91,6
	nem tudom	4	2,7	2,8	94,4
	igen, egyéb	7	4,8	4,9	99,3
	nem, egyéb	1	,7	,7	100,0
	Total	143	97,9	100,0	
Missing	System	3	2,1		
Total		146	100,0		

Esettanulmányként vizsgált budapesti közösségi kertek

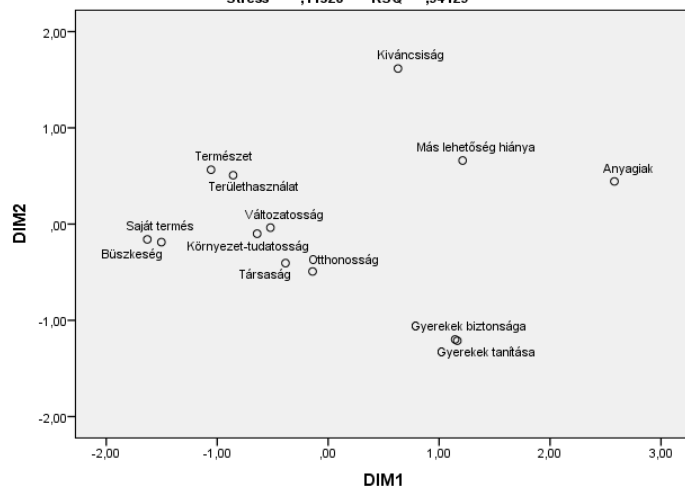
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Apollón Kert	4	4,5	4,5	4,5
	Békási Kert	13	14,6	14,6	19,1
	Első Kispesti Kert	17	19,1	19,1	38,2
	Grundk3rt	8	9,0	9,0	47,2
	IBIS Kert	8	9,0	9,0	56,2
	Kisdiófa Kert	10	11,2	11,2	67,4
	Lőrinci Kertelő	12	13,5	13,5	80,9
	Őrmezei Kert	17	19,1	19,1	100,0
	Total	89	100,0	100,0	

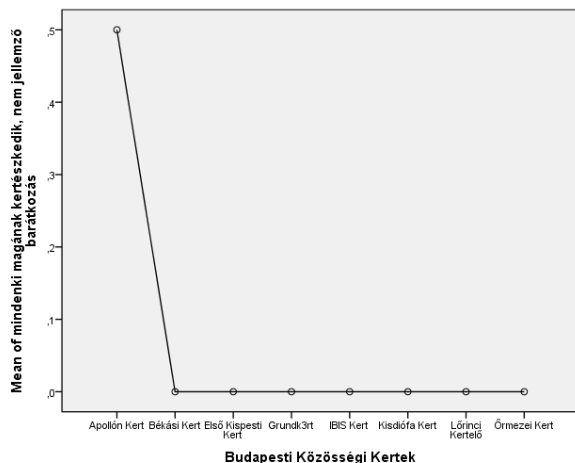
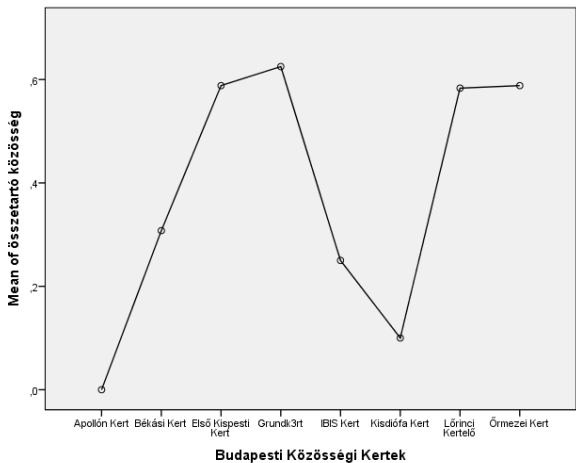
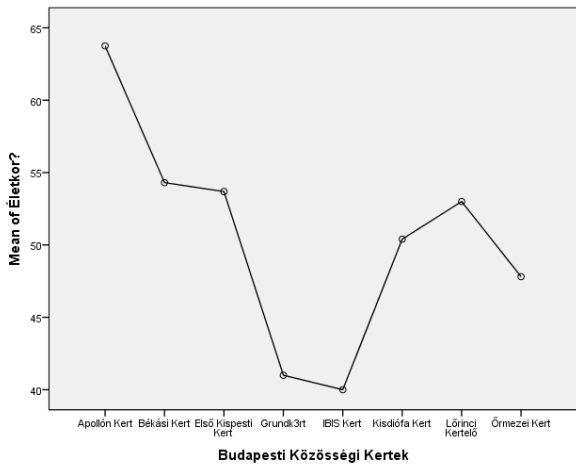
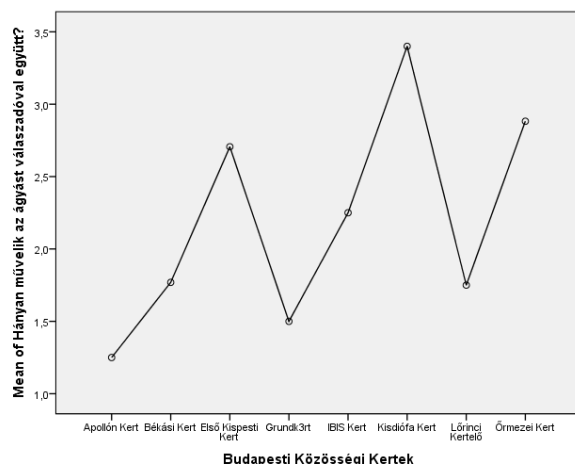
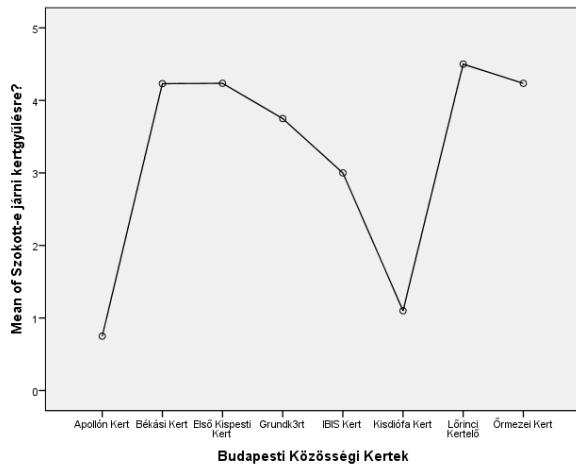
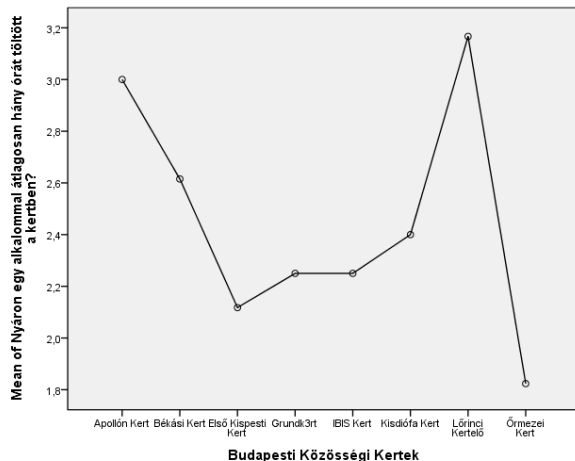
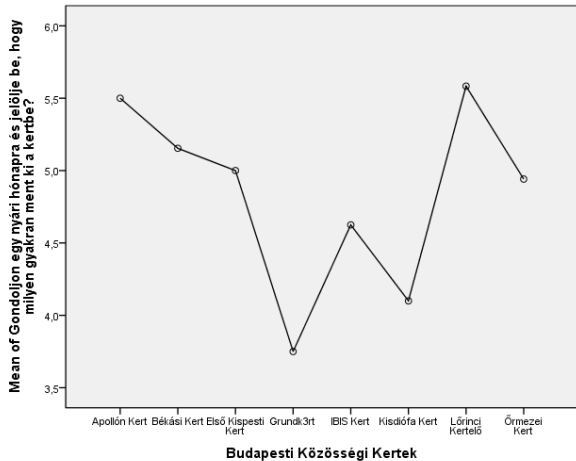

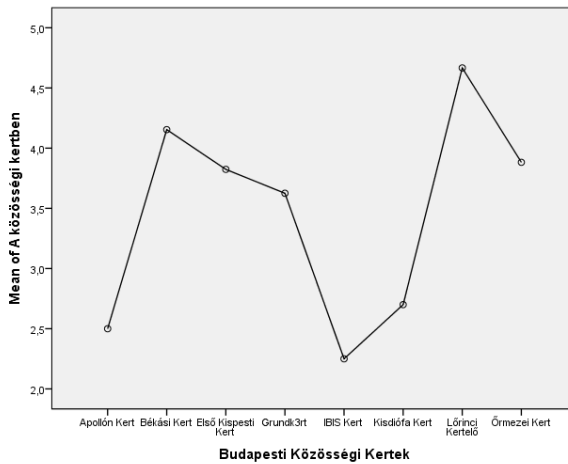
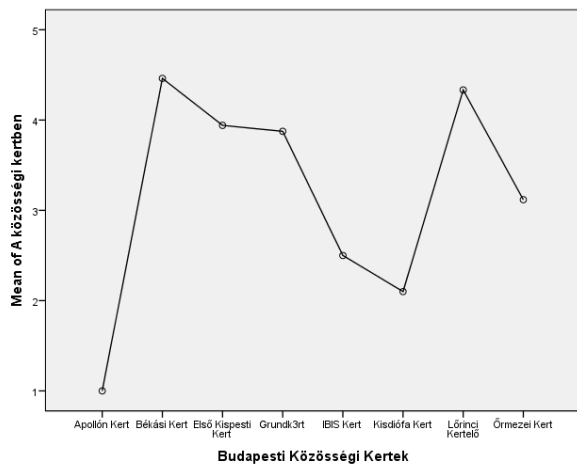
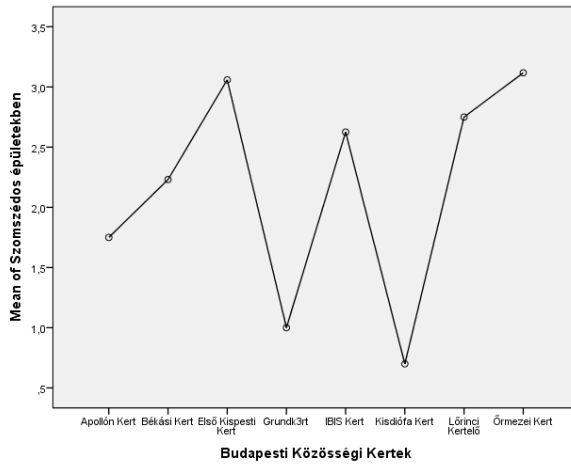
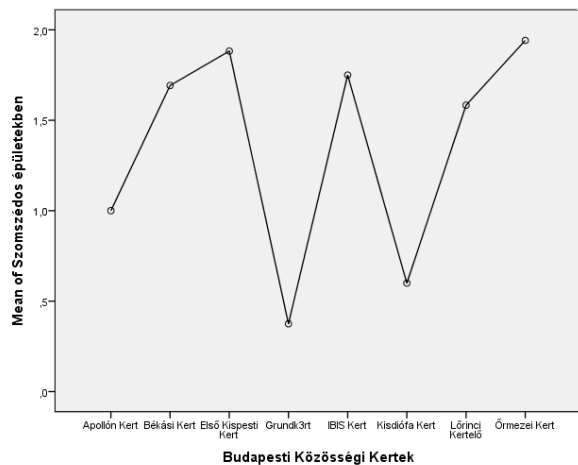
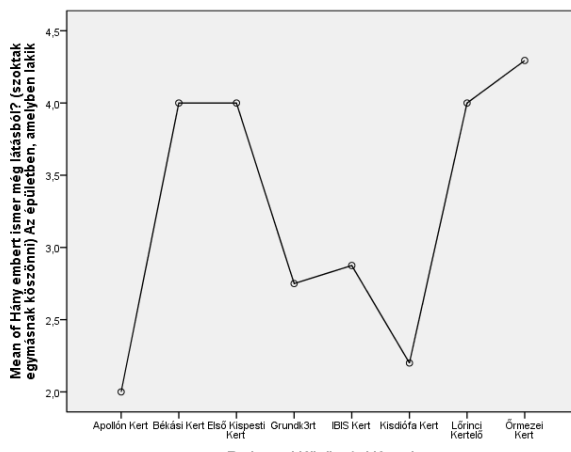
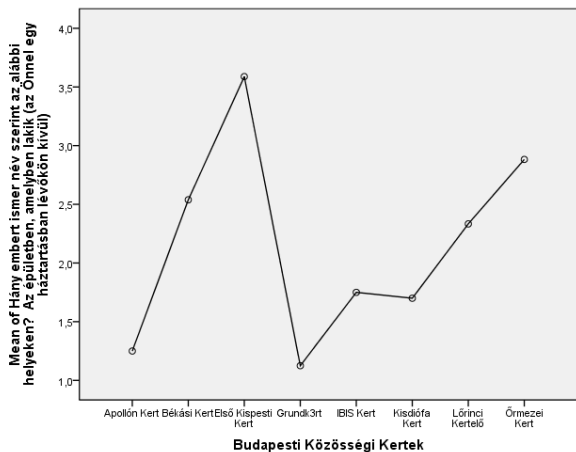
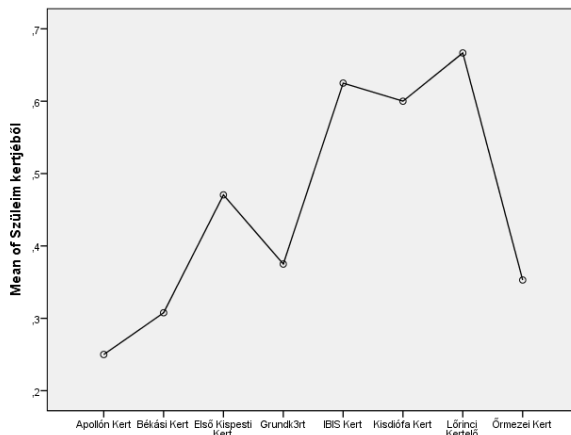
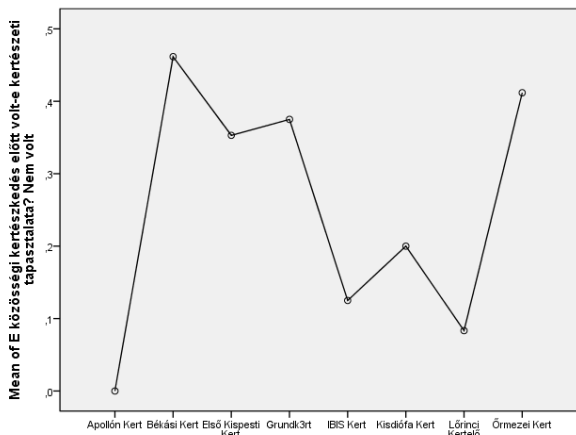

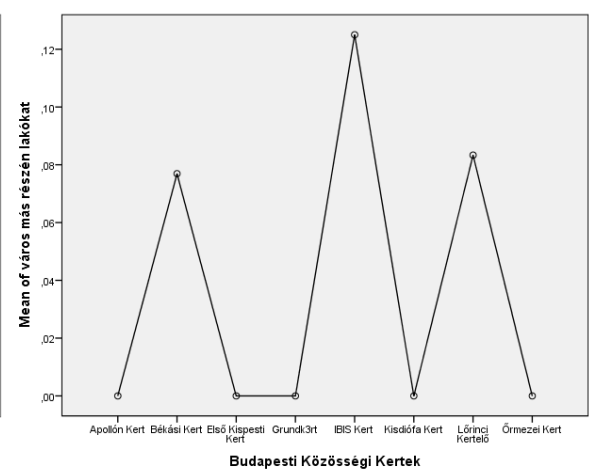
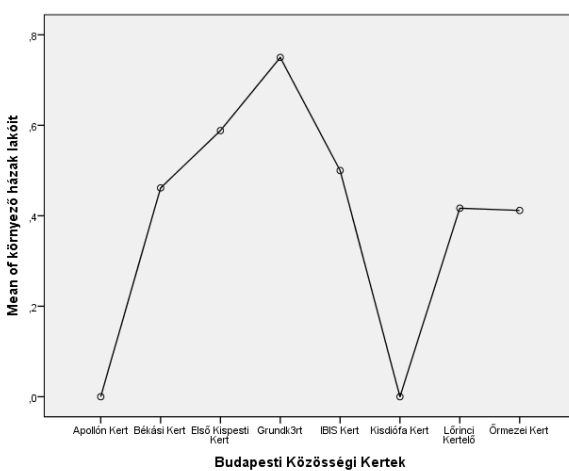
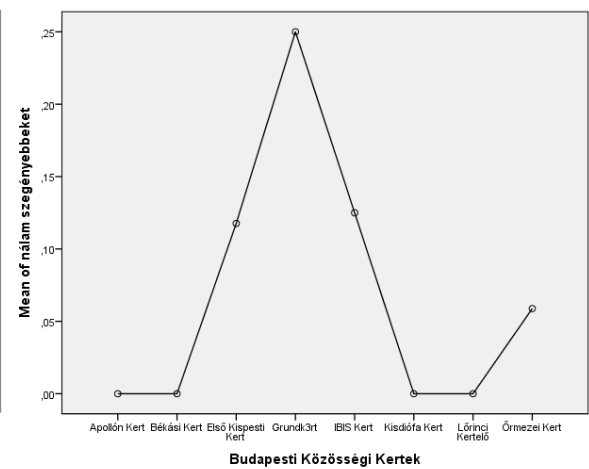
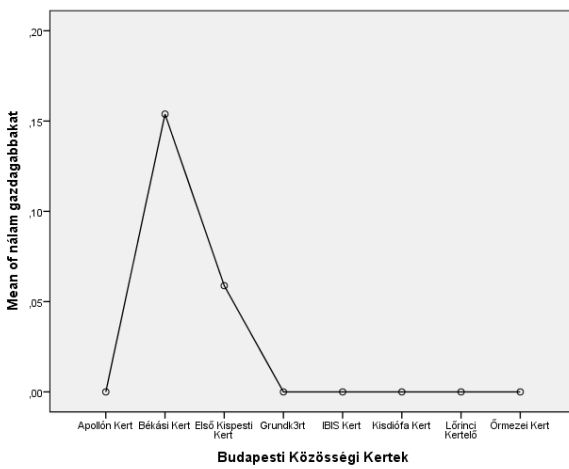
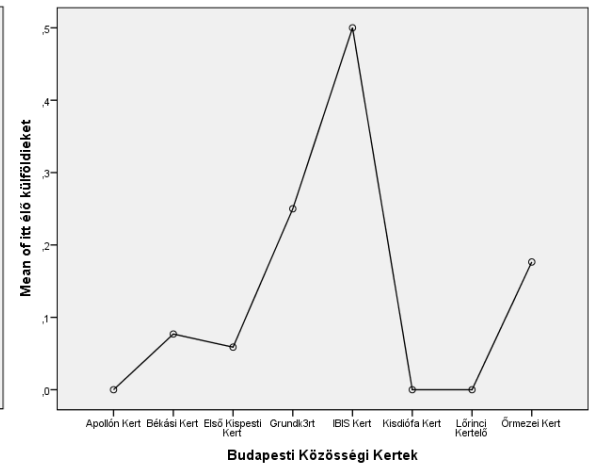
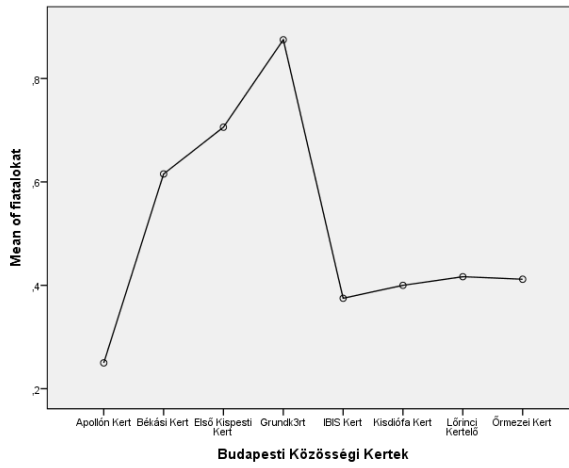
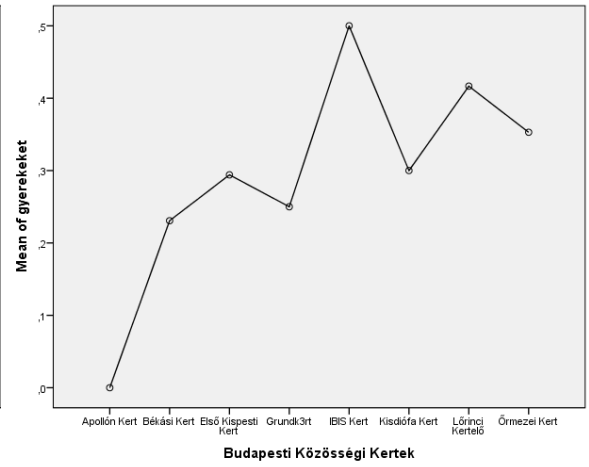
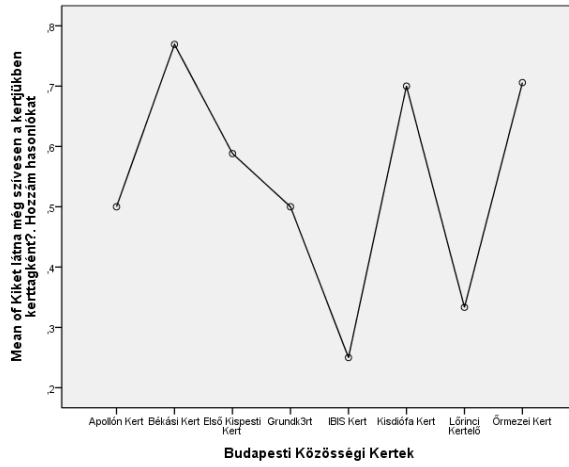
Részvételi motiváció

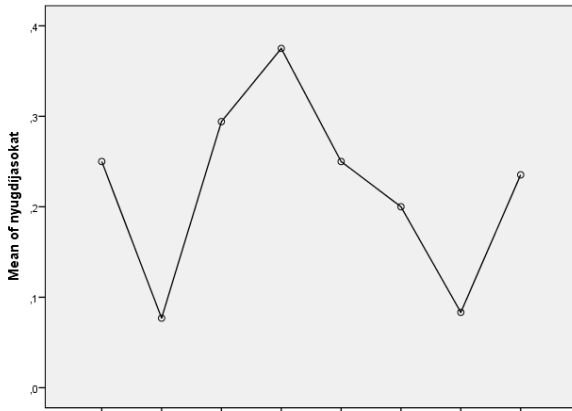
Stress = ,11520 RSQ = ,94129

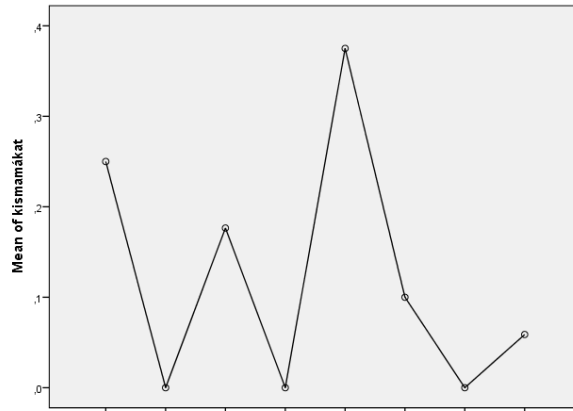

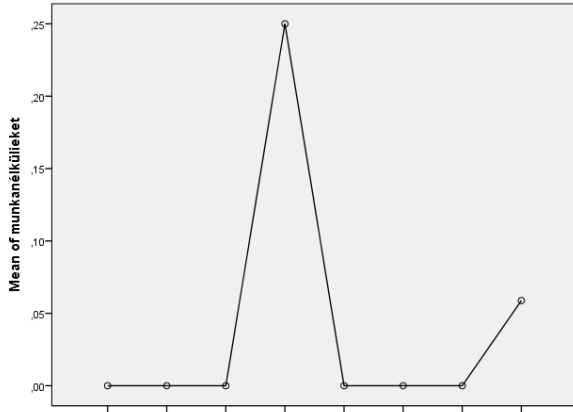

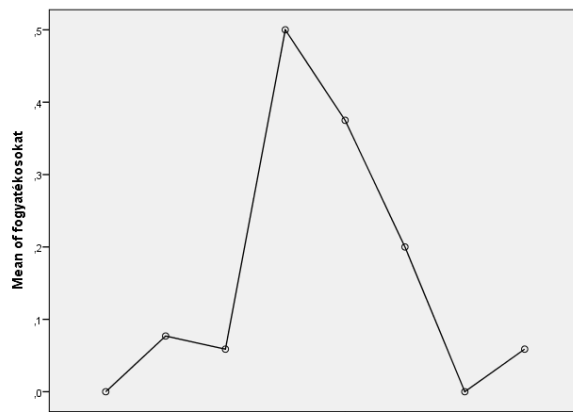
Budapesti Közösségi Kertek

Budapesti Közösségi Kertek

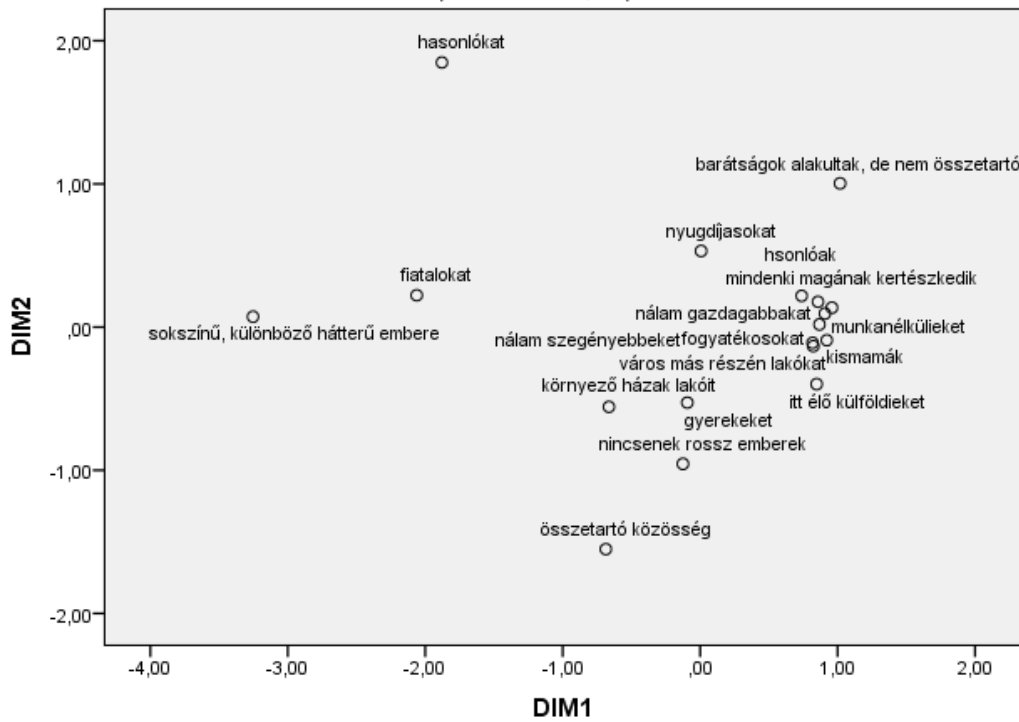
Budapesti Közösségi Kertek

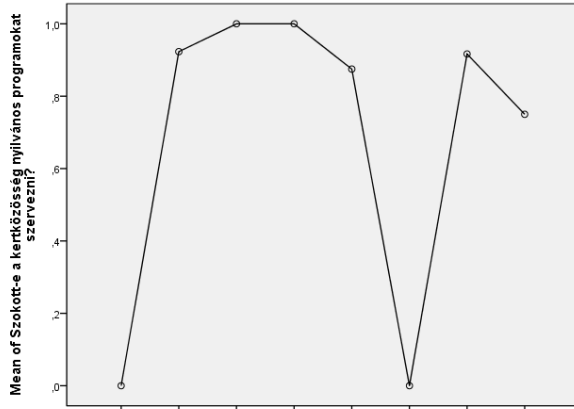

Budapesti Közösségi Kertek

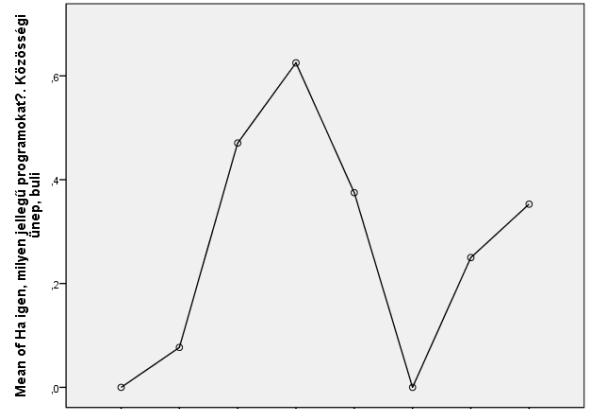
Közösség aktivitása és nyitottsága

Stress = ,14191 RSQ = ,94215

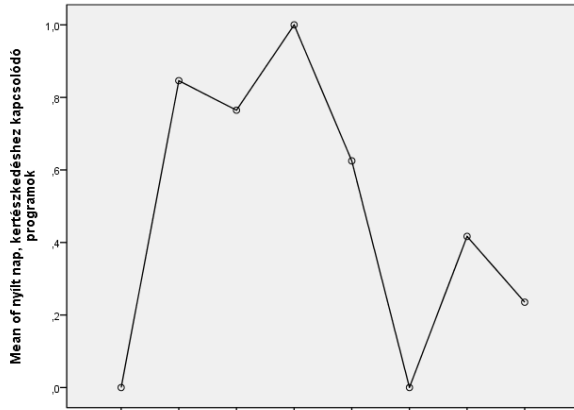

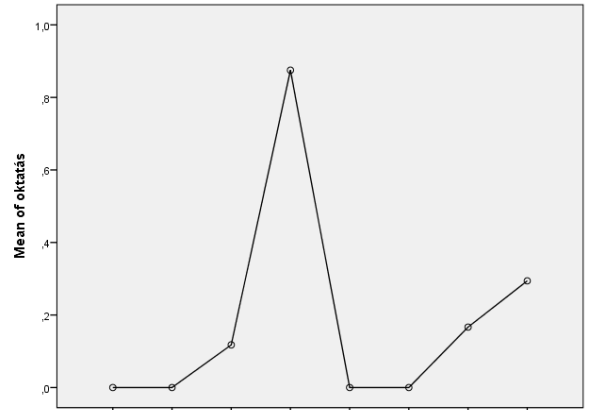
Budapesti Közösségi Kertek

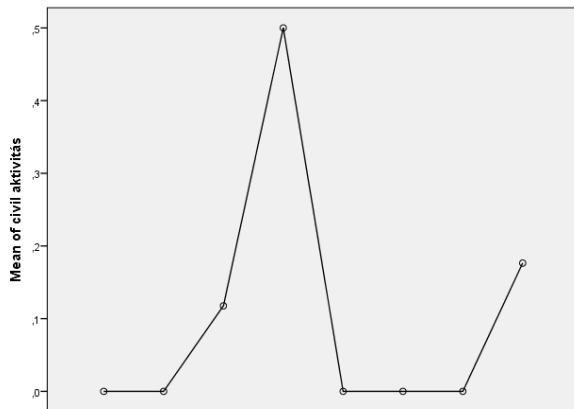
Budapesti Közösségi Kertek

Budapesti Közösségi Kertek

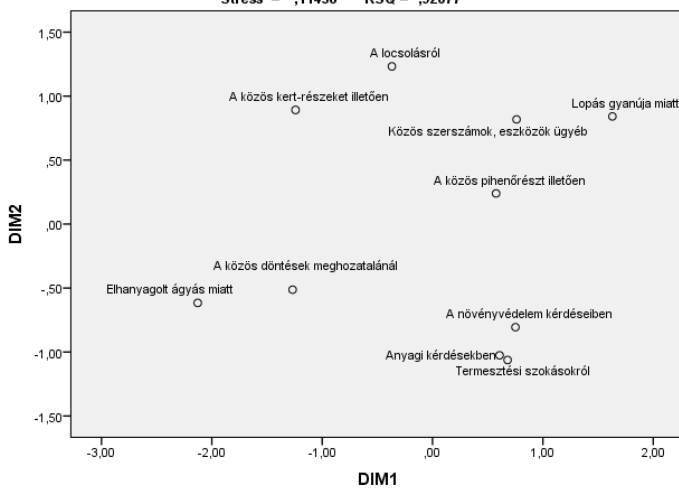
Budapesti Közösségi Kertek

Budapesti Közösségi Kertek

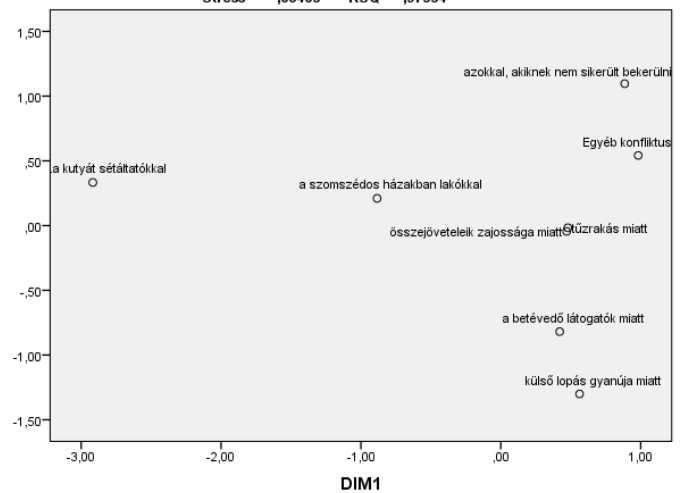
A konfliktusok gyakorisága a kertben

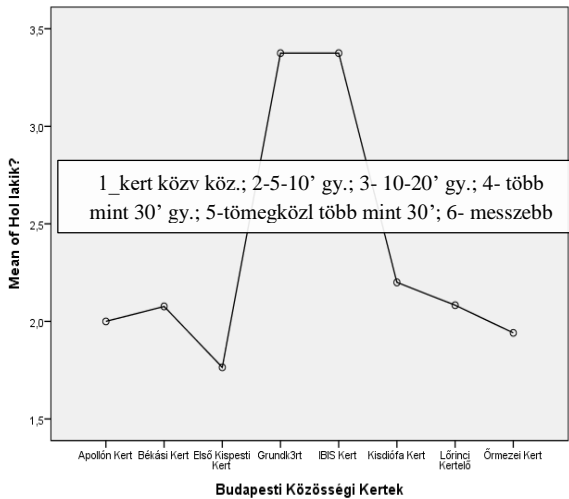
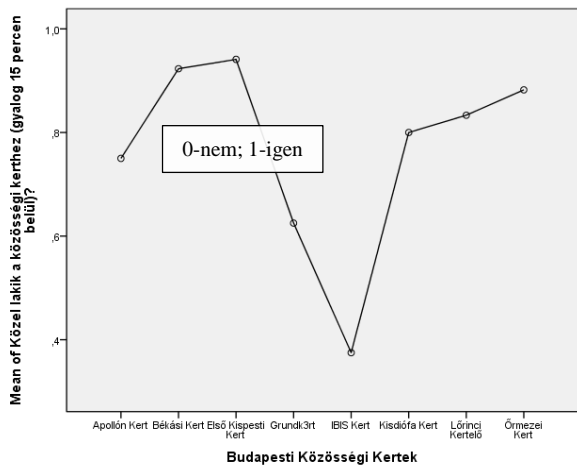
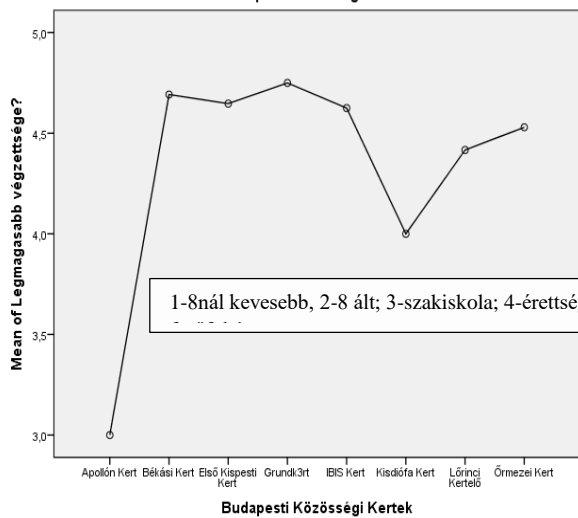
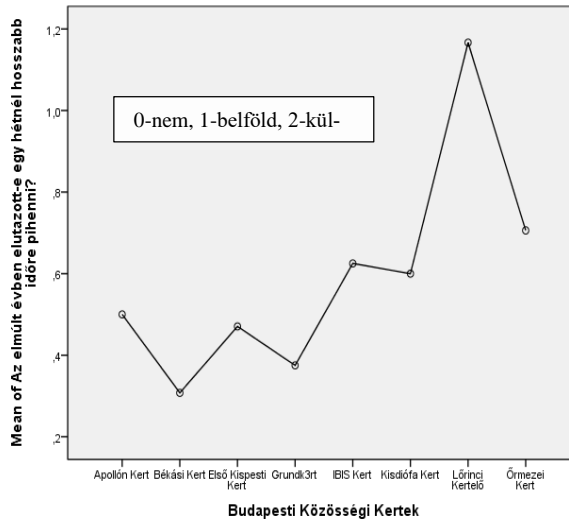
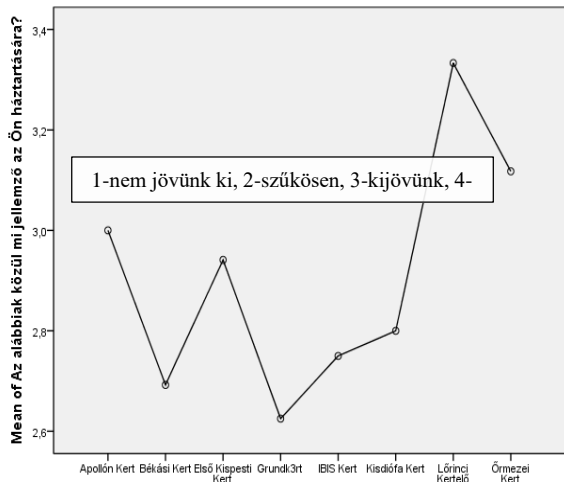
Stress = ,11458 RSQ = ,92077

Kerten kívüli konfliktusok

Stress = ,08405 RSQ = ,97354

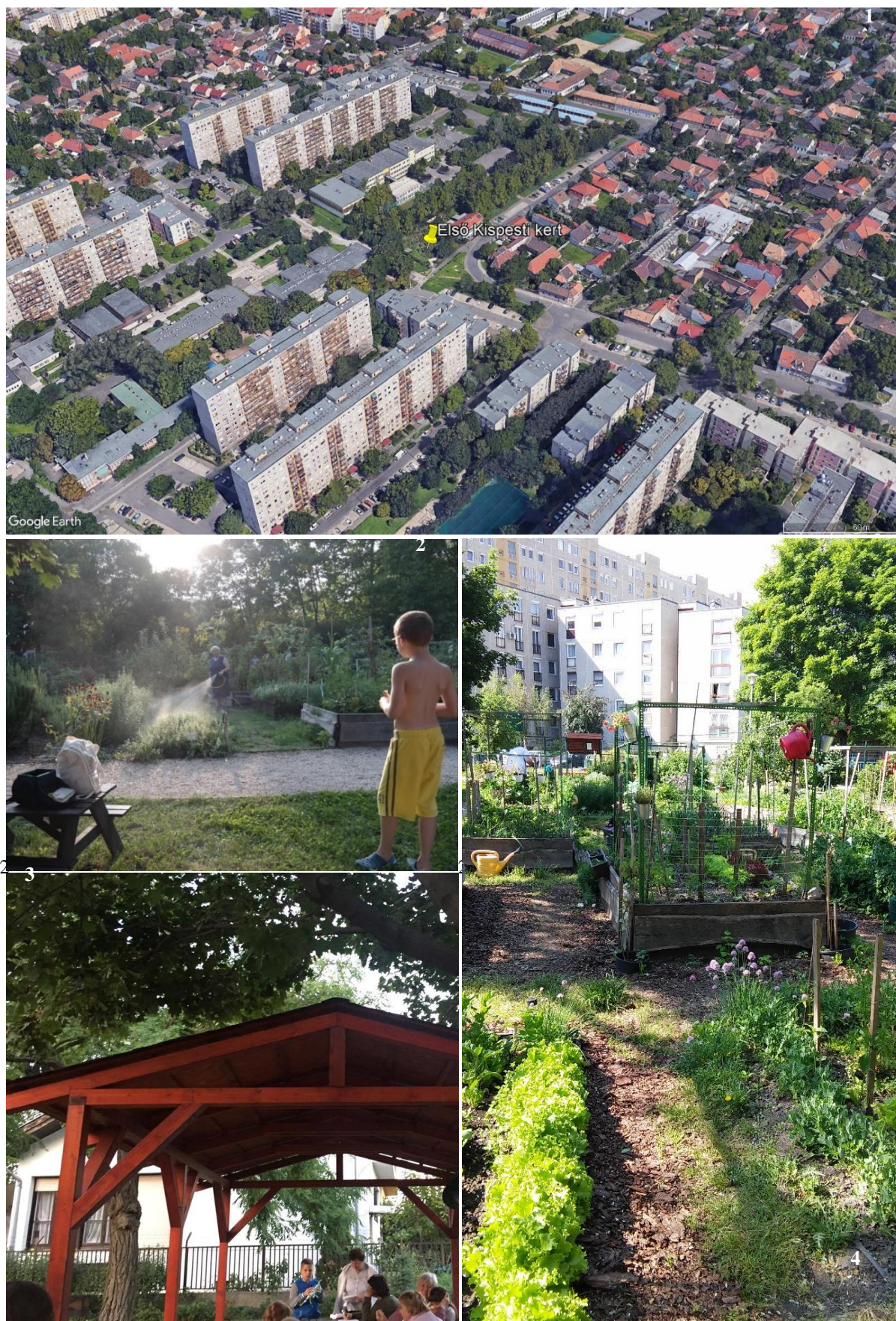
Melléklet 3 Interjú adatgyűjtés

7. táblázat A kutatás keretében végzett interjúk kronológiája (Fácányi, Zs. 2017.)

Dátum	Alkalmom, személy	Eredmény
2014.04.25.	Rosta Gábor (kertszervező) Budapest, 12. kerület Zöldbolt, előadás után	információ
2015.04.18.	<i>Leonardo Kert</i> látogatás, beszélgetés kerttagokkal Benárd Auréllal	információ, fénykép
2015.05.09	Tóth Vivien, KÖFE (közösségfejlesztő) beszélgetés az újjalotai kertekről	információ
2015.05.25.	Juhász Márton, Palota 15 Kft. (kertszervező) Budapest 15. kerület, könyvtár, előadás az újjalotai közösségi kertekről, utána beszélgetés	információ
2015.07.18.	Rosta Gábor, előadás utáni beszélgetés, Eger	információ
2016.04.30.	<i>Alberfalvi Kert</i> -ről Válay családdal (kerttagok)	információ
2016.05.09.	BCE projekthét, <i>Első Kispesti Kert</i> látogatása Rosta Gáborral	kertbejárás, információ, fénykép
2016.05.09.	BCE projekthét, <i>Árnyas Kert</i> látogatása Rosta Gáborral	kertbejárás, információ, fénykép
2016.05.16.	<i>Apollón Kert</i> , Nagy László kertvezetővel kertbejárás	kertbejárás, információ, fénykép
2017.05.20.	<i>Első Kispesti Kert</i> , Nagy Mária lipcsei és Poznan-i vendéggel	kertbejárás, információ, fénykép
2017.05.23.	KÉK-ben Kertész Monika, Kádár Bálint, Kocsis János Balázs és FZS	információ
2017.07.06.	Dobrosi László, <i>Nyírpalotai kert</i> volt kertvezetője, Villányi úti fénymásolóban	információ
2017.07.06.	<i>Őrmezei Kert</i> , Szemerei Kamillával, vezetővel és két kerttaggal beszélgettünk	kertbejárás, kérdőív lekérdezés, információ, fénykép
2017.09.02.	<i>Békási Kert</i> , Németh Szilvia kertvezetővel	kertbejárás, kérdőív lekérdezés, információ, fénykép
2017.09.02.	<i>IBIS Aero Budapest Hotel Kert</i> -je, 2. Közösségi Kertek Éjszakája, beszélgetés Nagy Tamás Hotel igazgatóval és kerttagokkal	kertbejárás, kérdőív lekérdezés, információ, fénykép
2017.09.02.	<i>Kisdiófa Kert</i> , 2. Közösségi Kertek Éjszakája	kertbejárás, információ
2017.09.02.	<i>Grundk3rt</i> , 2. Közösségi Kertek Éjszakája, Czabán Rékával beszélgettem (felvétel)	kertbejárás, információ
2017.09.02.	<i>Lőrinci Kertelő</i> , 2. Közösségi Kertek Éjszakája, Vágvolgyi Erika kertvezetővel (felvétel)	kertbejárás, kérdőív lekérdezés, információ, fénykép
2017.09.27.	<i>Eső Kispesti Kert</i> látogatása Kökény Martina, Szabó Réka hallgatók	kertbejárás, kérdőív lekérdezés, információ, fénykép
2017.10.28	<i>Grundk3rt</i> kertgyűlés, Kling Ferenc Gibbon és Czabán Réka, (Keresztes-Sipos Andrea és Csibor Anna)	kertbejárás, információ

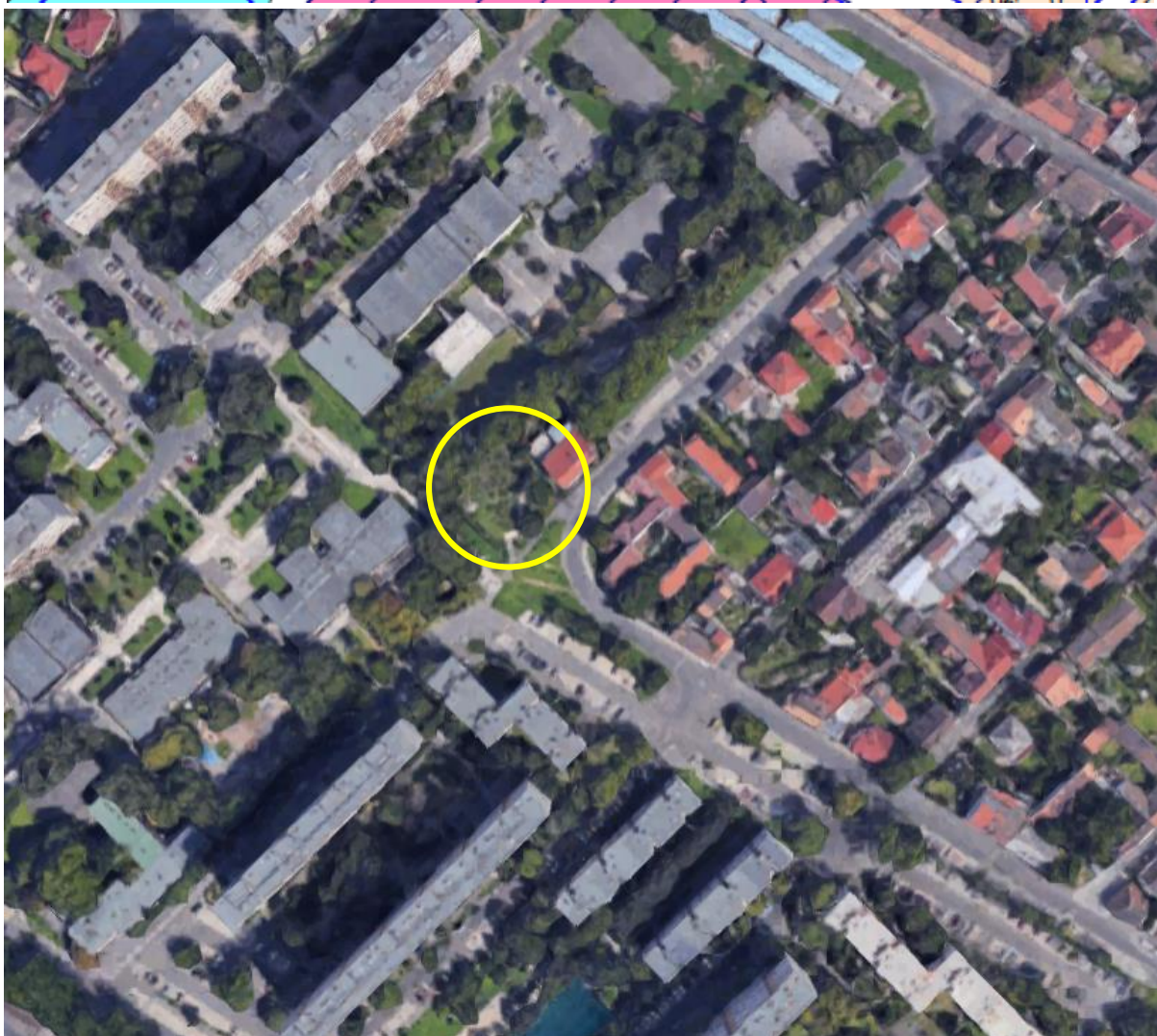
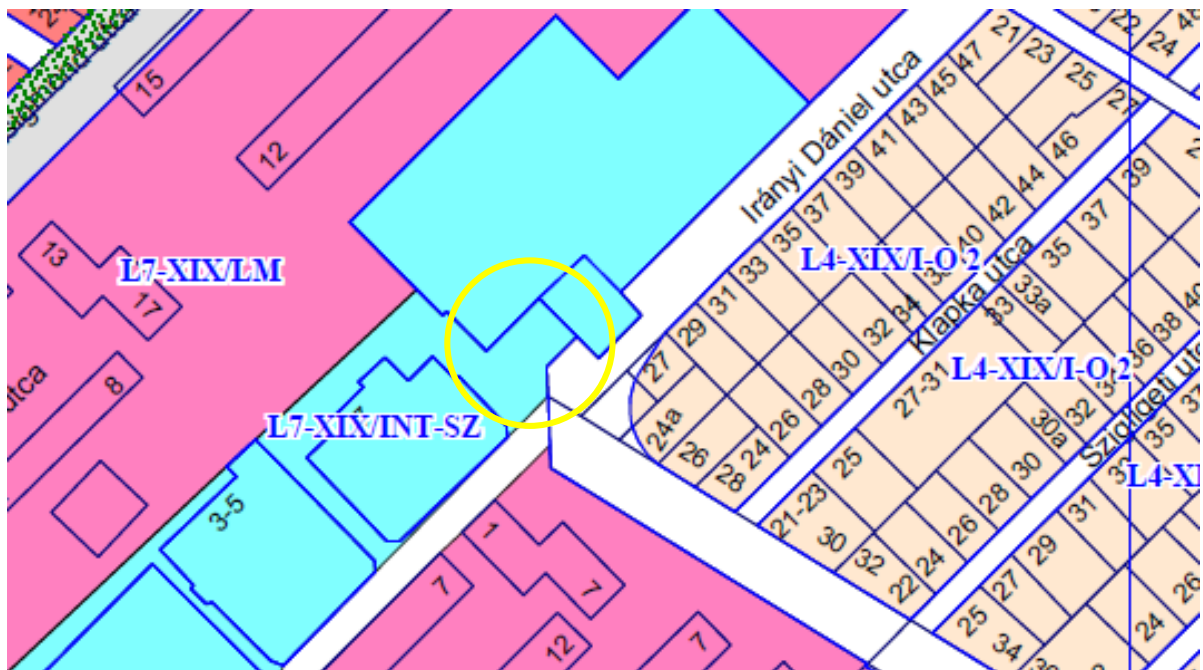
Melléklet 4 Esettanulmányok háttér-anyagai

Első Kispesti Kert

7. ábra Első Kispesti Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth/ 2017.10.05.) 2 Nyári nap a kertben (VKE honlap) 3 Új esőtető (Kökény, M. 2017.10) 4 Az ágyások kialakítása (Fácányi, Zs. 2017. 06)

Első Kispesti Kert

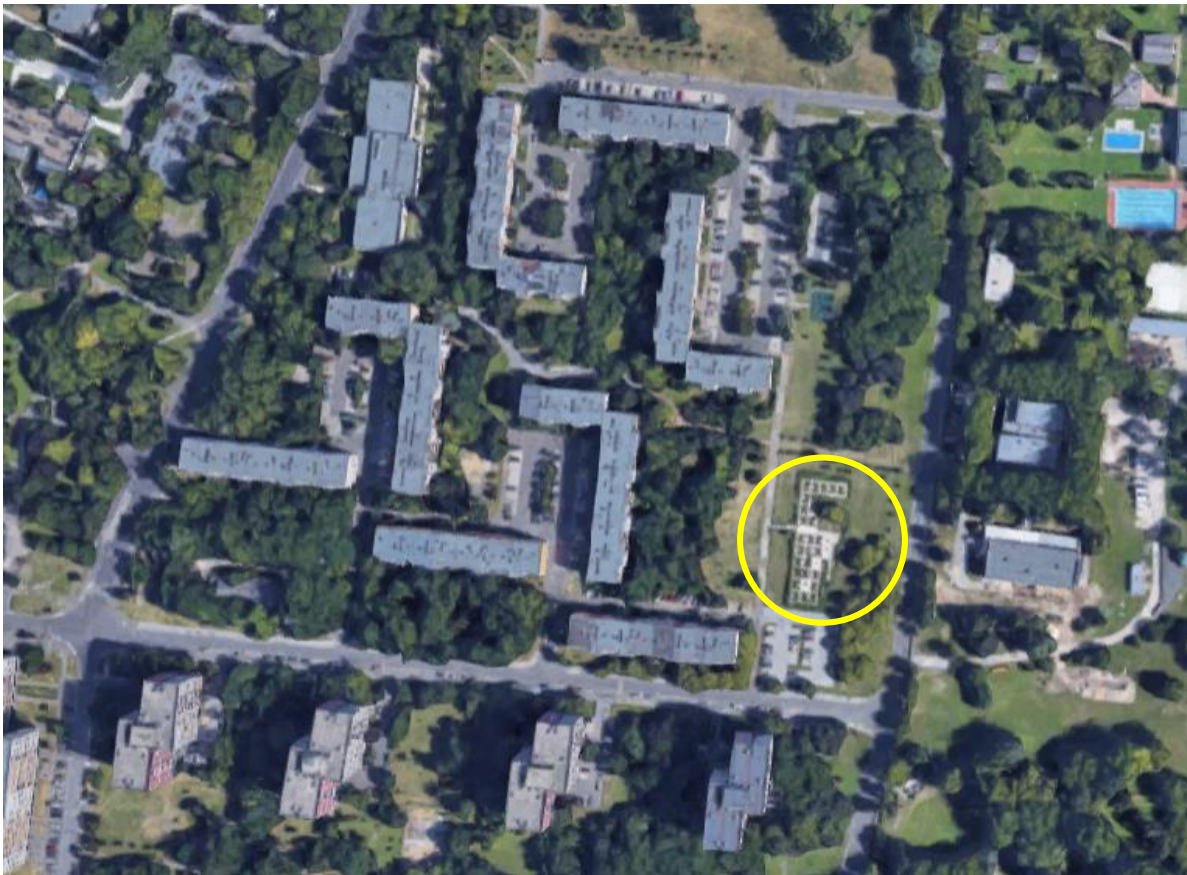
8. ábra Első Kispesti Kert terve, Jánosi, D., Kristály, A., Szabó, Á. (2012)

Békási Kert

9. ábra Békási Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05); 2 Kertgyűlés (Benárd, A. 2017.09);
3 Csatlakozó szabadter (Benárd, A. 2016.07), 4 Kerítés menti közös sáv (Benárd, A. 2017.09)

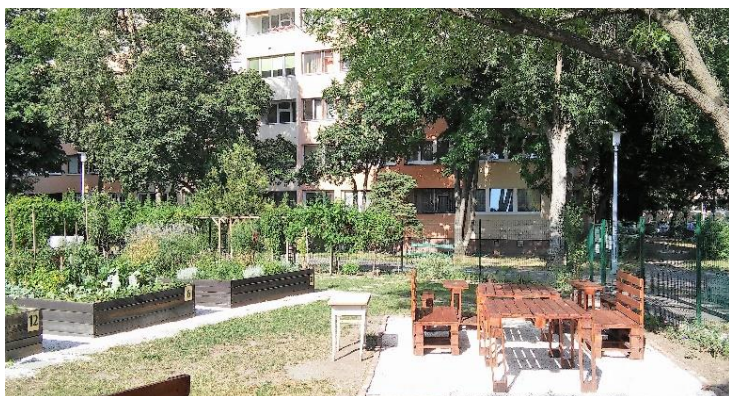
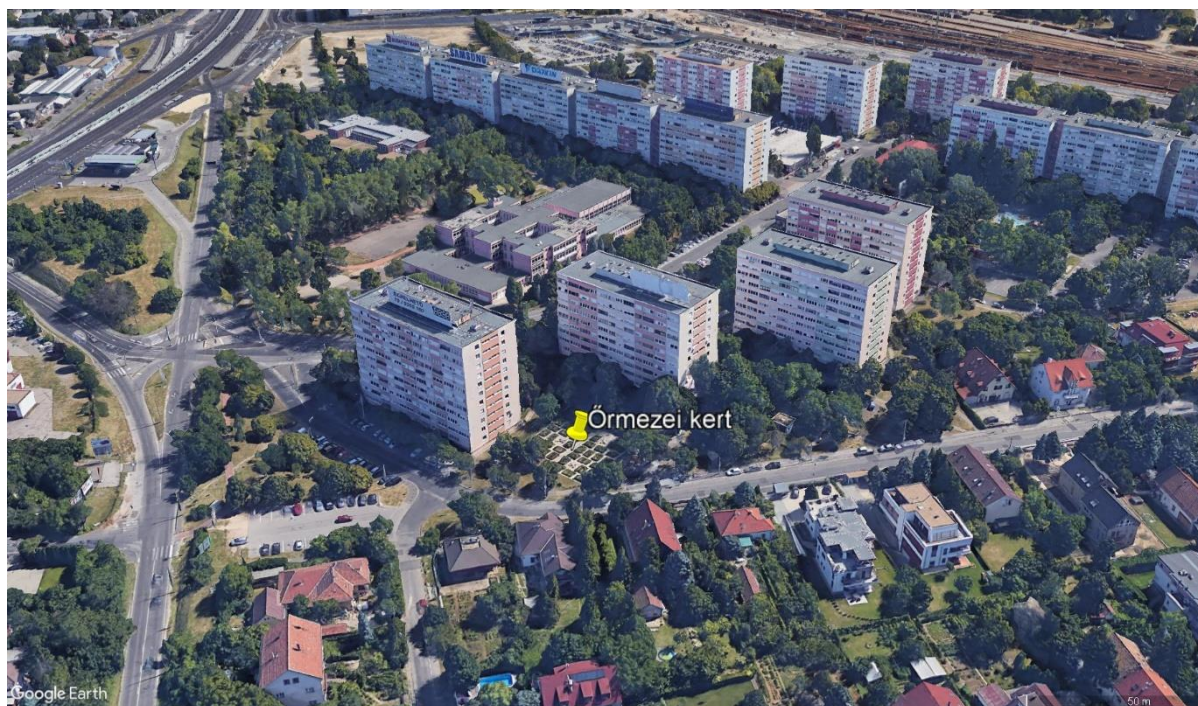
Békási Kert

10. ábra Békási Kert terve Hutter, D., Baji, H., Reith, A. (2013)

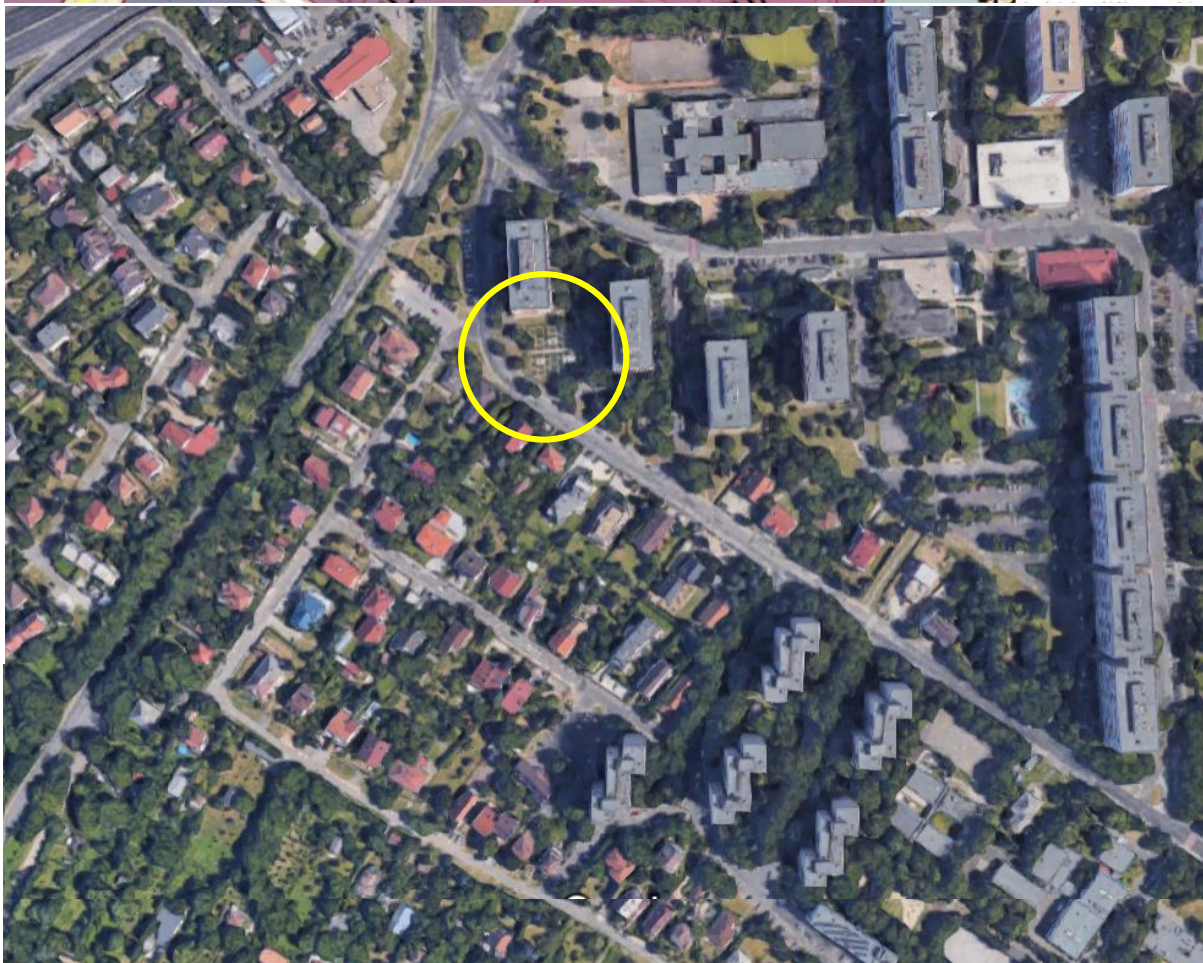
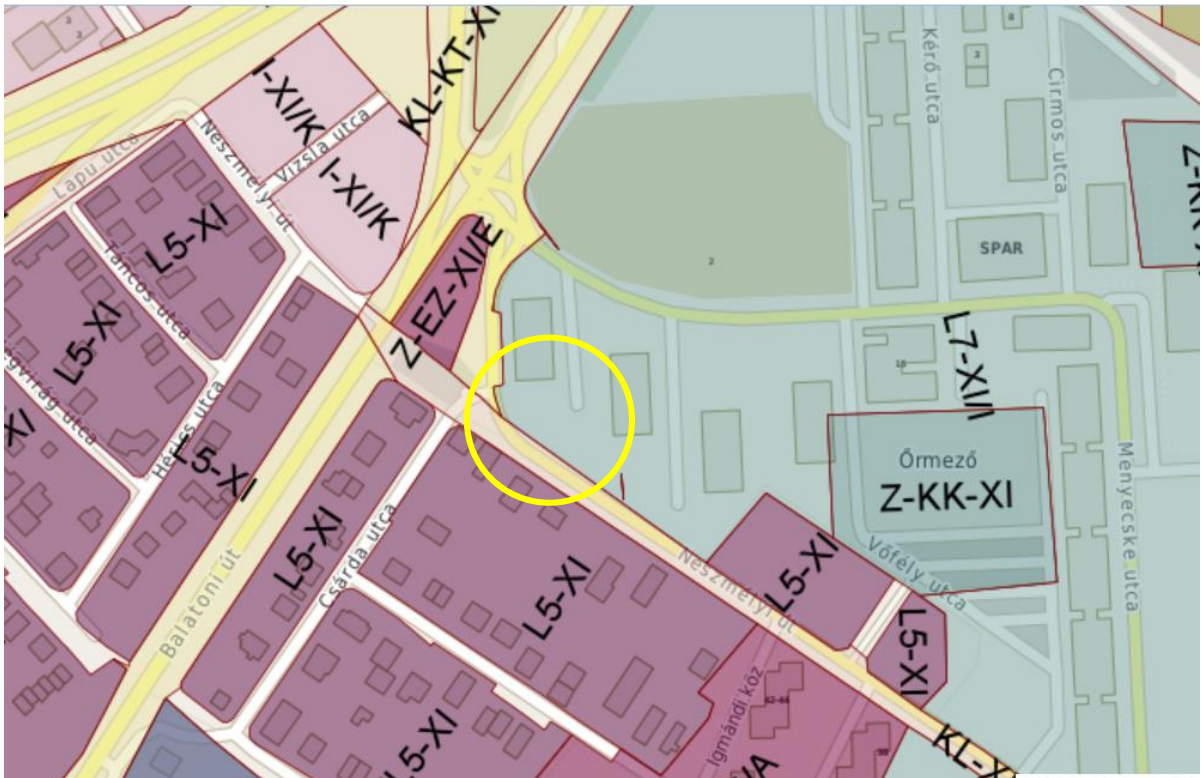
Örmezei Kert

4

11. ábra Örmezei Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 Saját készítésű pihenő-bútorok (Fáczányi, Zs. 2017. 07) 3 Kerítésmenti futtató-pergola (Fáczányi, Zs. 2017. 07) 4 A kertből a szomszédos beépítés (Fáczányi, Zs. 2017. 07)

Örmezei Kert

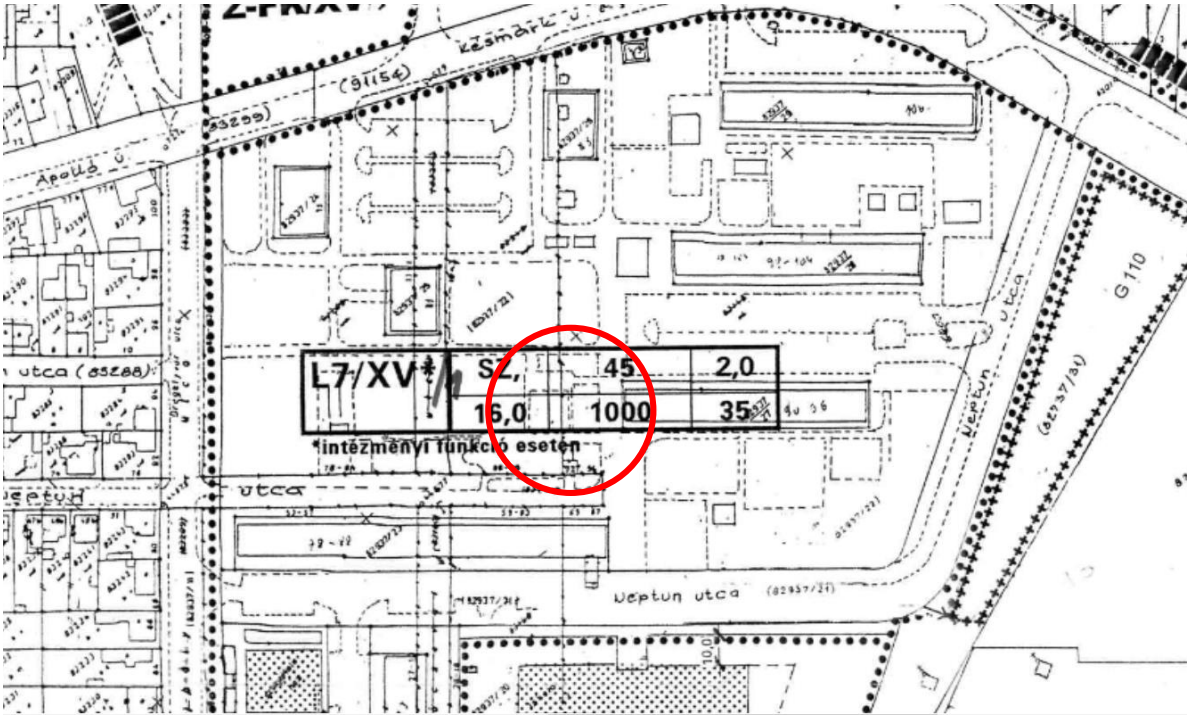
12. ábra Az Órmezei Kert kerületi önkormányzat által készített terve (2013)

Apollón Kert

13. ábra Apollón Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 Pihenő bútorok (Fáczányi, Zs. 2016.05) 3 A kert tere (Giczey, P. 2017) 4 A kerítés és a szomszédos beépítés (Fáczányi, Zs. 2016.05)

Apollón Kert

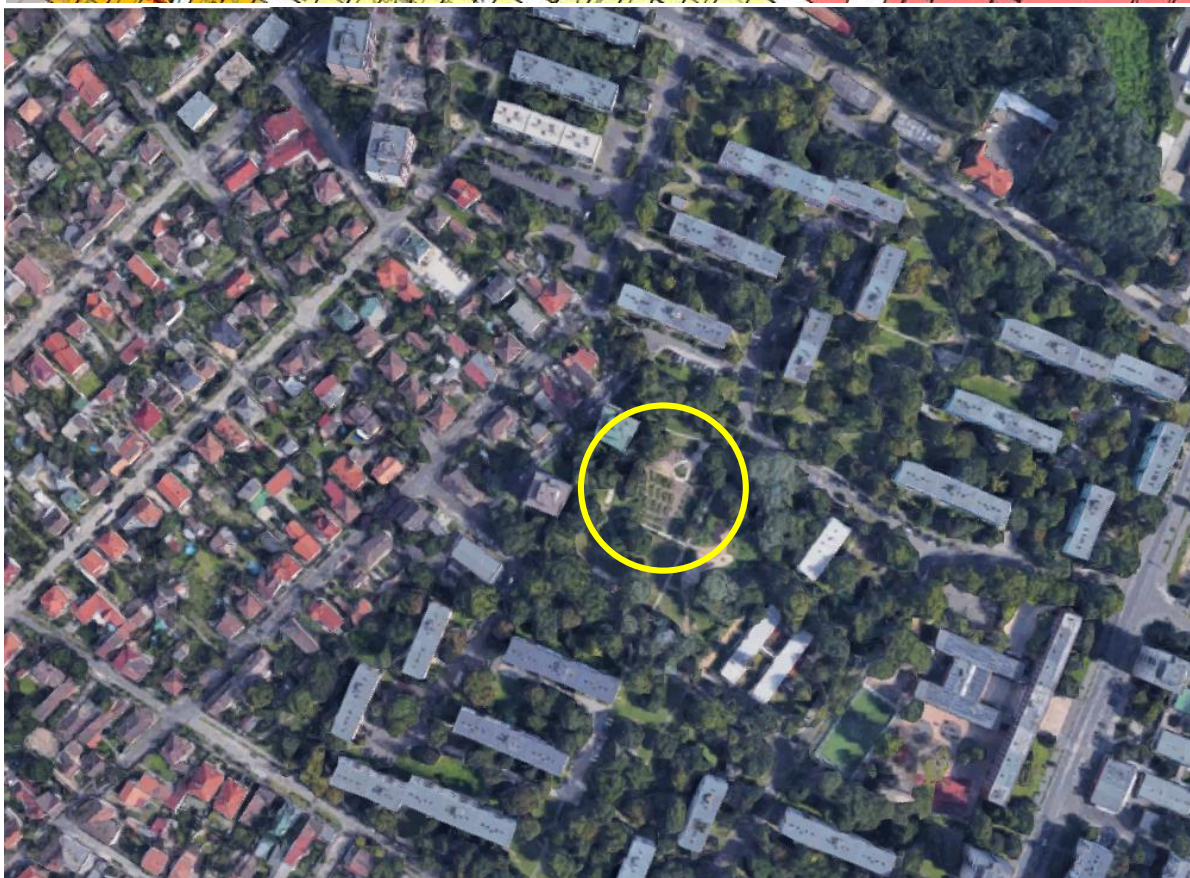
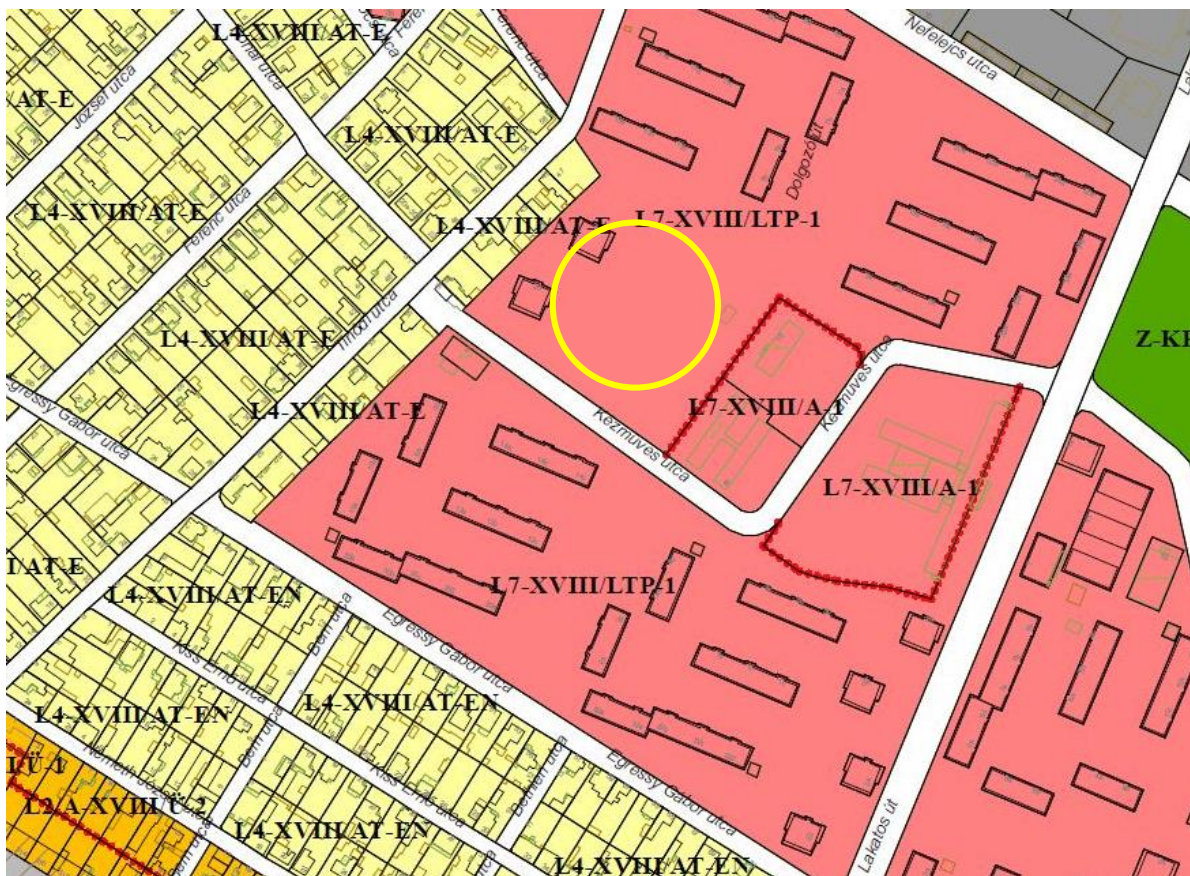

Lőrinci Kertelő

14. ábra Lőrinci kertelő 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 2. Közösségi Kertek éjszakája (Benárd, A. 2017.09) 3 Óvodások ágyása (Danyi, B. 2015) 4 A szomszédos beépítés (Danyi, B. 2015)

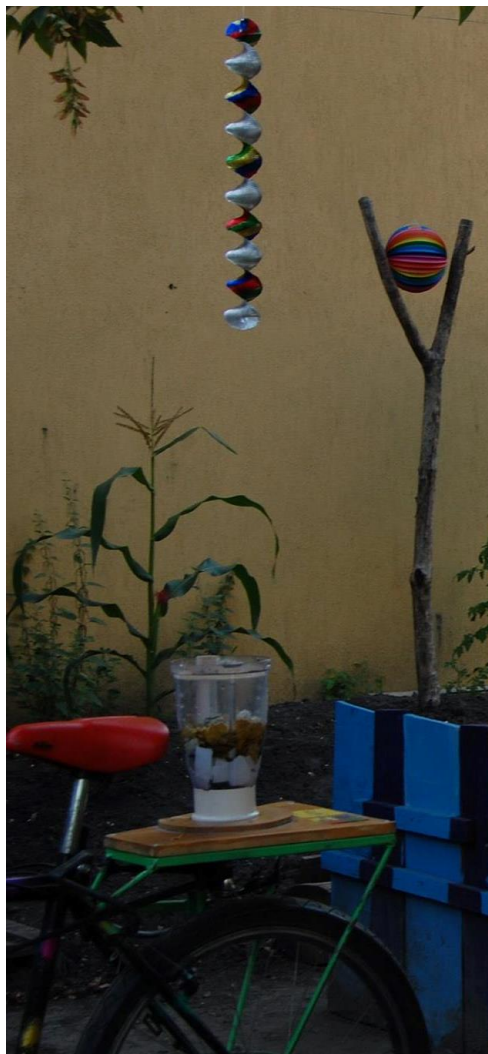
Lőrinci Kertelő

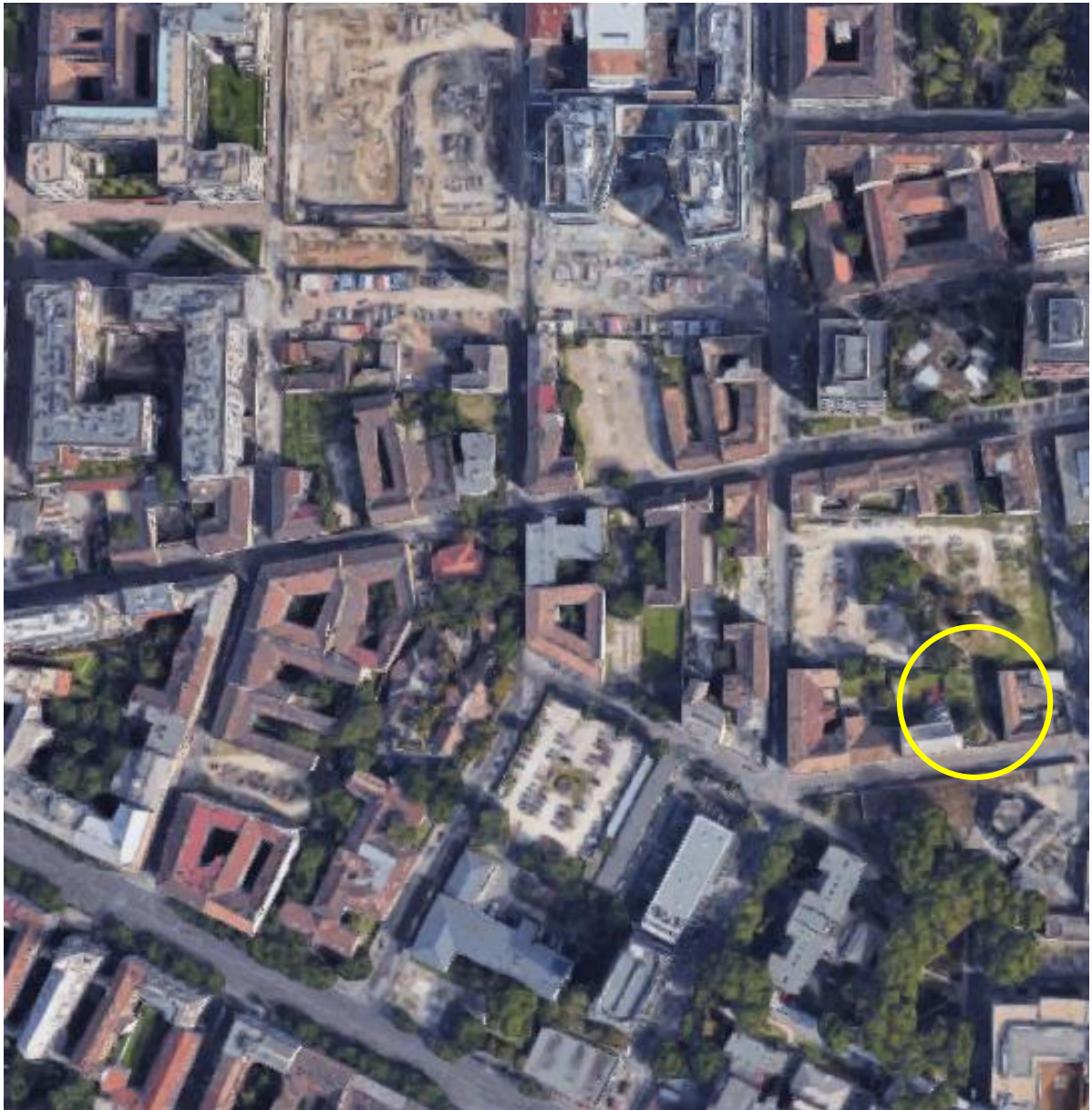
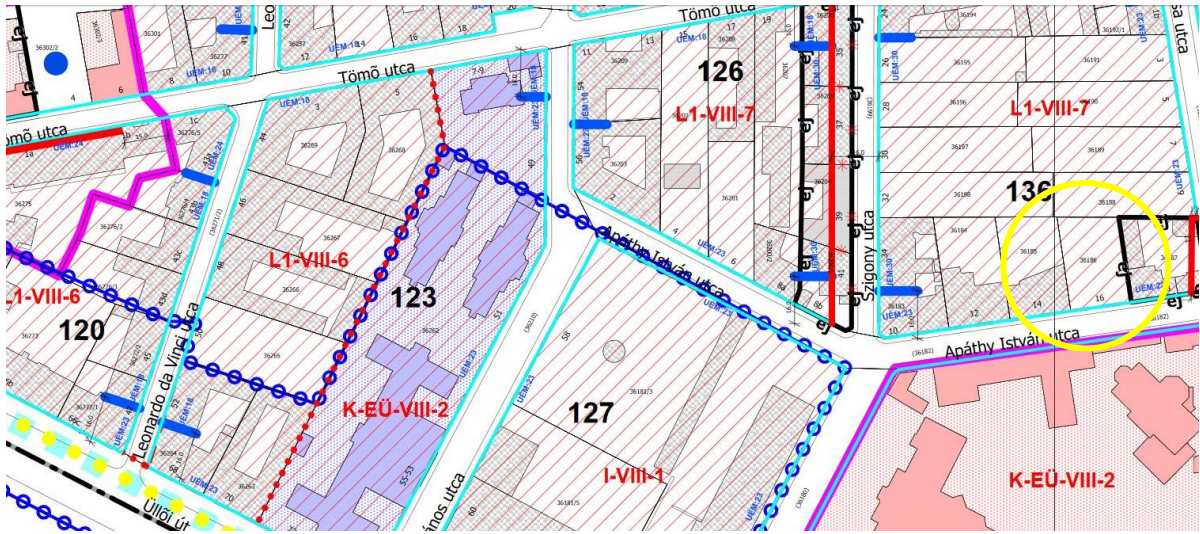
15. ábra Lőrinci Kertelő terve (Pagony Táj -és Kertépítész Iroda, Illyés, Zs.; Vágvölgyi, E. 2013)

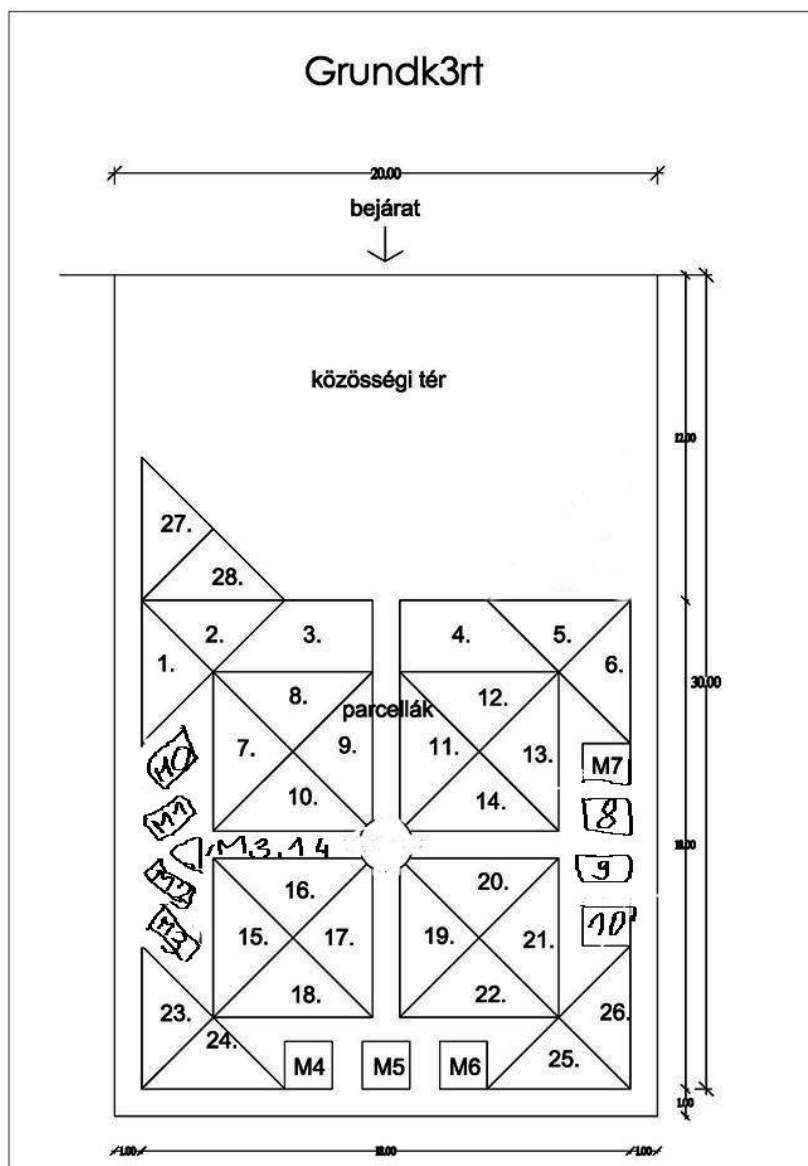
Grundk3rt

16. ábra Grundk3rt: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 Lelkes kerttagok (Grundk3rt blog) 3-4 Kitűzés a kert harmadik helyszínén; kertészetelet (Grundk3rt blog)

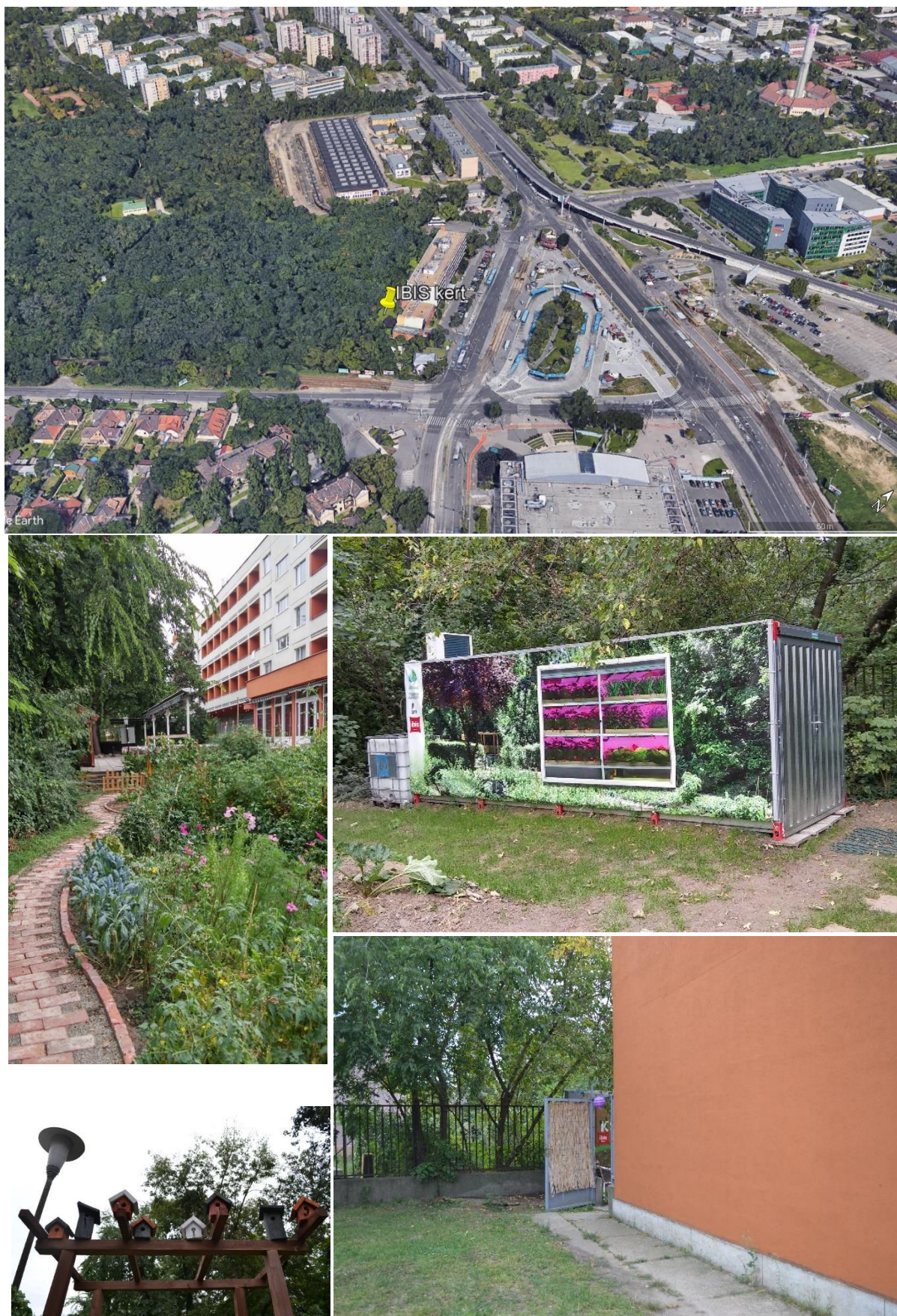
Grundk3rt

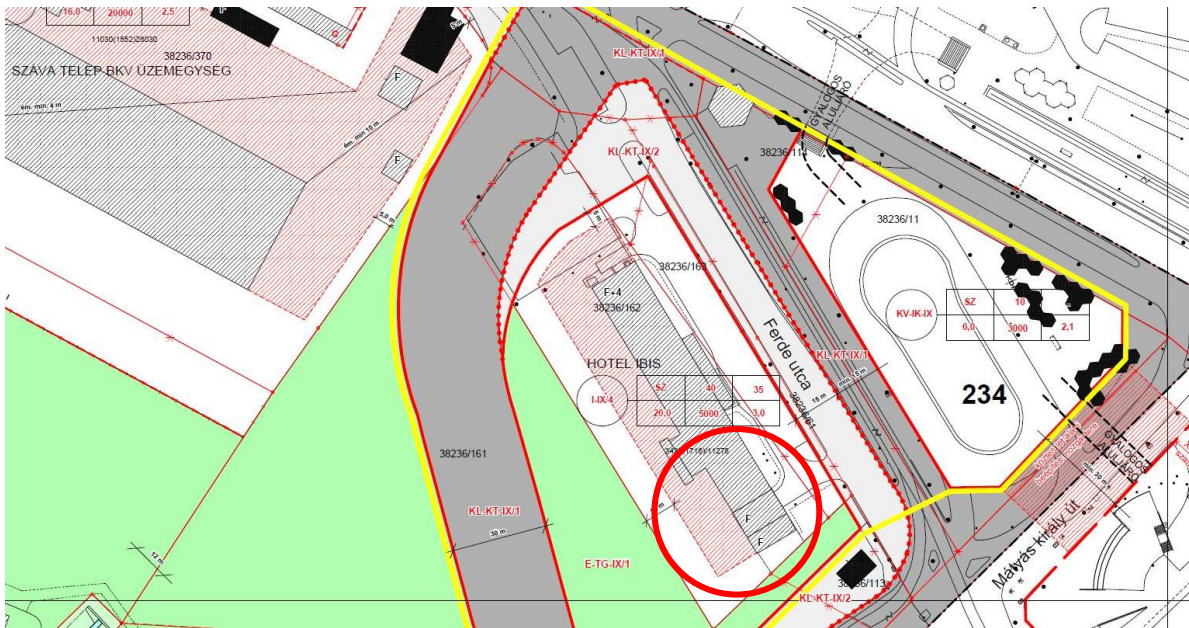
17. ábra Grundk3rt kertközösség által készített terve (2015)

IBIs Aero Budapest Hotel Kertje

18. ábra IBIS Budapest Hotel Kertje: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 Nézet a kertből a szálloda étkezőterasa felé (Fáczányi, Zs. 2017. 09) 3 Zöldségtermesztő konténer (Fáczányi, Zs. 2017. 09) 4 Részlet (Benárd, A. 2017. 09) 5 A kert bejárata (Benárd, A. 2017.09)

IBIs Aero Budapest Hotel Kertje

Ibis Budapest Aero Hotel Közösségi Kertje

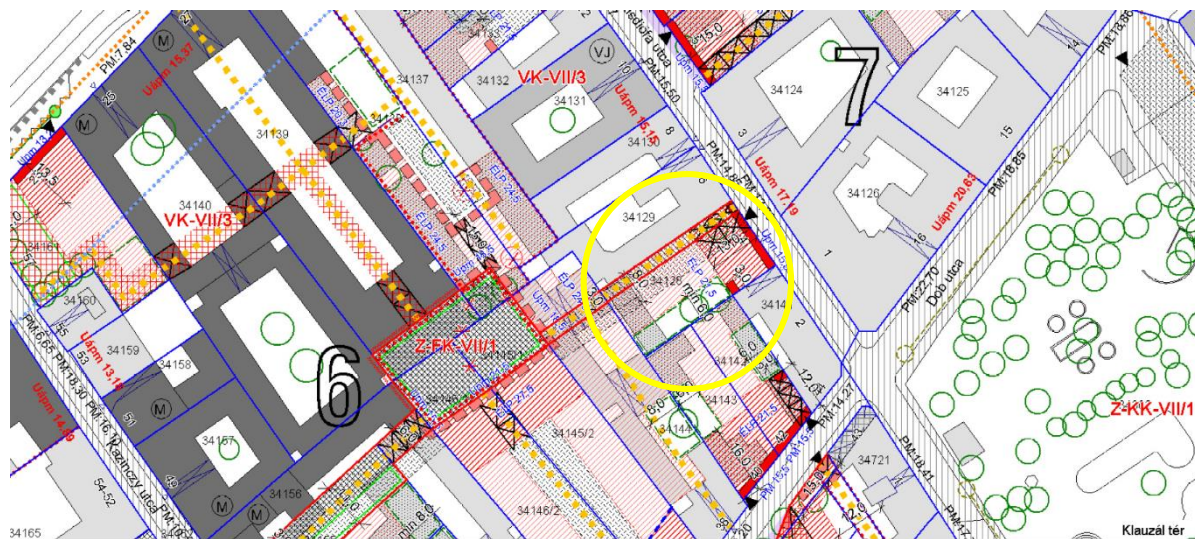
19. ábra IBIS Aero Budapest Hotel terve (Openairkert 2016)

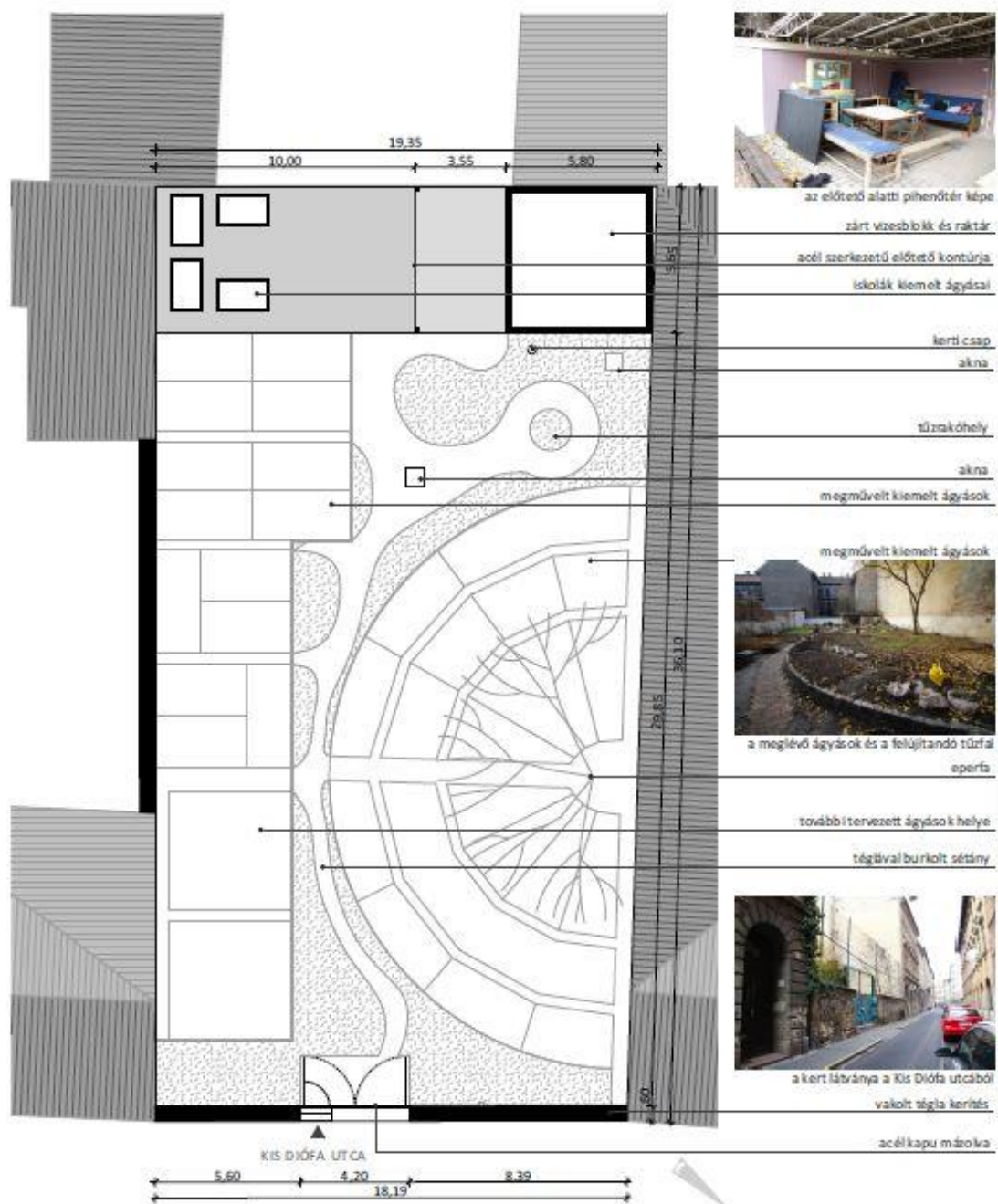
Kisdiófa utca Kert

20. ábra Kisdiófa Községi Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 A kert (Kisdiófa Kert FB oldala) Összejövetel (Kisdiófa Kert FB oldala) TÉR_KÖZ 2016 pályázatra beadott fejlesztési terv (Budapest Dialog /2017.10.05)

Kisdíófa utca Kert

**KISDIÓFA KÖZÖSSÉGI KERT
ÖKOLOGIKUS SZEMLELETŰ FEJLESZTÉSE**
Cím: 1077 Budapest, Kis Diófa utca 4.

Felelős építész tervező: Bartolits Dániel É 01-6067
Építész tervező: Lang Zoltán É 01-6151
Kráhling Anna

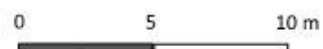
Meglévő állapot
M 1:200, 1:36, 598
2016.11.28.

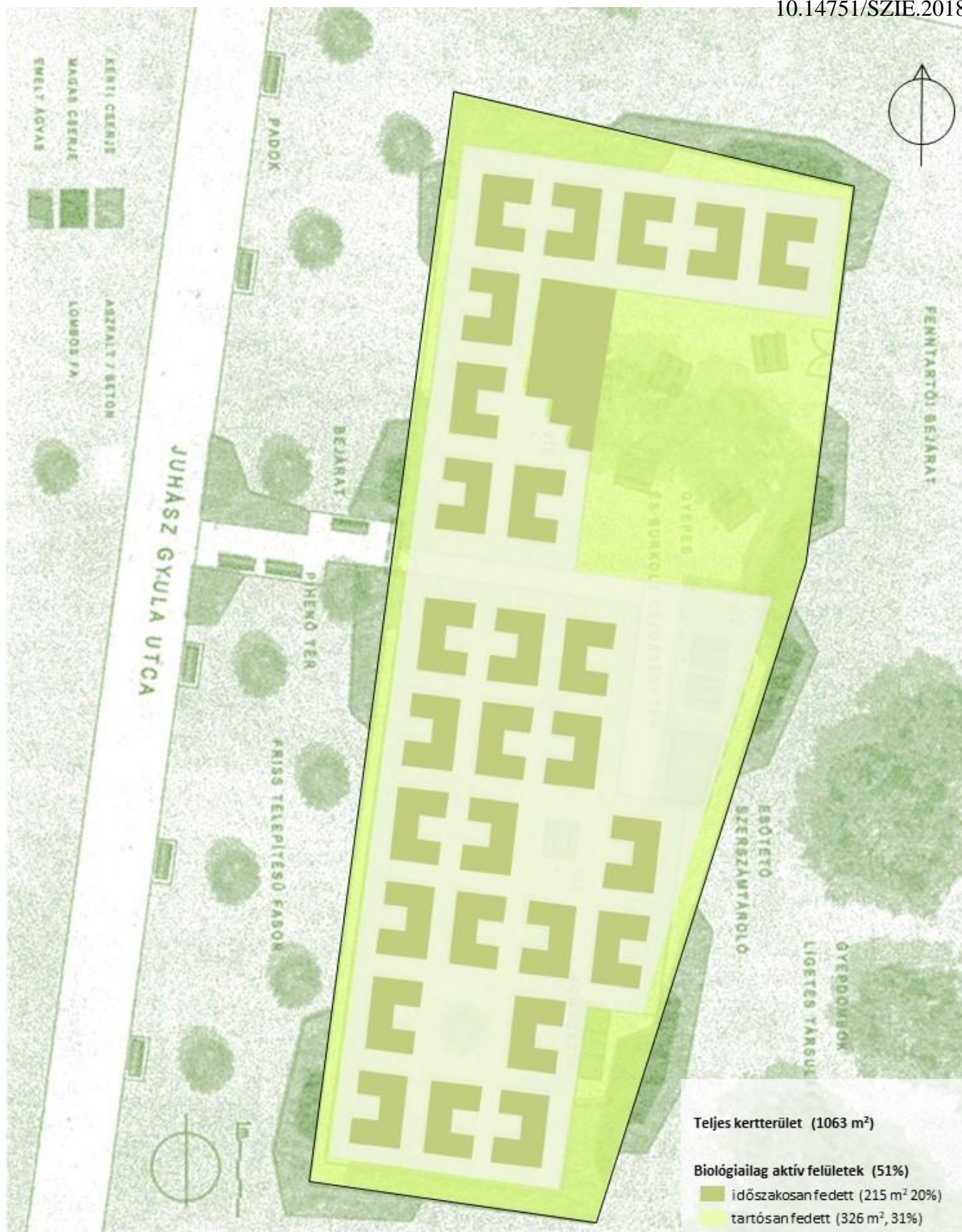
00

21. ábra Kisdiófa utca Kert terve (Barlang Műhely 2016)

Első Kispesti Kert, XIX. kerület

Békási Kert, III. kerület

0 5 10 m

Órmezei Kert, XI. kerület

Teljes kerterület (651 m²)

Biológiailag aktív felületek (88%)

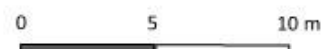
időszakosan fedett (84 m², 13%)

tartósan fedett (490 m², 75%)
(jelenleg kitaposott)

Biológiailag inaktív felületek (12%)

burkolt, murva (77 m², 12%)

Apollón Kert, XV. kerület

Lőrinci Kertelő, XVIII. kerület

0 5 10 m

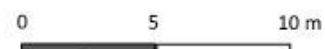

Grundk3rt, VIII. kerület

0 5 10 m

IBIS Kert, IX. kerület

Teljes kertterület (700 m²)

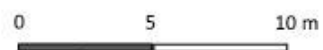
Biológiailag aktív felületek (71%)

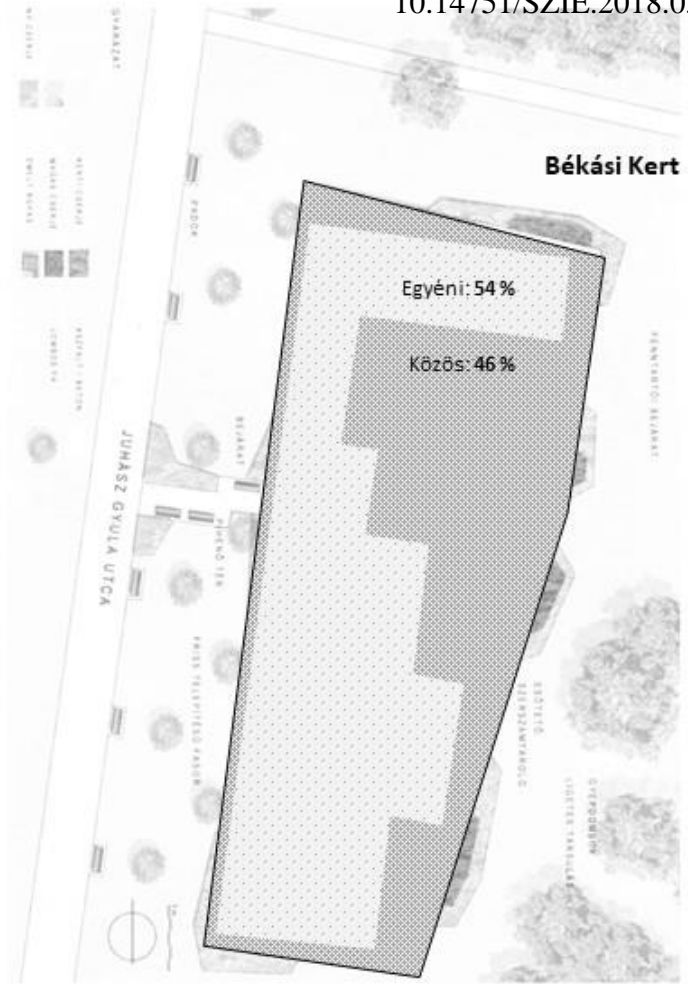
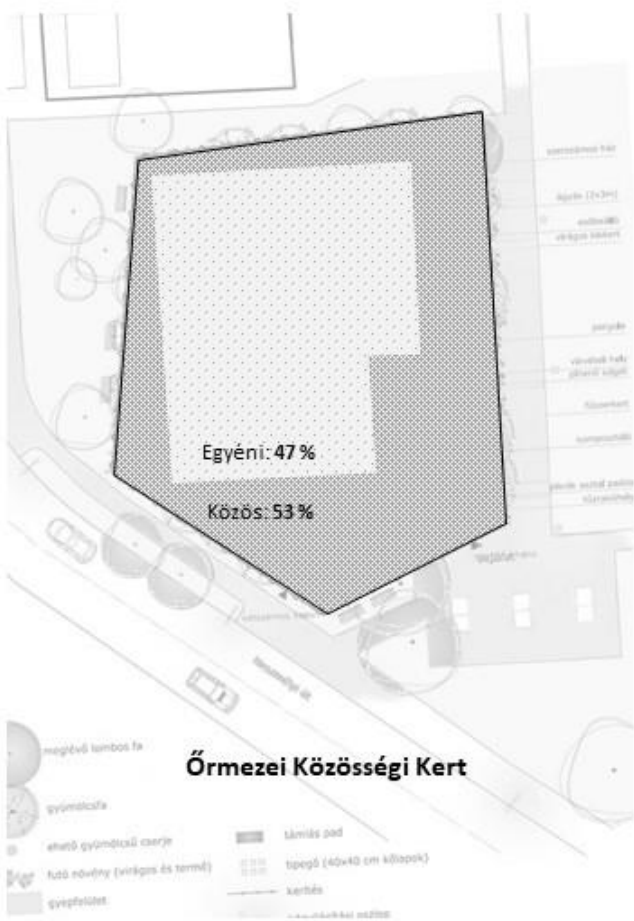
- időszakosan fedett (357m², 51%)
- tartósan fedett (138 m², 20%)

Biológiailag inaktív felületek (29%)

- burkolt, betontérkö (49 m², 7%)
- burkolt, téglá (105 m², 15%)
- beépített (51 m², 7%)

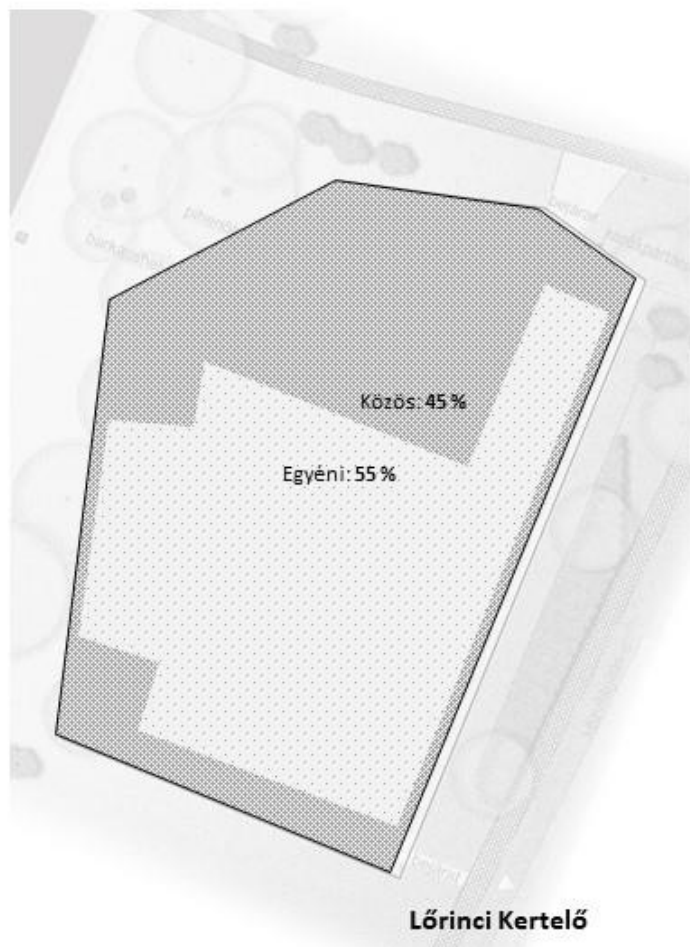
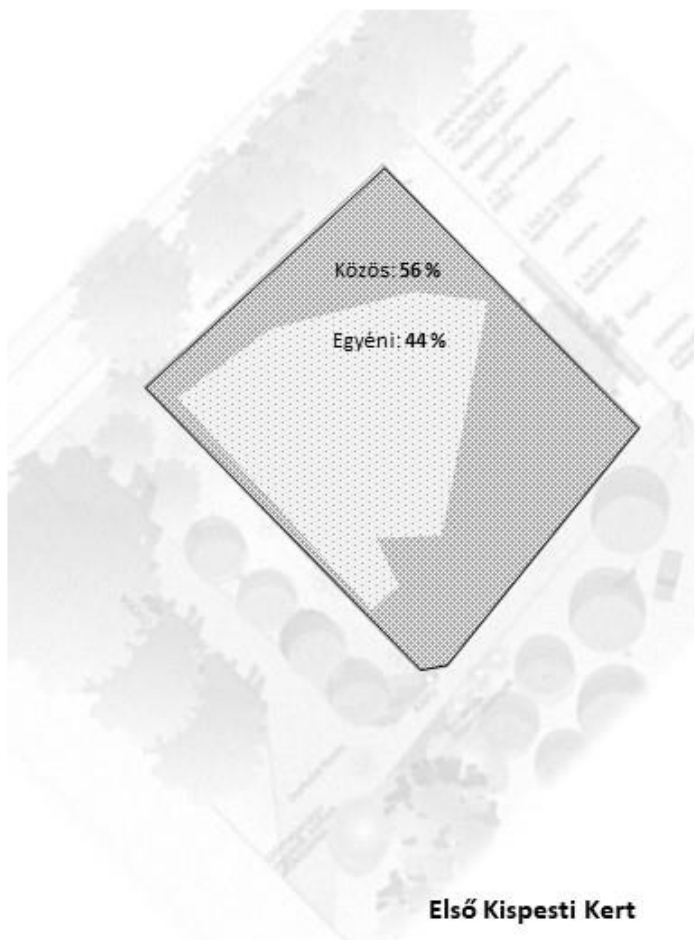
Kisdiófa Kert, VII. kerület

Apollón Kert

Kisdiófa Közösségi Kert

Irodalmi források

Tudományos források

- 1 A. Gergely, A. & Bali, J. szerk., 2007. Városképzetek. Az antropológiai megismerés árnyalatai. Budapest: Könyv Kiadó Kft.
- 2 Adorján, A., Fáczányi, Z. & Sipos, A., 2015. Sustainable revitalization of brownfield lands - possibilities of interim utilization in the form of urban community gardens. *Acta Universitatis Sapientiae. Agriculture and Environment*, 7. kötet, pp. 47-57.
- 3 Adorján, A., Sipos, A. & Fáczányi, Z., 2017. Interim green utilization of brownfields in Budapest as potential for mitigation of climate change - possibilities in our neighbourhood. Bonn, BfN Federal Agency for Nature Conservation, pp. 70-72.
- 4 Alexander, C., Ishikawa, S. & Silverstein, M., 1977. *A Pattern Language*. New York: Oxford University Press.
- 5 Almási, B., 2006. Zöld (?) Mustra. *4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat*, Issue 2, pp. 7-11.
- 6 Almási, B., 2007. A zöldhálózat tervezés metodikai fejlesztése Budapest peremterületének példáján, PhD értekezés. Budapest: BCE Tájépítészet és Döntéstámogató Rendszerek Doktori Iskola.
- 7 Altieri, M. A. és mtsai., 1999. The greening of the 'barrios': Urban agriculture for food security in Cuba. *Agriculture and Human Values*, 16(2). kötet, pp. 131-140.
- 8 Antrop, M., 2000. Changing Patterns in the Urbanized Countyside of Western Europe. *Landscape Ecology*, 15(3), pp. 257-270.
- 9 Babbie, E., 1995. *A társadalomkutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi.
- 10 Baier, A., Müller, C. & Werner, K., 2013. *Stadt der Commonisten, Neue urbane Räume des Do it yourself*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- 11 Bakay, E., Hutter, D. & Szilágyi, K., 2011. The evolution of open spaces and green surfaces on high-density developments since 1950. *Acta Universitatis Sapientiae. Agriculture and Environment, Supplement*, pp. 298-309.
- 12 Bende, C., 2016. A közösségi kertek, mint a nagyvárosi dzsentifikációs folyamatok produktumai? - A budapesti Leonardo kert esete. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 2. kötet, pp. 38-52.
- 13 Bende, C. & Nagy, G., 2016. Községi kertek Szegeden - empirikus vizsgálatok és esettanulmányok. *Földrajzi Közlemények*, 140(1), pp. 55-72.
- 14 Benkő, M., 2014. Evaluating Factors in the Image of Housing Estates. *Periodica Polytechnica Architectura*, 43(1), pp. 33-36.
- 15 Berndt, P., Barthel, S. & Colding, J., 2012. Civic greening and environmental learning in public-access community gardens in Berlin. *Landscape and Urban Planning*, Issue 109, pp. 18-30.

- 16 Bitušíková, A., 2016. Community Gardening as a Means to Changing Urban Inhabitants and their Space. *Critical Housing Analysis*, 3(2), pp. 32-44.
- 17 Buhtz, M., Lindner, M. & Gerth, H., 2008. Städtebauliche, ökologische und soziale Bedeutung des Kleingartenwesens. *Forschungen Heft 133*. Bonn: Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung.
- 18 Buskó, T. L., 2001. A Centrum-periféria relációk Budapest és Rákosvidék között (1872-1990) avagy egy integrációs folyamat tanulságai. *Tér és Társadalom*, XV. évf. 3-4. kötet, pp. 131-152.
- 19 Charmaz, K., 2006. *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications.
- 20 Cros Kárpáti, Z., Gubicza, C. & Ónodi, G., 2004. Kertségek és kertművelők. Urbanizáció vagy vidékfejlesztés?. Dabas: Mezőgazda Kiadó és Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet Kht.
- 21 Csanádi, G. és mtsai., 2010. *Város - tervező - társadalom*. Budapest: Sík Kiadó.
- 22 Csizmady, A., 2000. A fővárosi lakótelepek térbeni-társadalmi helyzete a rendszerváltás után. *Szociológiai Figyelő*, 1-2. kötet, pp. 24-42.
- 23 Csizmady, A., 2002. Changes in the Real Estate Market Position of Housing Projects in Budapest after the Political Transformation in 1989. *Review of Sociology*, 8. kötet, pp. 37-54.
- 24 Csizmady, A., 2003. A paneles lakótelepek felújításának kérdései. *Kötő-jelek. Új Mandátum*, pp. 61-84.
- 25 Csizmady, A., 2008. *A lakótelepektől a lakóparkig*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- 26 Csizmady, A. & Fácányi, Z., 2016. The influence of community gardening on the status of housing. *Growing in Cities. Interdisciplinary Perspectives on Urban Gardening. Conference, Basel 10-11.9.2016. Full papers*. Basel, University of Applied Sciences, pp. 198-209.
- 27 Csizmady, A., Treija, S. & Fácányi, Z., 2016. Participatory Design Processes for the Development of Green Areas of Large-Scale Housing: Case Studies from Budapest and Riga. *Critical Housing Analysis*, 3(2), pp. 17-25.
- 28 Csurgó, B., 2013. Vidéken lakni és vidéken élni. A városból vidékre költözők hatása: a vidék átalakulására: a város környéki vidék. Budapest: Argumentum.
- 29 Dúll, A., 2010. *Helyek, tárgyak, viselkedés. Környezetpszichológiai tanulmányok*. Budapest: BME Szociológia és Kommunikáció Tanszék.
- 30 Egedy, T., 2000. A magyar lakótelepek helyzetének értékelése. *Földrajzi értesítő*, XLIX(3.-4. füzet), pp. 265-283.
- 31 Egedy, T., szerk., 2005. *Városrehabilitáció és társadalom*. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.
- 32 Elsen, S., szerk., 2011. *Solidarische Ökonomie und die Gestaltung des Gemeinwesens. Perspektiven und Ansätze der ökosozialen Transformation von unten*. Neu-Ulm: AG SPAK Bücher.
- 33 Fácányi, Z., 2014. Potentials of Urban Agriculture in Reflection of the "Thessaloniki Project - Red and Green". *Ybl Journal of Built Environment*, 2(1), pp. 30-41.

- 34 Fáczányi, Z., 2017. Present and Future of Community Cultivated Vegetable Gardens in Budapest. Research Report at the 3rd Transylvanian Conference of Horticulture and Landscape Architecture in 2015. *Acta Scientiarum Transylvanica. Agronomia*, 23-24, 2015-16(2), pp. 104-119.
- 35 Fáczányi, Z. & Balogh, P. I., 2015. Az interkulturális kert fogalma a magyar kontextusban / The notion of the intercultural garden in Hungarian context. *4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat*, Issue 39, pp. 2-19.
- 36 Fáczányi, Z., Zelenák, F. & Balogh, P. I., 2016. Self-supporting Urbanity - Connection of Community Gardens to the "Green, Grey and Red Structure" of Budapest. Szófia, *International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts / Architecture and Society*, 2. SGEM Vienna 2016.04.06 -2016.04.09. , pp. 593-599.
- 37 Faurest, K., 2007. Community-supported green spaces as an urban revitalization model for Budapest. PhD értekezés. Budapest: BCE Tájépítészet és Döntéstámogató Rendszerek Doktori Iskola.
- 38 Füstös, L., 1986. Számítógépes adatelemzés statisztikai módszerei. Budapest: Tankönyvkiadó.
- 39 Gábor, P., 2013. Városi területek megújítása - különös tekintettel a szabdterekre, PhD értekezés. Budapest: BCE Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola.
- 40 Gavrilidou, E., Kleinmann, H., Oureilidou, E. & Zafeiropoulos, S. G., 2015. Urban Agriculture in Thessaloniki. An Academic Project meets Reality. *RI-Vista*, 02. kötet, pp. 60-85.
- 41 Geddes, P., 1997. A teremtő városfejlesztés. In: *Urbanisztika*. Budapest: Gondolat, pp. 101-109.
- 42 Gibas, P., 2016. Editorial to Nature-Home.Housing: Greeining and Commoning of Urban Space. *Critical Housing Analysis*, 3(2), pp. 13-16.
- 43 Glover, T. D., 2003. Community garden movement. In: K. Christensen & D. Levinson, szerk. *Encyclopedia of community: From village to the virtual world*. hely nélk.: ismeretlen szerző, pp. 265-267.
- 44 Halder, S., Jahnke, J., Mees, C. & Von der Haide, E., 2011. Guerilla Gardening und andere politische Gartenbewegungen. Eine globale Perspektive. In: C. Müller, szerk. *Urban Gardening - Über Rückkehr der Gärten in die Stadt*. München: Oekom, pp. 266-278.
- 45 Hartmut, R., 2013. Beschleunigung und Entfremdung. Entwurf einer kritischen Theorie spätmoderner Zeitlichkeit. Berlin: Suhrkamp Verlag.
- 46 Hauck, T. E., Hennecke, S. & Körner, S. (., 2017. Raum, Aneignung urbaner Freiräume. Ein Diskurs über städtischen Raum. Bielefeld: transcript Verlag.
- 47 Hennecke, S., 2016. Adaptation, Appropriation and Administration of "Dysfunctional" Urban Open Space. Basel: University of Applied Sciences.
- 48 Horx, M., 2009. Das Buch des Wandels. Wie Menschen Zukunft gestalten. Berlin: Random House GmbH.
- 49 Hutter, D., 2015. Budapest zöldfelületi rendszerének fejlesztése vasúti rozsdaterületek felhasználásával, PhD értekezés. Budapest: BCE Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola.

- 50 vanova, E., 2016. Public Gardening and the Challenges of Neighbourhood. Regeneration in Moscow. *Critical Housing Analysis*, 3(2), pp. 26-32.
- 51 Janáky, I., 1999. A hely - Janáky István épületei, rajzai és írásai. Budapest: Terc Kft / Műszaki Kiadó.
- 52 Karlóciné Bakay, E., 2012. Lakótelepek szabadtérépítészete 1945-1990 között Budapest példáján, PhD értekezés. Budapest: BCE Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola.
- 53 Kocsis, J. B., 2007. Városok válsága és reneszánsza az ezredfordulón. Recenzió Marshall, A.: *How Cities Work – Suburbs, Sprawl, and the Roads Not Taken*. Austin: University of Texas Press, 2000.. *Szociológiai Szemle*, 3(4), pp. 183-198.
- 54 Kocsis, J. B., Fácányi, Z. & Keresztes-Sipos, A., 2017. A dzsentifikáció által megjelenő új városi zöldfelület-használati igény és annak megvalósulási lehetőségei Budapest belvárosi kerületeiben, VI. Várostörténeti Konferencia 2017. november. Budapest, Budapest Főváros Levéltára.
- 55 Kovách, I., Csurgó, B., Kiss, L. & Nagy Kalamász, I. szerk., 2007. Vidék- és falukép a változó időben. Budapest: Argumentum.
- 56 Kovács, F., 2014. Ideiglenes térhasználat - közösségi kertek Budapesten, TDK dolgozat. Budapest: BME Építészmérnöki Kar.
- 57 Kovács, T., 2013. A városi közösségi kertek megjelenése Magyarországon. *A falu*, 28(1), pp. 61-68.
- 58 Kőszeghy, L., 2010. A magyarországi várostervezés szociológiai elemzése, PhD értekezés. Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar.
- 59 Kristály, A., 2017. A tervezői szerepvállalás sokszínűsége a szomszédági közösségi tervezésben, Budapest
- 60 Kucsera, C., 2008. Megalapozott elmélet: egy módszertan fejlődéstörténete. *Szociológiai Szemle*, 3. kötet, pp. 92-108.
- 61 Liesegang, C., 2009. Reinventing public urban spaces in the example of community garden projects in Berlin and in Rotterdam. An empirical study on community engagement and place-making processes, MA thesis. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam, Institute for Housing and Urban Development Studies (IHS).
- 62 Madlener, N., 2009. Grüne Lernorte. Gemeinschaftstgärten in Berlin. In: W. Böhm, és mtsai. szerk. *Erziehung, Schule, Gesellschaft*. Würzburg: Ergon Verlag.
- 63 Malte, Z., Martens, D., Hehl, F. & Halder, S. szerk., 2013. Fenntartható közösségi kertészkedés városi környezetben. Berlin: workstation ideenwerkstatt berlin e.v.
- 64 Martens, D., 2012. Turning Brownfield into Greenspace - A case study analyzing restorative effects. *Umweltpsychologie*, 16(2), pp. 162-173.
- 65 Meggyesi, T., 2005. A 20. Század urbanisztikájának útvesztői. Budapest: Terc.
- 66 Mehmood, A. & Franklin, A., 2013. Sustainable urban land use and the question of eco-places. Eight Seminar on Urban and Regional Planning, March 2013. hely nélk., ismeretlen szerző

- 67 Müller, C., 2002. Wurzeln schlagen in der Fremde. Die Internationale Gärten und ihre Bedeutung für Integrationsprozesse. München: oekom Verlag.
- 68 Müller, C., 2007. Interkulturelle Gärten - Urbane Orte der Subsistenzproduktion und der Vielfalt.. Dtsch. Z. für Kommunalwissenschaften - Grüne Stadt - Urbane Qual. Durch Freiraumentwicklung, 1. kötet, pp. 55-67.
- 69 Müller, C., szerk., 2012. Urban Gardening. Über Rückkehr der Gärten in die Stadt. 5. kiadás szerk. München: Oekom.
- 70 Nagy, B., 2005. A település, mint épített világ. Budapest: B+V (medical&technical) Lap-és Könyvkiadó Kft.
- 71 Nohl, W., 1984. Städtischer Freiraum und Reproduktion der Arbeitskraft. Einführung in eine arbeitnehmerorientierte Freiraumplanung. München
- 72 Nomadisch Grün, 2012. Prinzessinnengärten. Anders Gärtnern in der Stadt. Berlin: Dumont.
- 73 Pauknerová, K. & Gibas, P., 2011. The struggle over nature and relaxation in (sub)urban space: The case of garden colonies in Kbely, Prague 19. URBAN PEOPLE / LIDÉ MESTA, 13(2), pp. 221-233.
- 74 Polyák, L., 2012. Közösségi urbanizmus: három kiállítás az informális új építészetéről. Balkon, 2012/10. kötet, pp. 12-16.
- 75 Pudup, M. B., 2008. It takes a garden: cultivating citizen-subjects in organized garden projects. Geoforum, 39(3), pp. 1228-1240.
- 76 Rácz, J., 2006. Kvalitatív droghutatók. Kvalitatív kutatások budapesti droghasználók között. Budapest: L'Harmattan.
- 77 Redepenning, M., 2009. Neue bedeutungen des Ländlichen im Zuge der Counterurbanisierung. Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie, Issue 2, pp. 46-56.
- 78 Rosol, M., 2006. Gemeinschaftsgärten in Berlin. Eine qualitative Untersuchung zu Potenzialen und Risiken bürgerschaftlichen Engagements im Grünflächenbereich vor dem Hintergrund des Wandels von Staat und Planung, Dissertation. Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin, Mathematisch-Naturwissenschaftliche Fakultät II.
- 79 Rosta, G., 2009. A városi tanya - szemléletváltás válság idején. Budapest: Leviter Kiadó Kft..
- 80 Rosta, G., 2013. Közösségi kertek. Szomszédási közösségek. Városi mezőgazdaság. Budapest: Városi Kertek Egyesület.
- 81 RUAFA, 2001. City Report: Cuba; Ciudad de Habana. Urban Agricultural Magazine - World Food Summit. The 5 Years later Special Edition, p. 13.
- 82 Sajtos, L. & Mitev, A., 2007. SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Budapest: ALINEA KIADÓ.
- 83 Schneller, I., 2005. Az építészeti tér minőségi dimenziói. Budapest: TERC Kft..
- 84 Sennett, R., 2009. Civitas - Die Großstadt und die Kultur des Unterschieds. Berlin: Verlag Taschenbuch.

- 85 Shimeles, T., 2000. Tätigkeitsbericht. Göttingen (nem került kiadásra), hely nélk.: ismeretlen szerző
- 86 Smith, J. & Jehlicka, P., 2013. Cuiet sustainability: Fertile lessons from Europe's productive gardeners. *Journal of Rural Studies*, Issue 32, pp. 148-157.
- 87 Solnit, R., 2012. Revolutionary Plots. *Orion* magazine, Issue July-August, In: Polyák Levente (2012). *Közösségi urbanizmus: három kiállítás az informális új építészetéről*. In: Balkon, 2012/10. Dunakeszi: Poligráf Könyvkiadó. pp. 12-16.
- 88 Spitthöver, M., 2002. Freiraumqualität statt Abstandsgrün. *Stadt und Grün*, 51. Jahrgang(8), pp. 28-33.
- 89 Szabó, S., 2010. *Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanulmányok 5. Vidéki térségek Magyarországon*. Budapest: Trefort Kiadó.
- 90 Szelényi, I. & Konrád, G., 1969. *Az új lakótelepek szociológiai problémái*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- 91 Tappert, S., szerk., 2016. *Growing in Cities. Interdisciplinary Perspectives on Urban Gardening*. Basel, University of Applied Sciences, pp. 16-441.
- 92 Tomay, K., 2008. *Dzsentrifikáció Budapesten az ezredfordulón - a belső pesti területek átalakulása*, PhD tézisek. Budapest: ELTE Szociológia Doktori Iskola.
- 93 Troßbach, W. & Zimmermann, C., 2006. *Die Geschichte des Dorfes*. Stuttgart
- 94 Valuch, T., 2005. *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében - A XX. század második felében*. Budapest: Osiris Kiadó.
- 95 Vercseg, I., 2004. *Legalább ennyit a közösségfejlesztésről*. Budapest: Országos Egészségfejlesztési Intézet.
- 96 Vicsek, L., 2006. *Fókuszcsoport. Elméleti megfontolások és gyakorlati alkalmazás*. Budapest: Osiris.
- 97 Vidor, F., 1979. *Urbanisztika - válogatott tanulmányok*. Budapest: Gondolat.
- 98 Virág, T., 2010. *Kirekesztve. Falusi gettók az ország peremén*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- 99 Watson, S. & Bridge, G. szerk., 2003. *A Companion to the City*. hely nélk.:Blackwell Publishing.

Szakdolgozatok és TDK dolgozatok

- 100 Dobránszky, J., 2013. *Városi paradicsom : A közösségi kertek lehetséges szerepe a városfejlesztésben budapesti példák vizsgálatán keresztül*. MSc szakdolgozat. Budapest: BCE Gazdálkodástudományi Kar.
- 101 György, B., 2014. *Közösségi kertek - kisközösségek a fenntarthatóbb városi életért*, BSc szakdolgozat. Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar, Szociológia Szak.

- 102 Halder, S., 2009. Gärten der Gerechtigkeit? Die politische Ökologie der Favelagärten von Rio de Janeiro. Diplomarbeit. Tübingen: Eberhard-Karls-Universität, Geographisches Institut.
- 103 Szaniszló, N., 2016. Gondolkodj globálisan, kertészkedj lokálisan. A városi kertészet lehetőségei. MSc szakdolgozat. Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar, Nemzetközi Tudományok Szak.
- 104 Tobisch, C., 2013. Oasen im Beton. Urban Gardening als Instrument zur Attraktivierung und Belebung von Brachflächen, Diplomarbeit. Dortmund: Technische Universität Dortmund, Fakultät Raumplanung.

Kézikönyvek, kiadványok, tervek, szabályozások

- 105 Budapest Főváros Önkormányzat, 2013. Budapest 2030. Hosszútávú városfejlesztési koncepció. Budapest: ismeretlen szerző
- 106 Budapest Főváros Önkormányzata, 2014. Szociális városrehabilitáció. Tematikus fejlesztési program. Budapest.
- 107 Budapest Főváros Városépítési Tervező Kft., 2015. A barnamezős területek katasztere. Barnamezős adatbázis építése, nyomon követése, a gazdasági kihasználás lehetőségeinek felmérése. Budapest: ismeretlen szerző
- 108 Schömer Múterem Településrendezési és Építészeti Kft., 2010. Budapest III. kerület, Békásmegyeri lakótelep, keleti oldal, Kerületi Szabályozási Terve. hely nélkül.
- 109 Studio Metropolitana Urbanisztikai Kutató Központ Kht, 2006. Pro Verde! Budapest zöldfelületi rendszerének fejlesztési koncepciója és programja. Budapest: ismeretlen szerző
- 110 Wollkopf, M., 2000. Nationalatlas Bundesrepublik Deutschland. Freizeit und Tourismus (2000). In: L. Institut für Länderkunde, szerk. Kleingärten – Freizeiträume und grüne Lungen der Städte. Heidelberg: Spektrum Akad. Verlag, pp. 44-45.

Internetes források

- 111 ACGA, 2007. American Community Gardening Association. [Online]
Available at: <https://communitygarden.org/>
[Hozzáférés dátuma: 30 05 2017].
- 112 Agora Lokálpatrióta Egyesület, 2007-2013. Agora Lokálpatrióta Egyesület. [Online]
Available at: http://www.agorale.hu/cikkek/ter_koz/
[Hozzáférés dátuma: 05 10 2017].
- 113 anstiftung&ertomis, S., 2017. Stiftungsgemeinschaft anstiftung&ertomis. [Online]
Available at: Stiftungsgemeinschaft anstiftung&ertomis
[Hozzáférés dátuma: 21 09 2017].
- 114 Budapest Főváros Önkormányzata, 2015. Budapest. [Online]
Available at: http://budapest.hu/Lapok/T%C3%89R_K%C3%96Z.aspx

[Hozzáférés dátuma: 03 10 2017].

- 115 Carrot City Research Group, 2014. Carrot City. Designing for Urban Agriculture. [Online]
Available at: <http://www.ryerson.ca/carrotcity/overview.html>
[Hozzáférés dátuma: 21 09 2017].
- 116 Commons, C., 2017. Berliner gartenkarte a collecting mapping initiative. [Online]
Available at: <http://www.gartenkarte.de/#!/forschung.md>
[Hozzáférés dátuma: 21 09 2017].
- 117 COST European Science Foundation, 2012-2016. Urban Allotment Gardens in Europe. [Online]
Available at: <http://www.urbanallotments.eu/>
[Hozzáférés dátuma: 05 10 2017].
- 118 COST European Science Foundation, 2012. COST-Action Urban Agriculture Europe. [Online]
Available at: <http://www.urbanagricultureeurope.la.rwth-aachen.de/>
[Hozzáférés dátuma: 28 05 2017].
- 119 Duden, dátum nélk. Duden online, hely nélk.: Verlags Bibliographisches Institut GmbH.
Available at: <https://www.duden.de/>
[Hozzáférés dátuma: 05 05 2017].
- 120 GreenGuerillas, 1973. [Online]
Available at: <http://www.greenguerillas.org/>
[Hozzáférés dátuma: 30 05 2017].
- 121 Institute for Urban Design, 2017. Spontaneous Interventions. [Online]
Available at: <http://www.spontaneousinterventions.org/>
[Hozzáférés dátuma: 30 9 2017].
- 122 KÉK, 2012. Leonardo Kert Szabályzata. [Online]
Available at: http://kozossegekertek.hu/wp-content/uploads/2012/05/Leonardo_Szab%C3%A1lyzat_120516.pdf
[Hozzáférés dátuma: 30 05 2017].
- 123 KÉK, 2017. Közösségi kertek. [Online]
Available at: <http://kozossegekertek.hu/rolunk/kozossegi-kertek/>
[Hozzáférés dátuma: 01 10 2017].
- 124 Kenyeres, I., 2017. biopolus. [Online]
Available at: <http://www.biopolus.org/>
[Hozzáférés dátuma: 25 09 2017].
- 125 Lohrberg, F. és mtsai., 2016. Urban Agriculture and the European Agenda. [Online]
Available at: <http://www.urbanagricultureeurope.la.rwth-aachen.de/>
[Hozzáférés dátuma: 30 05 2017].
- 126 Pro-Cserehát Egyesület, dátum nélk. bffd. [Online]
Available at: <http://kozossegek.atalakulo.hu/pro-lecso>
[Hozzáférés dátuma: 23 12 2017].
- 127 Rosta, G., 2012. Városi Kertek Egyesület. [Online]
Available at: <http://www.varosikertek.hu/page/14/>

[Hozzáférés dátuma: 30 05 2017].

128 UrbanFarmers, 2017. Urban Farmers Projects. [Online]

Available at: <https://urbanfarmers.com/projects/basel/>

[Hozzáférés dátuma: 18 09 2017].

129 van Bergen, J. & Kolpa, E., 2017. van Bergen Kolpa architecten. [Online]

Available at: http://www.vanbergenkolpa.nl/en/3_introduction.html

[Hozzáférés dátuma: 18 09. 2017].

Témával kapcsolatos saját publikációk

Nyomtatott publikációk (az „Irodalmi források” között is szerepelnek)

Fáczányi, Z., 2014. Potentials of Urban Agriculture in Reflection of the "Thessaloniki Project - Red and Green". *Ybl Journal of Built Environment*, 2(1), pp. 30-41.

Fáczányi, Z. & Balogh, P. I., 2015. Az interkulturális kert fogalma a magyar kontextusban / The notion of the intercultural garden in Hungarian context. *4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat*, Issue 39, pp. 2-19.

Adorján, A., Fáczányi, Z. & Sipos, A., 2015. Sustainable revitalization of brownfield lands - possibilities of interim utilization in the form of urban community gardens. *Acta Universitatis Sapientiae. Agriculture and Environment*, 7. kötet, pp. 47-57.

Fáczányi, Z., 2017. Present and Future of Community Cultivated Vegetable Gardens in Budapest. Research Report at the 3rd Transylvanian Conference of Horticulture and Landscape Architecture in 2015. *Acta Scientiarum Transylvanica. Agronomia*, 23-24, 2015-16(2), pp. 104-119.

Fáczányi, Z., Zelenák, F. & Balogh, P. I., 2016. *Self-supporting Urbanity - Connection of Community Gardens to the "Green, Grey and Red Structure" of Budapest*. Szófia, International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts / Architecture and Society, 2. SGEM Vienna 2016.04.06 -2016.04.09. , pp. 593-599.

Csizmady, A. & Fáczányi, Z., 2016. *The influence of community gardening on the status of housing. Growing in Cities. Interdisciplinary Perspectives on Urban Gardening. Conference, Basel 10-11.09.2016. Full papers*. Basel, University of Applied Sciences, pp. 198-209.

Adorján, A., Sipos, A. & Fáczányi, Z., 2017. *Interim green utilization of brownfields in Budapest as potential for mitigation of climate change - possibilities in our neighbourhood*. Bonn, BfN Federal Agency for Nature Conservation, pp. 70-72.

Csizmady, A., Treija, S. & Fáczányi, Z., 2016. Participatory Design Processes for the Development of Green Areas of Large-Scale Housing: Case Studies from Budapest and Riga. *Critical Housing Analysis*, 3(2), pp. 17-25.

Kocsis, J. B, Fáczányi, Z. & Keresztes-Sipos, A, 2017. A dzsentifikáció által megjelenő új városi zöldfelület-használati igény és annak megvalósulási lehetőségei Budapest belvárosi kerületeiben. VI. Magyar Várostörténeti Konferencia, Budapest Főváros Levéltára, 2017. november (befogadott absztrakt)

A témában tartott előadások

Thessaloniki, Görögország. The Thessaloniki Project – Red and Green. (2014.01.19-23.)

Aristotle University of Thessaloniki, School of Architecture, Master course

Member of the jury at the final presentation

Marosvásárhely, Románia. III. Erdélyi Kertész és Tájépítész Konferencia (2015.05.15-16.)

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Műszaki és Humántudományok Kar

Fáczányi, Zs. Present and Future of Community Cultivated Vegetable Gardens in Budapest.

Research Report

Budapest, ÁTJÁRÓ – Konferencia a változó városról. Hegyvidék (2015.10.20.)

FUGA Budapesti Építészeti Központ

Fáczányi, Zs. Városmegújítás civil szemmel

Bonn, Németország. Conference Nature-based solutions to climate change mitigation and adaptation in urban areas and their rural surroundings. (2015.11.17-19.)

Helmholtz-Centre for Environmental Research, Bonn

Adorján, A., Sipos, A. & Fáczányi, Zs. Interim green utilization of brownfields in Budapest as potential for mitigation of climate change - possibilities in our neighbourhood.

Bécs, Ausztria. International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts

/Architecture and Society, 2. SGEM (2016.04.06-09.) Hofburg Congress Center Vienna

Fáczányi, Zs., Zelenák, F. & Balogh, P. I. Self-supporting Urbanity - Connection of Community Gardens to the "Green, Grey and Red Structure" of Budapest.

Bázel, Svájc. Growing in Cities. Conference Interdisciplinary Perspectives on Urban Gardening.

(2016.09.10-11.) University of Applied Sciences

Csizmady, A. & Fáczányi, Zs. The influence of community gardening on the status of housing.

Prága, Csehország. Round table: Nature – home – housing. Negotiating urban space and its development (2016.10.31.) Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences

Csizmady, A., Treija, S. & Fáczányi, Zs. Participatory Design Processes for the Development of Green Areas of Large-Scale Housing: Case Studies from Budapest and Riga.

Besztercebánya, Szlovákia. Matej Bel University, Institute of Social and Cultural Studies

(2017.03.24-28.)

Fáczányi, Zs. Community Gardening in Budapest. Analysis with Methods of Urban Sociology and Landscape Architecture

Ábrák jegyzéke

1. ábra Adatfelvétel, elemzés és elméletgyártás cirkulatív folyamata	11
2. ábra Induktív és deduktív kutatási módszer.....	11
3. ábra A városi mező-és kertgazdálkodás tipológiája (fordítás Fáczányi, Zs. 2017.)	32
4. ábra Budapesti közösségi kertek a beépítetlen barnamezős területek viszonya (Fáczányi, Zs, 2017.)	38
5. ábra Budapest zöldfelületintenzitás térképe és a közösségi kertek egybevetése (Fáczányi, Zs. 2017.).....	39
6. ábra A budapesti közösségi kertek kérdőíves vizsgálata, sz ágyásszámmal összefüggésben.....	79
7. ábra Első Kispesti Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth/ 2017.10.05.) 2 Nyári nap a kertben (VKE honlap) 3 Új esőtető (Kökény, M. 2017.10) 4 Az ágyások kialakítása (Fáczányi, Zs. 2017. 06)	104
8. ábra Első Kispesti Kert terve, Jánosi, D., Kristály, A, Szabó, Á. (2012)	106
9. ábra Békási Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05); 2 Kertgyűlés (Benárd, A. 2017.09);.....	107
10. ábra Békási Kert terve Hutter, D., Baji, H., Reith, A. (2013).....	109
11. ábra Órmezei Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 Saját készítésű pihenő- bútorok.....	110
12. ábra Az Órmezei Kert kerületi önkormányzat által készített terve (2013)	112
13. ábra Apollón Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 Pihenő bútorok (Fáczányi, Zs. 2016.05) 3 A kert tere (Giczey, P. 2017) 4 A kerítés és a szomszédos beépítés (Fáczány, Zs. 2016.05).....	113
14. ábra Lőrinci kertelő 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 2. Községi Kertek éjszakája (Benárd, A. 2017.09) 3 Óvodások ágyása (Danyi, B. 2015) 4 A szomszédos beépítés (Danyi, B. 2015)	115
15. ábra Lőrinci Kertelő terve (Pagony Táj -és Kertépítész Iroda, Illyés, Zs.; Vágvölgyi, E. 2013). 117	
16. ábra Grundk3rt: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 Lelkes kerttagok (Grundk3rt blog) 3-4 Kitűzés a kert harmadik helyszínén; ketrészlet (Grundk3rt blog)	118
17. ábra Grundk3rt kertközösség által készített terve (2015)	120
18. ábra IBIS Budapest Hotel Kertje: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 Nézet a kertből a szálloda étkezőterasa felé (Fáczányi, Zs. 2017. 09) 3 Zöldségtermesztő konténer (Fáczányi, Zs. 2017. 09) 4 Részlet (Benárd, A. 2017. 09) 5 A kert bejárata (Benárd, A. 2017.09)..	121
19. ábra IBIS Aero Budapest Hotel terve (Openairkert 2016).....	123
20. ábra Kisdiófa Községi Kert: 1 Városi kontextus (Google Earth /2017.10.05) 2 A kert (Kisdiófa Kert FB oldala) Összejövétel (Kisdiófa Kert FB oldala) TÉR_KÖZ 2016 pályázatra beadott fejlesztési terv (Budapest Dialog /2017.10.05).....	124
21. ábra Kisdiófa utca Kert terve (Barlang Műhely 2016)	126

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat Irodalmi áttekintés vezérfonala és eredményei (Fácányi, Zs. 2017.).....	33
2. táblázat Budapesti közösségi kertek 2010-2017 (Fácányi, Zs. 2017.)	37
3. táblázat Az esettanulmányok kiválasztása (Fácányi,Zs. 2017.)	52
4. táblázat Közösségi kert és környezet kapcsolatának elemzése (Fácányi, Zs. 2017.)	57
5. táblázat Közösségi kertek részletes elemzése (Fácányi, Zs. 2017.)	58
6. táblázat Budapesti közösségi kertek teljes adattáblázata (Fácányi, Zs., 2017.)	76
7. táblázat A kutatás keretében végzett interjúk kronológiája (Fácányi, Zs. 2017.)	103

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék segítségükért köszönetet mondani

Balogh Péter István tájépitész és *Kocsis János Balázs* szociológus témavezetőimnek,

Schneller István, Holm Kleinmann, Sarantis Zafeiropoulos, Rüdiger Maul, Nagy Béla, Netkovszky Zsuzsa, Kádár Bálint építészeknek; *Zelenák Fruzsina, Keresztes-Sipos Andrea, Adorján Anna, Kristály Anikó, Eva Schwab* tájépitészeknek; *Csizmady Adrienne, Petr Gibas, Guðrún Pétursdóttir* szociológusoknak; *Szabóné Erdélyi Éva* matematikusnak; *Füstös László* közgazdásznak; valamint *Péterfi Ferenc, Tóth Vivien, Aczél Zsófia, Alexandra Bitusiková, Chuck Hirt és Hertaldis Offermann* ösztönző segítségéért,

Rosta Gábor, Kertész Monika, Gál Balázs, Juhász Márton kertszervezőknek; *Nagy Mária, Németh Szilvia, Nagy László, Dobrosi László, Vágvolgyi Erika, Kling Ferenc* kertvezetőknek és a kerttagoknak,

Szemere Kamilla, Eppel Flóra, Kamarás Milán, Hajba Vince, Bukovszky Balázs, valamint *Jaczina Ildikó, Szabó Réka, Kökény Martina, Sasfalvi Tibor, Csibor Anna, Krafcsik Dorina, Giczey Péter, Aller Imre* egyetemi hallgatók felmérő munkájáért,

M. Szilágyi Kingának és a doktori iskola közösségének.

Köszönettel tartozom az alábbi ösztöndíjakért, támogatásokért

Erasmus program, staff mobility ösztöndíja; Balassi Intézet „Nemzeti Kiválóság program – Campus Hungary K+F képzési projektekhez és programokhoz hasonlóan nemzetközi hallgatói mobilitás személyi támogatási rendszerének fejlesztése országos program” című (Támop-4.2.4.B/1-11/1-2012-0001) projekt ösztöndíjpályázata rövid tanulmányút megvalósítására; SZIE Ybl Miklós Karának kari támogatása; Tempus Közalapítvány a „Campus Mundi – felsőoktatási mobilitási és nemzetköziesítési program (EFOP-3.4.2-VEKOP/15) projekt ösztöndíja rövid tanulmányutak támogatására felsőoktatási hallgatók számára”; NKA, Építőművészet Kollégiuma nyílt pályázata, alkotói támogatás kézirat megírására; Cseh Tudományos Akadémia, Szociológia Intézet, támogatás folyóirat tematikus számának előkészítésére; CEE-PUS freemover, oktatói mobilitás ösztöndíj; EGT Finanszírozási Mechanizmus 2009-2014; HU08 Ösztöndíj Program, 2. sz. pályázati forduló (M2), oktatói képzési célú ösztöndíj.